

Autopsies

-Deut. 21:22-23

-Sanhedrin 46b, lines 28-46

-Sanhedrin 47a, lines 1-20

-Hullin 11b, lines 12-18

-Bava Bathra 154a, lines 27-33

-Avodah Zara 29b, lines 32-43

-Tosefta Niddah 4:17

-R. Yaakov Emden, She'elot Yaavetz vol. 1, no. 41

-R. Ezekiel Landau, Noda BiYehudah vol. 2, Yoreh Deah no. 210

-R. Moses Schreiber, Hatam Sofer, Yoreh Deah no. 336

-R. Abraham Isaac Kook, Da'at Kohan no. 199

-R. Benzion Meir Chai Uzziel, Piskei Uzziel no. 32

מקרא

דברים פרק כא

(כב) וְכִי יִהְיֶה בְּאִישׁ חָטָא מְשֻׁפֵּט מוֹת וְהוּמָת וְתִלִּית אֹתוֹ עַל עֵץ
(כג) לֹא תִלִּין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ כִּי קָבוּר תִּקְבְּרֶנּוּ בַיּוֹם הַהוּא כִּי קָלְלַת אֱלֹהִים תִּלְוִי וְלֹא תִטְמֵא אֶת אֲדָמְתְךָ אֲשֶׁר יִקְוֶה
אֱלֹהֶיךָ נִתֵּן לָךְ נִחְלָה

חז"ל

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף מו עמוד ב

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: מנין למלין את מתו שעובר עליו בלא תעשה - תלמוד לומר כי קבור תקברנו - מכאן למלין את מתו שעובר בלא תעשה.
איכא דאמרי, אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: רמז לקבורה מן התורה מניין - תלמוד לומר כי קבור תקברנו מכאן רמז לקבורה מן התורה.
אמר ליה שבור מלכא לרב חמא: קבורה מן התורה מניין?
אישתיק ולא אמר ליה ולא מידי.
אמר רב אחא בר יעקב: אימסר עלמא בידא דטפשי.
דאיבעי ליה למימר כי קבור - דליעבד ליה ארון. תקברנו - לא משמע ליה. - ונימא מדאיקבור צדיקי!
מנהגא בעלמא - מדקבריה הקדוש ברוך הוא למשה!
דלא לישתני ממנהגא.
תא שמע: +מלכים א' י"ד+ וספדו לו כל ישראל וקברו אתו - דלא לישתני ממנהגא. +ירמיהו ט"ז+ לא יספדו ולא יקברו לדמן על פני האדמה יהיו - דלישתנו ממנהגא
איבעיא להו: קבורה משום בזיונא הוא, או משום כפרה הוא?
למאי נפקא מינה?
דאמר: לא בעינא דליקבורה להווא גברא.
אי אמרת משום בזיונא הוא - לא כל כמיניה.

ואי אמרת משום כפרה הוא - הא אמר לא בעינא כפרה, מאי?
תא שמע: מדאי קבור צדיקי ואי אמרת משום כפרה - צדיקי לכפרה צריכי?
אין, דכתיב +קהלת ז' אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף מז עמוד א

תא שמע: +תהלים ט"ו+ נבזה בעיניו נמאס - זה חזקיהו מלך יהודה, שגירר עצמות אביו על מטה של חבלים.
ואי משום יקרא דח"י הוא - מאי טעמא?
כי היכי דתיהוי ליה כפרה לאבוה.
ומשום כפרה דאבוה משהו ליה ליקרא דישראל?
ישראל גופייהו ניחא להו, דמיחלי יקרייהו לגביה.
תא שמע: אמר להן אל תספדוני בעיירות.
ואי אמרת יקרא דח"י - מאי נפקא ליה מינה?
קסבר: ליתייקרו ביה ישראל טפי.
תא שמע: הלינו לכבודו, להביא לו ארון ותכריכין - אינו עובר עליו.
מאי לאו - לכבודו של מת?
לא, לכבודו של חי.
ומשום כבודו של חי מבית ליה למת?
אין, כי אמר רחמנא +דברים כ"א+ לא תלין נבלתו על העץ - דומיא דתלוי, דאית ביה בזיון. אבל הכא, כיון דלית
ביה בזיון - לא.
תא שמע: הלינו לכבודו; לשמע עליו עיירות, להביא לו מקוננות להביא לו ארון ותכריכין - אינו עובר עליו. שכל
העושה אינו אלא לכבודו של מת - הכי קאמר: כל העושה לכבודו של חי - אין בו בזיון למת

תלמוד בבלי מסכת חולין דף יא עמוד ב

רב כהנא אמר: אתיא מהורג את הנפש, דאמר רחמנא: קטליה, וליחוש דלמא טרפה הוא!
אלא לאו משום דאמרין זיל בתר רובא;
וכי תימא דבדקינן ליה, הא קא מינוול;
וכי תימא משום איבוד נשמה דהאי נינווליה, וניחוש שמא במקום סייף נקב הוא

תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף קנד עמוד א

איתיביה רבי יוחנן לרבי שמעון בן לקיש: מעשה בבני ברק באחד שמכר בנכסי אביו ומת, ובאו בני משפחה וערערו
לומר קטן היה בשעת מיתה, ובאו ושאלו את רבי עקיבא: מהו לבודקו? אמר להם: אי אתם רשאים לנוולו; ועוד,
סימנין עשוין להשתנות לאחר מיתה

תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף כט עמוד ב

יין מנלן?
אמר רבה בר אבוה, אמר קרא: +דברים לב+ אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם, מה זבח אסור בהנאה, אף
יין נמי אסור בהנאה.
זבח גופיה מנלן?
דכתיב: +תהלים קו+ ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים, מה מת אסור בהנאה, אף זבח נמי אסור בהנאה.
ומת גופיה מנלן?
אתיא שם שם מעגלה ערופה, כתיב הכא: +במדבר כ+ ותמת שם מרים, וכתיב התם: +דברים כא+ וערפו שם את
העגלה בנחל, מה להלן אסור בהנאה, אף כאן נמי אסור בהנאה.
והתם מנלן?
אמרי דבי רבי ינאי: כפרה כתיב בה כקדשים

תוספתא מסכת נדה (צוקרמאנדל) פרק ד, הלכה יז

אמר ר' ישמעאל מעשה בגלפטר מלכת אלכסנדרים שהביא שפחותיה שנתחייבו מיתה למלך וקרעתן ונמצא הזכר נגמר לארבעים ואחד ונקבה לשמונים ואחד אמרו לו אין מביאין ראייה מכאן ומהיכן מביאין ראייה מי שנכנסה אצל בעלה או ממי שבא בעלה ממדינת הים

שו"ת

שו"ת שאילת יעבץ חלק א סימן מא

געטינגן ט"ו שבט תצ"ז לפ"ק. שלום וישע רב לרב ספרא וטוביינא דחכימא, שכלו צח ונקי כמרגניתא דלית ביה טימא, נחל נובע מקור חכמה. ה"ה הרב הגאון הגדול החכם ושלם במדות ומעלות נשלמו סיבותיו ולא חסרו מאומה כסה פני שמים הוד תורתו יפה כלבנה ברה כחמה. סיני ועוקר הרים ומשוה למישור העקוב המופלא ומופלג כש"ת כמוהר"ר יעקב יצ"ו נ"י ע"ה פ"ה

הנה לא אכלא שפתי מהעריר לפני אמ"ו קורותי. מעת הטעו אותי משלחת מלאכי רעים, וטלטלוני טלטלה גבר בדרך לא יסכון בה והייתי משוט בארץ ומתהלך שולל מגודל העצבון המושג לי, עודני בתוך הגולה וה' שלח למחיה לפני את הקצין ר' אליה מאדינבורג ואסף אותי הביתה אז רפתה רוחי הקשה ממני, ונטיתי אהלי אצל משכנות הרועים ולשמוע שריקות העדרים המהגים במלאכת הגיון, והייתי מאסף לכל החכמות הצריכות שישקיפו עליהם השלמים ואי אפשר זולתם, ואספסוף אשר בקרבי התאוה תאוה לשקוד על דלתי חכמות הרפואה. ועתק משם ללכת מאופן אל אופן לעומת הרופאים אשר בכאן. והנה הקרה ה' לפני דבר גדול ודבר קשה ממני להתיר ספקו. ולא נשאתי לבי לחקות מכתב אל אדוני מ"ו להכביד עליו במילין עם היות מדי עברי דרך גבולו אהי שעשוע בעיניו אולי בצוק העתי' נמוחה ונתכה האהבה מה שקפא ברעיוניו. ועתה גלה את אזני בן הק' ראה כי ניחא לי' למר לשמוע מלתי, על כן מצאתי את לבי להציע לפניו שאלתי. וזה החלי הלא ידעתם כל מי שערב לבו לגשת ולקרר אל מלאכת הרפואה צריך ללמוד חכמת הניתוח, ופעמים בשבת ממייתים את הכלב אם אין מת נכרי מוכן לפניהם, ומראין את הסכיני' המיוחדים לכך לערוך לפניהם הפשט ונתוח כדי להתלמד ועתה יודיעני כדת מה לעשות. ואדון לפניו בקרקע כתלמיד היושב לפני רבו, אודת הסכיני' לטלטל לצורך תשמישן לא מבעיא לי דזה תלוי אם מותר לחתוך אבר אבר אם לא וגם את המת אשר יחצון לטלטל נראה לי דשרי לא יהא אלא כלי מבט הנקרא אצטרלאביום דשרי להסיע ממקום למקום. ואי משום מוקצה מחמת מיאוס כבר איפסקה בש"ע כר"ש דשרי ואי משום בעלי חיים שמתו דאיכא לחד מ"ד במ' ביצה דמודה ר"ש. הלא הובא במגן אברהם סי' ש"ח סעיף ק' נ"ה בשר עכו"ם שנשחטה היום שרי לטלטל דאין הכנה לעכו"ם ע"כ. ונראה לי ראייה מתוספת דביצה דף ז' בדבור המתחיל השתא מוכן לאדם לא הוי מוכן לכלבים וכו' ותימא היכא הוה מוכן לאדם דהא לא מצי שחיט לה בין השמשות דילמא שבת הוא ע"כ. מאי מקשה תו' דלמא איירי בבהמת נכרי דמצי שחיט לה אלא ודאי דאי איירי בדנכרי לא הוה פליג ר' יהודא בסיפא באמרו אם לא היתה נבילה מע"ש אסורה לפי שאינה מן המוכן דבשל עכו"ם אינה צריך הכנה וק"ל. וגם מת נכרי נראה לי דשרי לטלטל דמה לי נכרי ומה לי בע"ח ומה שחמיר לן מת דידן שתי תשובות בדבר חדא דמת ישראל אסור בהנאה משא"כ מת נכרי כמו שחולק בן המחבר תשובת צ"צ על אביו. ויפה כח הבן מכח האב. מדמשבח קודש' בריך הוא בישראל שנותנין שונאיהן לקבור' אחרי שקיימא לן כל האסורין בהנאה צריכין קבורה ולא אמרה תורה שלח לתקלה. ועוד כבר יהיב טעמא לשבח הלבוש כי מת גופא ניחא לי' דלא לחלל שבת עבורו ולא צריך האי טעמא במת נכרי. ובזה הותר הספק מה שמקשה הט"ז גבי מוקצה ק"ל כר"ש להיתרא וגבי מת אסור לזוז בו אבר, ואף לנתוח אבר אבר נמי שרי ומשנה ערוכה היא מחתכין את הנבלה לפני הכלבים, ואין לחלק במקום מצוה שאני, דמחתכין בתלוש אף בדליכא מצוה. מדפריך בגמרא דשבת דף קמ"ו על הא דר' אושיעא מחלק בין דרוסות למפורדות מיתבי רשב"ג אומר מביא אדם את החבית של יין ומתיז את ראשה בסיף ומניחה לפני האורחים ואינו חושש. ומשני הא ר' נחמי' והא רבנן, מאי דוחקא לאוקמי חדא כר' נחמי' וחדא כרבנן לוקמי תרוייהו כרבנן וההיא דרשב"ג במקום מצוה ולהכי נקטי לפני האורחים וגם מאי דפריך בתר הכי תניא חדא מתיר מפקיע וחותר ותניא אידך מתיר אבל לא מפקיע וחותר. ומאי פריך דילמא במקום מצוה

שאני, אלא על כרחך חיתוך בתלוש ליכא אף שלא במקום מצוה ור' נחמיה לא פליג כי אם לטלטל הסכין דאין כלי ניטל אלא לצורך תשמישו המיוחד וכבר איפסקא הילכתא בגמרא כר' אושיעא דמיקל בחיתוך ולא מתקנא. ואם יתחמץ לבב אנוש הלא גמרא ערוכה בשבת דף ע"ג האי מאן דסלית סילתא חייב משום טוחן ואי קפיד אמשחתא חייב משום מחתך הרי שלך לפניך דחיתוך בתלוש נמי איכא ובקפידא תליא מלתא והנה בחכמת הניתוח איכא קפידא דבא לאמן את ידו לבלתי נטות ימין או שמאל פנים ואחור. ואולם אף דא לא תברא דאין זו מן המדה ואמשחתא. דאי לא תימא הכי מאי מקשה בגמרא דעירכין דף ז' מהא דאמר שמואל היושבת על המשבר ומתה מביאין סכין וקורעין את כריסה בשבת להוציא הוולד מתוכה. ופריך פשיטא מאי קא עביד ופי' רש"י ז"ל מחתך בבשר הוא ולא מידי קא עביד ע"כ וכי כולא עלמא גמירא כשמואל דבקי בהטי' שלא לחתוך ולדה עמה והוה כמאן דקפיד אמשחתא וחייב משום מחתך, על כרחך צ"ל דאינו חייב משום מחתך כי אם החושש אשיעור קוטן וגודל ומאן דקפיד קפדין בהדי'. וגם מוכח מתוס' דשבת דף ע"ה בדבור המתחיל המסתת את האבן חייב משום מכה בפטיש. ומקשה ולחשוב נמי מחתך. ומשני באבני גזית עסקין ואינו צריך אלא לציור. מוכח נמי דלא שייך אמשחתא אלא במקטין דבר ממה שהי' קודם לכן להעמיד על שיעורו דאם לא כן הדרא קושית התוס' לדוכתא דהא בציור נמי איכא קפידא שלא להאריך במקום שראוי לקצר או לקצר במקום שראוי להאריך ודו"ק. מה שהדם יוצא בחתיכת אברים לאחר מיתה ליכא שום צד איסור בזה אי דם מפקד פקיד שרי ואי חבורה מיחבר אין חבורה לאחר מיתה. אך לפעמים הבלבד אחר מיתתו עדיין איבריו מפרכסין ועורקיו דופקין נ"ל שאסור לחתוך. דאיתא בגמרא דערכין דף ז' ולד דפרכוס לא יהא אלא כזנב הלטהא דמפרכס אף שאין רוח חיים בקרבם והנה ההפך יורה ביורה דעה סימן כ"ז כל זמן שהבהמה מפרכסת אסורה משום אבר מן החי. וצ"ל דספוקי מספקא לן ואשלין הכא לחומר ובההיא דערכין לא מפקין ממונא מספיקא. והנני יושב על המשמר ומצפה להתעדן בתשובתו ולהנות מאור תורתו. ובזה אלא ואחוי קידה לעומתו ואומר האל יפליא למענהו שנים רבות יחייהו ובריא אולם יעמידהו ועל במתי עב ההצלחות יעליהו, כה דברי השוקד על דלתי חכמת הרפואה שם הצעיר בנימן וואלף גינצבורג.

תשובה בעזה"י ער"ח אדר תצז"ל אלטונא

אקרא לשלום. לאהו' המשכיל התורני גזרת שפיר ויהלום. אוהב החכמות לעשות מהם אוצר בלום, מלמד ידיו לקרב איש ולב עמוק ובמלחמת יסודות המורכב להטיל שלום. כהר"ר בנימין וואלף יצ"ו. ה' אתו את הברכה ולא יחסר מכל אושר אמיתי כלום

נמצאו דבריך ואוכלם, ויהי דברך לי לששון ולשמחת לבבי. בראותי שלא נשענת על המקל המגיד חדשות כאשר יחלום החולם. ואלי קראת להצילך מפח מוקש, ברוך ה' אשר שלחך לקראתי, ברוך תהיה לשמים אשר זיכיתי במצוה על זאת תודות אשלם. והנה תשובת שאלתך לא נפלאות ולא רחוקה היא. וכל הצדדים שצידדת להקל סרו מהר וכלין מאליהן ספו תמו כרגע הייתי יכול לומר כלם. אולם מאשר יקרת בעיני נכבדת ואני אהבתיך אף כי אהבת זרים. ואמרת אחריהם אלך וגו'. (בכונה רמזתי לו שפיל לסיפא דקרא, באשר הוא הי' הנטפל לעובר עברה משלחת מלאכי רעים הידועים, שהונו לרבים ובדו מלבם גזרה קשה לק"ק מינסק בשקר, שנלכדו על ידי למכתב עלייהו תברא, ונתגלה חרפתם בקהל רב בידיעה ברורה, עם שלא יכולתי להוציא חיל בלעו מבטנם, ונמלטו בסבת עד המסייע הלז חוטא נשכר טהר גברא בטהר השכירה, להנאת עצמו דורש דמים וארח לחברה. חבר כהנים חמסנים דמיקרו ועבדי לאחזוקי שיקרייהו משכוח גברי לגברא). ידעתי בני הרבה ילדות עושה הרבה שכני' וחברים רעים עושים וגדול כח השוחד, ולא עצרת כח ללחום את מושל באדם ההמוני, המענה את הכל לסור אל משמעתו ולעבוד עבודתו כי רבה, אבל איני מהרהר אחריך שנתחרטת על אותו עון שנטפלת לעוברי עבירה להחזיק יד עושה עולה ובודאי עשית תשובה, על כן לא סרה כל עיקר האהבה ביחוד עכשיו כי ראיתיך מודה על האמת חזרה למקומה החבה, כי הילדות והשחרות הבל וסוף סוף זרוק חוטרא לאוירא אעיקרא וקושטא קאי. ואל תתחר עוד במרעים ולא יקנא לברך כי אם ביראת ה' כל היום כאשר קייתי ממך מאז הכרתיך על משמרת אעמודה ואצפה הן תוחלתי לא נכזבה. לכן עתה באתי על ד"ת אשר שאלתני ואתהלכה ברחבה. עם היות הדבר פשוט מאד לאיסור מכמה טעמים ואופנים שונים, אמרתי להתבשר עמך בהלכה ואשיבך על עקב דבריך בדרך ארוכה וקצרה כאשר יצטרך הדבר לפי תואר הנושא בלבד, ובאופן שאבליע כל לשון כתבך כמעט מלה במלה תוך כתבי, למען תדע ותשכיל ממוצא דבר שהשקפתי על כל מ"ש ולא דחיתי אותך בקש וגבבא. אכן לא אטפל בהעתקת לשונות הגמרא והפוסקים עם ציון מ"מ על כל דבור ודבור כדרך בעלי תשובה. גם לא אאריך במה שאינו צריך רק בשיעור שיספיק למבין, כדרכי ומנהגי עפ"י הרוב בעזה"י שהמועט מחזיק את המרובה. ולא לטרוח בחנם בדברים

נודעים במקומם. ואם באנו לכתוב אין אנו מספיקין. בשגם היכלתא רבתא לשבת בלא"ה. בפרטות דיני המוקצה וסעיפיו הרי הן כהררים התלויין בשערה ורבו מארבה. על כן תנה בלי לברך לי וכל דברי הקשיבה ז"ל שאלתך הלא ידעתם כו' ופעמים בשבת ממיתים את הכלב ומראין את הסכינים המיוחדים לכך לערוך לפנייהם הפשט וניתוח כדי להתלמד ועתה יודעני כדת מה לעשות ע"כ השאלה. והנה לפי סגנון לשון זה אם הוא מכוון, תשובתך בצדך ודבר פלא הוא שהוצרכת לשאול דבר כזה, שהרי לפי דבריך יש כאן שני אבות מלאכות המנויין במשנה. הא' הפשט שנשנה בפ"י בכלל הט"ל מלאכות והב' ניתוח שהוא בכלל חיתוך השנוי כמו כן. ואע"פ שאיני יודע זה בבירור איך מנהג ניתוח הרופאים מ"מ הרי פ"ך ענה. ואיני חושב שכתבת כן בלא השגחה ושלא בכוונה רק על דרך העברה ומליצת הלשון, ביחוד לאיש סמוך העוסק בחכמת הדבור לא יאות לחשוך אותך בכזה. ובאמת כן נראין הדברי' מן הסתם שבאין בודאי לידי הפשט העור ג"כ אם בתחלת הניתוח או בסופו. כדי לעיין יפה בכל הגידין והוורידין והעורקים דופקים ובלתי דופקים עצבים ועצלים קשרים ומיתרים, גם אל זה יביטו לראות נקבי העור וקליפותיהן המכסין אותן כאשר אכשוב. ובודאי יעיין כמו כן בחיבורו לבשר ע"י קילופו ואיה מקום השומן והחלב והלחיות שבין עור לבשר לפי חילוף המקומות שבגוף האיברים. א"כ ודאי יצטרכו לבא למלאכת ההפשט ששיעורו קטן מאוד כדי קמיע. גם שמעתי כשגמרו לנתח מת אדם מחלקין עורו ללמודי הניתוח באשר מחזיקין אותו לסגולה ידועה מכל זה נראה שהאמת כך הוא שאינן נמלטין ממלאכת ההפשט שהוא אב. גם הניתוח אם מקפידין על החיתוך הרי הוא אב מלאכה, ויבואר עוד לפנינו בס"ד באשר נגעת בזה, מעתה לא הי' זה צריך אריכות, והתשובה בזה בקצרה שהעושה כן בשבת חייב ב' חטאות או א' לפחות, ואם כבר נכשלת ח"י כתוב אפנקסך שתביא עכ"פ חטאת שמנה, שמנה ודאי לפייס ג"כ עון המוקצה ועמו כמה איסורין מד"ס = מדברי סופרים = שנכללין בענין זה בודאי הגמור. ואילמלא לא הי' כאן לגמרי משום לתא דאיסור דאורייתא. כאשר חשבת באמת. ולא עלה על לברך כלל שיהא בו שמץ דבר ממלאכה גמורה, מ"מ הי' די ומספיק להתרחק ממנו עד קצה האחרון, ולהחמיר אפילו בספקו, מה שיהא ספק דרבנן בלבד. דשאני שבותין דחמירי וכמה פעמים מצינו שהחמירו בספקן. בפרטות בנדון זה שיש בו כמה שבותין של דבריהם כמ"ש להלן בעזה"י. + ולפחות אחת ממנה לא נעדרה מלבד כמה שבותין שנכללין בה. + והוכחתי במ"א שלפעמים חמורים אסורי דרבנן בקיבוצם וחזקים מיינה של תורה. ודוחין איסור תורה מפניהם אף בקום עשה. שלא לעבור על ד"ס כשנקבצו באו ב' או ג' מניעות מדבריהם בענין א'. כי אז נתחזק חבל האיסור אע"פ שאינו אלא מד"ס. ולא במהרה ינתק מפני איסור של תורה א' והוא פשוט ואין כאן מקום להאריך בזה. מלבד המפורסם וידוע שהשבות כחו גדול לדחות בשב"ל = ואל תעשה = שהעמידו דבריהם אף במקום כרת. ומתנין ב"ד לעקור דבר מ"ה שלא לזלזל בגזרותיהם. ע"כ אל יקלו בעיניך וכאשר בודאי ידעת ג"כ כמה חמורים ד"ס בהפלת עונש העובר, ויותר מהמה בני הזהר וקבע בהם מסמרות. ועשה משמרת למשמרות

עכשיו הריני נזקק לבטל צדדי ההיתר שעלו על דעתך בענין המוקצה. ובאמת כל דבריך אינו אלא תימה ולא אחד בהם שיש בו ממש סעד להתר וסמך נרצה. כתבת ואדון לפניו אודות הסכינים לטלטל לצורך תשמישן לא מבעיא לי דזה תלוי אם מותר לחתוך אבר אבר אם לא. הנה זה תחלת דבר פ"ך אינו מכוון כלל. הא דפשיטא לך דטלטול הסכינים לצורך תשמישן תלוי באם מותר לחתוך. שסותר הנמשך מוליד א"כ סותר הקודם בהכרח בצורת הקש כזה. (ר"ל בתנאי מתדבק) שאם אין מותר לחתוך אבר ובטל התנאי ביטלת גם המעשה הנדרש, ואסרת לטלטל ג"כ הסכינים. ואף לצורך תשמישן והרי בכאן טעות כפולה. להחמיר במקום קולא בדבר ברור ונגלה, כי אף אם יאסר החיתוך ההוא לא נאסר מחמת זה טלטול הסכינים ואפי' שלא לצורך תשמישן, דכי הוויין נמי מלאכתן לאיסור כמו שהוא האמת, מיהא דבר שמלאכתו לאיסור נמי שרי לטלטלו אפילו רק לצורך גופו ומקומו כדקיי"ל. הא בהדיא דשלא לצורך תשמישן נמי מותרין ולא אכשוב שמקפידין על סכינים הללו כל כך ונדונם כאיזמל דמילה ותער וסכין דשחיטה דמוקצין מחמת חסרון כיס, וגם אתה לא הגדת לנו, על כן לא היה לך לתלות זה בזה בפשיטות. ואם וודאות שלך כך ספקות עאכ"ו, שלא יטעה עינך ח"י לסמוך על דעת עצמך להקל באיסורין, והריני מעביר דבריך א' לא' כבני מרון. להשיבך כסדר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון אמרת עוד וגם את האמת אשר יחצון לטלטל נ"ל דשרי לא יאה אלא כלי מבט אצטרולביום דשרי להסיע ממקום למקום ע"כ. וזה שיבוש במ"כ אין דמיון עולה יפה, והבטת צר מעון לחזות שוא מתוך האצטרולביא, צא מאסטרולוגין שלך כי מה ענין כלל לדבר שאינו כלי כלל. ואף בזו לדעת הרמב"ם אסור ללמוד ולעיין בו בשבת. אבל לטלטל מיהת פשיטא דתורת כלי עליו. משא"כ בזה

כתבת עוד ואי משום מוקצה מחמת מיאוס כבר איפסקא בש"ע כר"ש דשרי. בהא נמי אשתבשת, אימר דשמעת לה דמוקצה מחמת מיאוס שרי, אלא בכלי מיאוס כגון נר ישן ועץ של דגים וכיוצא אע"ג דסריין, שרי לטלטולינהו משום דתורת כלי עלייהו. וכן אתה אומר בגרף של רעי מותר בטלטול מטעם זה. ואף שלא לצורך תשמישו ולא לצורך גופו ומקומו. אלא להוציאו מן הבית, ואעפ"כ אסור לעשות גרף של רעי לכתחילה. ומי לא מודה נמי ר"ש כמוקצה האסור מחמת גופו כאבנים צרורות ומת וקליפין וצואה באשפה. וכל מידי דלא חזי ולא דעתיה עליה, דהני דאי גריעי מגרורות וצימוקים. וזה פשוט מאד דליכא מאן דפליג בכל הני. ואפילו במחובר הנתלש בו ביום אית ליה לר"ש מוקצה. אע"ג דהוה מידי דחזי וקאי לבהמה וחיה ועופות אף בו ביום. אפ"ה הו"ל כדחיייה בידים, כמ"ש רש"י וכה"פ בפירוש. ואע"ג דאיכא למימר דדעתיה עליה ולא אקצייה לגמרי. דהא קיי"ל מעמיד אדם בהמתו על המחובר. כ"ש בדבר שאינו ראוי כלל. וכ"כ בהדיא הרי"ף ופ"ג גבי קליפין ועצמות דלר"ש נמי בעינן שיהו ראויין למאכל בהמה, והכי קיי"ל. (וגדולה מזו שמענו אפי' כלים כגון כוס וקערה ועשית לא יזיזם ממקומם אף לר"ש כדאי' בגמרא בהדיא). וכן צואה לא הותרה אלא לפנותה לאשפה מפני כבוד הבריות, והא ודאי לצואה במקומה דמיא. כיון דלכתחלה קעביד שלא לכבוד בריות ולא לאכילה הוא צריך, לפיכך יאסר אף משום מיאוס, וידון אותו חדר כאשפה וכדיר של בהמה (כמו שנחשבת דירתו של נכרי לענין אחר ג"כ) ואסור לישראל לטלטל שם הנבילה ולהזיזה ממקומה וזה ברור.

עוד כתבת ואי משום ב"ח = בעלי חיים = שמתו דאיכא למ"ד דמודה ר"ש. הלא הובא במג"א בשר עכו"ם שנשחטה היום שרי לטלטל דאין הכנה לעכו"ם ע"כ. ונ"ל ראה כו' מאי מקשה תו' דלמא איירי בבהמת נכרי דמצי שחיט. אלא ודאי דאי בדנכרי לא הוה פליג ר"י כו' דבשל עכו"ם א"צ הכונה עכ"ד. והנה תחלה אשיב להוכחתך מתוס' הנ"ל שאין זו ראייה של כלום. ואין זה דיוק לגמרי דילמא בשל נכרי מיירי, דלא אורחיה דתנא בהכי. וסתמא בכל דוכתא כה"ג בישראל איירי עד שיפרט לך נכרי בפירוש דוק ותשכח. משו"ה לא ניחא להו לתוס' בשינויא דחיקא כי האי. ובלא"ה דעדיפא קמשנו. ולעולם מאן דפליג פליג בהא נמי, ודלמא אפי' מאן דשרי אסר בהא. וכמ"ש באמת בסמוך בעזה"י. בפרט שדבר זה דשל עכו"ם א"צ הכן. אינו ברור כל כך כי לא נזכר ממנו כלל בתלמודא דידן. וי"ל דלא ס"ל הכי מדלא אשתמיט לאשמועינן כי הא בשום דוכתא. ואדרבה לכאורה איפכא משמע בכמה דוכתי. דהא אסרינן דבר שיש במינו במחובר אף בטלטול וכן במחוסר צידה. כדאי' פא"צ ובפב"מ גבי ליפתא דמחוזא וכן בפמ"ש גבי דיכרי דמברכתא. ועיין גם בב"י סי' ש"ח תדע דלא בריא כולי האי הך מילתא דהירו'. (וע"ע בסי' תקי"ז ומ"ש שם בחבורי בס"ד) וגם צריך לחלק בודאי בין מוקצה למוקצה דלא בחדא מחיתא מחיתניהו. ולא כל מילי דמוקצה איתמר הך כללא דשל גוי א"צ הכן כדבעינן למימר קמן. מיהא לדחוקא ולספיקא לא מחתו נפשיהו תו' דביצה דלא צריכי ליה התם, והא שפיר מתרצי לה בלא"ה בתרי גווי שפירי, אליבא דהלכתא וקושטא דמילתא. ותו דאנא אמינא לפום ריהטא איברא איפכא מסתברא, דשל גוי לא קאי לישראל, אף לדברי הירו' דאין מוקצה בשל גוי. מיהת כי הוי מחוסר מעשה רבה כי האי מודי. ואימא איפכא אפילו את"ל דבשל ישראל לית ליה לת"ק מוקצה ואף בב"ח שמתו לא. משום דדעתיה עלייהו, דחזי לכלבים מיהת לכשימותו. כמ"ש ז"ל דמשו"ה לא אקצינהו לגמרי. משא"כ בשל גוי דלאו דעתיה דישראל עליה כלל, והוקצה מדעת ישראל אפי' דבר שאינו מוקצה אצל ישראל בשלו, כ"ש בהאי גוונא דאפשר איהו גופיה נמי לא הוי דעתיה עליה מאתמול, והשתא הוא דאימליך לא חשיבא דעת הגוי ומחשבתו לשווייה מוכן לישראל, גם בדבר שהוקצה בין השמשות ולא חזי לכוס ההיא שעתא. משו"ה דוק לאידך גיסא דאי בשל גוי איירי. לא מבעיא דלר"י אסורה אף בנתנבלה מאליה וק"ו לנשחטה, אלא אפילו לת"ק דלית ליה מוקצה, בשל ישראל דוקא משום דדעתיה עילוה. משא"כ של גוי דלא קאי לישראל ולא חזי ליה כלל, ודאי אקצייה מדעתיה, ובב"ח שמתו כי ה"ג דילמא כ"ע מודו, ולא הוה שרי ת"ק אף במתה מאליה, וכ"ש לנשחטה בריאה, דאיכא תרתיה מוקצה מחמת איסורא דרביע עלה, ומחמת דחיייה דאסח דעתיה מינה, דודאי אסורה לכ"ע משו"ה לא ניחא להו באוקמתא כי הא

היא גופה צריכה רבה דמוכח טובא דלא קיי"ל הכי מיהת במידי דמחוס' מעשה רבה דשחיטה ודלא כש"ג + ובמג"א ותשובות גדולות לדבריהם+ ואמנם לא די שאין זו ראייה. אלא שבאמת צל"ע בדיון זה שהעתיקו במג"א מס' ש"ג פרק מפנין, שנראה לענ"ד תמוה מאד דמאי קמדמי נשחטה למתה מעצמה, דאפי' למ"ד חלוק היה ר"ש אף בב"ח שמתו, היינו טעמא כדאמרן משום דאכתי הוה קצת דעתיה עלייהו, דמסיק אדעתיה דחזו לכלבים לכשימותו ולא מסח דעתיה ולא אקצינהו ולא דחינהו בידים. מיהת מודה ר"ש במוקצה מחמת איסור מלאכה דאורייתא (אע"ג דלית ליה מוקצה מחמת איסור דרבנן. כגון נר שהדליקו בו, משום דאיסור טלטול בעלמא הוא

דהוה רביע עליה בה"ש =בין השמשות=, ומיקרי גמרו בידי אדם, משא"כ במלאכה כדמוכחי כמה סוגיות בש"ס) דמגו דאתקצאי לבה"ש איתקצאי לכלי יומא. והיינו טעמא דמחובר ומחוסר צידה ודכוותיהו דליכא דפליג דאסירי נמי בטלטול, ולא זו בלבד אלא אפילו נשרו מעצמן ונצודו מאליהן נמי אסורין בטלטול. ואף בשל גוי קיי"ל הכי, ולא עוד אלא בספקן נמי החמירו ואסרו ספק מוכן כזה, א"כ מהיכא משמע בפשיטות דבשחיטה שרי, דאפי' את"ל ר"ש פליג בכל הני נמי. מיהא אגן ודאי לא קיי"ל כוותיה במוקצה כי הך וה"נ ת"ק דר"י לא שרי אלא בנתנבלה מאליה ולא בנשחטה ל"ש (של) נכרי ל"ש של ישראל, דאל"ה לישמעין רבותא בנשחטה וכחא דהתירא עדיף וק"ל, אלא הא בורכא וליכא דסליק אדעתיה, דמאי שנא מכל הנך דלעיל דאסירי לכ"ע. והך לשתרי, אחר שלא הי"ל היתר בה"ש. ולא היתה ראויה לכוס אלא באיסור מלאכה דאורייתא (ואע"ג דמלאכה שעשה גוי לעצמו ולא בשביל ישראל מותר לישראל ליהנות ממנה בשבת. היינו במידי דלאו בר אכילה הוא ולא שייך ביה מוקצה משא"כ במידי דגזרו ביה מוקצה מחמת איסור מלאכה שבו לא הותר אף בעשה הגוי לצורך עצמו, כי איסור מוקצה שבו להיך הלך. ואדרבה חמורה מלאכת הגוי לאוסרה לישראל בדבר שבמוקצה כזה כמ"ש ז"ל. וגדולה מזו אמרו בההיא דעשה גוי כבש לירד בו יורד אחריו ישראל, דמ"מ לטלטל הכבש אסור לישראל. אם לא היו העצים מוכנים מבעוד יום, וק"ו למידי דאכילה דאתעבידא ביה מלאכה בידי גוי. דנאסר בטלטול מטעם מוקצה מחמת איסור) וכ"ש למ"ד מודה ר"ש בב"ח שמתו. דהא ודאי דמודה בהא דאתעביד ביה איסורא נמי. ומ"ש עוד וכ"ש בשל גוי דא"צ הכן. אף זה מן התימה כי מלבד שכבר אמרתי שדבר זה חידוש הוא מן הירושלמי. ואין לו סעד לתומכו משטות תלמודי, ולא כל כך מוסכם. מ"מ אין לך בו אלא חידושו, שלא נאמרו דברים אלא לענין מוקצה גרידא בעלמא (דאסח דעתיה מניה) דבשל ישראל הי' צריך הכנה והזמנה שיהא דעתו עליו מבע"ל. בהא הוא דחדית לן הירושלמי בשל גוי דא"צ הכן ולא בעי זימון, דאינו מקצה מדעתו כלום. מיהו הבו דלא לוסף עלה למשרי נמי במילתא דלא מהניא ביה הכנה. דודאי היכא דהוי מוקצה משום דררא דאיסורא ומלאכ' דאורייתא דרביע עליה בה"ש כי הני דאמרן, מודה הירושלמי דאין חילוק בין של ישראל לשל גוי, דאטו לית ליה ההיא דבמינו במחובר ומחוסר צידה דקיי"ל דאסורין בטלטול ואפי' לא הביאן לצורך ישראל. ואפי' ספקן אסורין. ואף בנשרו פירותיו של גוי מאליהן וכן בניצוד. אע"ג דלא אתעבידא בהו מלאכה כלל, אסירי משום מוקצה, ואמרו דטעמא דפירות הנושרין, גזרה שמא יעלה ויתלוש. וכן אתה אומר בניצוד. ולא חילוק כלל בין של גוי ובין ושל ישראל כנז', וע"ס שכ"ב ושכ"ה ותצ"ח ותקט"ו ותק"ז ותדע. וכן בדין שהרי אדרבה מצינו שהחמירו במלאכת הגוי איידי דקליש איסוריה גבי ישראל. וחששו ביותר שמא ינחנו לעשות בשבילו כמ"ש הפוסקים ז"ל, משו"ה נמי אפי' גזרה דשמא יעלה ויתלוש. חדא גזרה היא בשל גוי כבשל ישראל. לכן לא יכולתי לכיין אלו הפוסקים יחד. והפלא מהרב במג"א גברא דמריה סייעיה. ולא חלי ולא מרגיש

השגה גדולה ושגג' כפולה לבש"ג וסתירה מניה וביה+ ועיינתי בס' ש"ג עצמו ועמדתי משתומם כשעה חדא, + שכל מ"ש בזה נ"ל שאינו מכונן כלל, כי יתר על האמור למעלה שאין ענין נשחטה למתה מעצמה ושאין ראה מהירו'. מצאתי לו ז"ל עוד דברים מתמיהין, דקמדמי לה תו לפירות הנושרין דשרו הואיל וראויים לעורבים. ה"נ הבהמה ראויה לכוס חיה לכלבים. והרי זו טעות כפולה במ"כ דמנ"ל הא. והא קיי"ל איפכא דפירות הנושרין לעולם אסורין בטלטול בו ביום ולא מהני להו הא דראוין לעופות שבחצר. דאכתי קיימא גזרה דשמא יעלה ויתלוש. וכמ"ש התו' בהדיא ריש ביצה, דמשו"ה צריכין לתרי טעמי לאסור נושרין. משום דאית בהו תרי גווי מוקצה. כי היכי דלא ליהני להו כי הוו מוכן לעורבים כגון שעומדין האילנות בחצר ע"ש. וכן הבהמה בחייה אינו מועיל לה מה שעומדת לכלבים מה"ט. ועוד דלא קיימא לכלבים. דאפי' נמלך ושחטה לצורך כלבים, לא מהני. דבעינן מוכן ועומד דווקא כמ"ש התוס'. והאי לאו מוכן ועומד הוא. דסתמא מאי דחזי לאינש לא שדי לכלבים, וכ"ש בששחטה לצורך אדם היום. שלא הוכנה ולא עמדה מעולם לכלבים, שלא יצאה מתורת מוקצה משום דלא הוי חזיא לכוס בה"ש. ועוד דברי בש"ג ז"ל נראין כסותרין זא"ז. עיין פכ"כ שכתב בהפך. עם שנראה שהרגיש בסתירה, ונדחק ולא עלתה בידו ליישבם כהוגן. וכמדומה דאיהו ז"ל גופיה לא אמרה לקושטא דמילתא. דלא ברירא ליה כולי האי. וקמהדר אהתירא ונסיב ראיות לאיסורא, ולא סלקא ליה שפיר. ולא כפי תלי לה הרב במג"א ז"ל דמייתי ליה. אבל לענ"ד הדבר ברור דלא מיבעיא היכא דקא עביד גוי מעשה במלאכה דאורייתא כשחיטה, דלא אשתרי לישראל בטלטול. ולא אמרו בירו' של גוי א"צ הכן, אלא במידי דמשתרי בהכנה, כמוקצה דעלמא דלית ביה לתא דאיסור דאורייתא, והכי קיי"ל נמי ביונים קטנים שנקחים מן העכו"ם. ביי"ט ולא צריכי הזמנה. אבל במפריחין אסורין אף משל גוי. וכן אסור ליקח מבהמותיו המוקצות. וכן לטלטל פירותיו אפי' הנושרין מאליהן, כ"ש אותן

שלקטן בו ביום אפי' לצורך עצמו וגם לטלטלן בביתו אסורין. ומכאן קשה בעיני ג"כ פסקו של הש"ע /או"ח/ סי' ש"ח בשוחט לחולה דלא שאני ליה בין חולה מבע"י =מבעוד יום= לחלה בו ביום, דקשיא לי טובא מ"ש ממחומר ודכוותיה דאמרן, דכולהו אסורין אפילו נעשה המלאכה מעצמה ולא חלו בה ידיים. אסור כיון דלא הוו חזיין בה"ש +קושיא על פסק הש"ע סי' ש"ח+ ולא הבנתי מ"ש במג"א דגזרינן במחומר שמא יעלה ויתלוש. (והוא לקוח מהב"י) א"ה הכא נמי נגזור שמא ישחוט. ואי משום דתלישה מלאכה קלה היא הנעשית מהרה איכא למיחש טפי כמ"ש בב"י. מ"מ בצידה מאי איכא למימר, דנפישא בטירחא בודאי. הילכך נראה עיקר כדברי הסוברים דבעינן שהיה חולה מבע"י, ואל"ה לא שרי לבריא אפי' באומצא, מטעם שהיה בה"ש מוקצה. וכמ"ש גדולי הפוסקים דאף ר"ש מודה במוקצה כה"ג דגרע מדחייה בידים, וכ"ש מוקצה מחמת איסור שחיטה דחמיר טפי, דמחומר קיל מניה, דמיהא חזי לבהמה ולעופות בה"ש נמי. שיכולין לרעות ולאכול ממנו. והוא עצמו רשאי להעמידה עליה (ואסור לעמוד בהמתו על המוקצה. אף דגוי) משא"כ בב"ח =בבעלי חיים= דלא חזו בה"ש אף לכלבים כדכתיבנא. בודאי גרעי טובא. וכ"ש בשל גוי דגזרו ביה טפי, שלא ירגילנו ישראל אצלו לעשות לו מלאכה בשבילו כנז"ל. דראוי להחמיר במוקצה שלו, כשיש בו משום גזרה דאיסור מלאכה, וכ"ש אם בדקדוק כתב הש"ג נשחטה דשמא כוונתו בזה לומר שנשחט לצורך ישראל חולה, והנותר שאינו צריך לו נשאר לגוי. דכה"ג יותר ראוי לאסרו לבריא אף בטלטול. אפי' למאן דשרי לישראל בכל גוונא, מטעם הנז' דאדרבה מוקצה דגוי חמיר בכה"ג. ואף בנחרה וניבלה לצרכו. מיהא לא חזי לישראל למידי, דלא חזי לכוס באומצא. ולכלבים לא קאי למשדייה. ועוד אפי' נבילה של גוי דקיימא בודאי לכלבים שלו. לא ידעתי מי יתירנו לישראל בטלטול. אם לא לצורך כלבי ישראל שמזונותן עליו, אבל לצורך כלבי נכרי, שאין מזונותן על ישראל. ודאי אסורה בטלטול בכל אופן. ומעתה אתה דן לכלב החי שהומת בו ביום. כי טוב הוא מאריה המת מעצמו לענין זה דהא לא קאי אף לכלבים. ותו דלא קבעי ליה לכלבים. דאפילו ניזיל בתר מחשבתיה דגוי, דא"צ הכן בשלו, ה"ט משום דלא מקצה מדעתיה מידי דחזי ליה לאדם או לכלבים, והאי לאו לכלבים קאי האידינא נמי, אלא להתלמיד בו מלאכת הניתוח הוא צריך לו דאפי' לכלבים לא מתבעי, להכי ודאי לא אפקיה מדין מוקצה בהכי. ואע"ג דקשדי מניה לכלבי למיכל. לא מהני השתא. דבעינן מוכן ועומד וליכא.

כתבת עוד וגם מת נכרי הנ"ל דשרי לטלטל. מ"ל נכרי מ"ל בע"ח גם זה אינו נכון כלל דפשיטא לענין טלטול נכרי גרע מכלב, דמיהת דמי לשאר בהמה וחיה שמתו, שבשרו נאכל לכלבים וראוי להם. משא"כ מת נכרי דלא קאי לכלבים כמ"ש להלן בס"ד. א"כ ודאי טפי אסור בטלטול ממת ישראל דאסור. דמ"נ =דמת נכרי= דמי לאבן ועפר וצואה ואביזרייהו דלא חזיין מידי. כתבת עוד ומה שחמיר לן מת דיין, שתי תשובות בדבר חדא דמת ישראל אסור בהנאה, משא"כ מ"נ כמ"ש בן המחבר תשו' צ"צ. ויפה כח הבן מדמשבח קב"ה בישראל שנותנין שונאיהן לקבורה, אחר דקיי"ל כל האסורין בהנאה צריכין קבורה. ולא אמרה תורה שלח לתקלה. עד כאן דברך. גם בזה לא אשיבך ריקם. ולא אסור מדרך כתבך וסידורו, כדי שתבין כל דבר לאישורו, ואמינא אנא הא דפשיטא לך דמ"נ מותר בהנאה כמ"ש בן הצ"צ ז"ל, לא ידענא ליה, כי אין לי אותו ספר, אנא מתניתא ידענא בשגם היא הלכה פסוקה וערוכה בש"ע /יו"ד/ סי' שמ"ט דמ"נ אסור בהנאה כישראל, והוא ע"פ תשו' הרשב"א, ומי לנו גדול בהוראה ממנו ז"ל. (וכ"מ בספר הוויכוח ליוסף בן גוריון נגד אפיון הרשע שר"י, שאף תכריכי מ"נ אסורין לנו) ועם שלא ראיתי אותה תשובה במקומה, ולא ידעתי מה כחה בזה ומאין יצא לו. נראה כן פשוט וברור מתלמוד ערוך חולין קכ"ב שגזרו טומאה על עור אדם שעיבדו אע"פ שטהור מן התורה, כדי שלא יעשה אדם עצמות או"א שטיחין. ובוודאי דעורות או"א =אביו ואמו= לאו דוקא, אלא אורחא דמילתא נקט תלמודא. משום דשכיחי ליה. ועבידי דמיתו מקמיה וכ"כ התוס' שם שכל אדם בכלל. ומדתנן סתמא ולא מפליג תנא ש"מ דאף בעור הנכרי שעיבדו הדין כן. וכך הלכה בודאי דל"ש נכרי ל"ש ישראל. עורו של מת טמא אע"פ שעיבדו. הא על כרחו צ"ל שאף מ"נ אסור בהנאה. דאל"ה מ"ט גזרו אף בנכרי ולא חילקו. ומדוע לא העמידו בו הדבר על ד"ת. וכן נראה עוד שעיקר הגזרה מפני הנכרים היא (שרגילים היו לזלזל במתייהן באותן הימים והמקומות וכדמוכח ממ"ש בסמוך ג"כ) דישראל ודאי לא חשידי אהכי במתי דידהו. וכ"ש באביו ואמו. ולא היו צריכין לגזור מחמתן. אלא שחשו חז"ל פן יקנה ישראל עורות אדם דגוי וירגילנו לעשות שטיחין מעורות או"א. לכך גזרו עליו טומאה לישראל אע"פ שטהור דבר תורה. כדי שלא יגרום הישראל מכשול לנכרי בדבר זה. שאסור להם ג"כ ואף הישראל עצמו נמצא נכשל באיסור הנאה ליהנות מעור אדם האסור בהנאה. כך נ"ל בעזה"י דבר ברור

סיוע ממשנ' חמור' בידיים שהיא קשת הביאור ומפלגת התמיהא לכאורה+ וע"פ הדברים האלה נתגלה לי לענ"ד + פירוש הגון במשנה חמורה בבתרא דידיים ששנינו שם אומרים צדוקים קובלים אנו עליכם פרושים שאתם אומרים כתבי הקודש מטמאין הידים כתבי המירם אינן מטמאין. א"ל ריב"ז וכי אין לנו על הפרושים אלא זו בלבד והלא הם אומרים עצמות חמור טהורים עצמות יוחנן כ"ג טמאין. א"ל לפי חבתן היא טומאתן שלא יעשה אדם עצמות או"א תרוודות א"ל אף כתבי קודש לפי חבתן היא טומאתן ספרי מירם שאינן חביבין אינן מטמאין עכ"ל המשנה כהייתו. העתקתיו לפי שהוא מופלג התמיהות כולו מקשה. מסיפא לרישא. עם שלא ראיתי לאחד מן המפרשים ז"ל שהטריח עצמו בביאורה. והאלקים צריכא רבה ודעת רחבה. כי לכאורה דברי שיחה בטלה הן שהרי מקרא מלא הוא בתורה כל הנוגע בעצם אדם יטמא. ומה להם להמציא טעם חדש מלבם משום גזרה בעלמא. ויותר קשה על ריב"ז מה לו לתלות דבר זה בפרושים. שכתוב הדר הוא לכל חסידיו ואף ליוחנן. ועוד אם רצה לשחק בהם להפליג מתחלה התלונה על הפרושים. כדי להתל בצדוקים ולהוכיח מדברי עצמן ותשובתן. שהאמת עם הפרושים, יותר נאה הי"ל להזכיר מטומאת עור האדם, וטהרת עור החמור. שטומאתו של עור ודאי לא למדנו אלא מתורתן של פרושים בלבד וגזרתן. ומתוכה יוכיח כמו כן עליהם חרפתם, ועוד שהוא הנאות יותר לענין, לפי שהוצרכו לגזור שלא יעשה עורות או"א שטיחין כמו שגזרו ג"כ כאן באמת בספרי קודש מטעם זה בעצמו כדמסיק בתוספתא. א"כ דא ודא אחת היא. ותהי' תשובתם בצדם מכוונת מד"ס לד"ס, הלא דבר הוא דתלי תניא ר"ל גזרת חכמים. בדלא תניא. אלא מפורש בתורה. שעצם אדם טמא והם השיבוהו שלא כהוגן, וגם רחוק הוא שריב"ז לא בא אלא לענות אותם ע"פ דרכם כסל למו. וע"ק למה לא נתפרש דבר זה במשנה. שגזרת טומאה דכתבי קודש משום שלא יעשה אדם אותן שטיחין לבהמה כמ"ש התוספתא. שהוא עיקר הטעם שהשיב ריב"ז לצדוקים כאולתן לפ"ד המפרשים, לא באמת ולא בצדקה, דא עקא, ומ"ט שתיק מניה תנא דידן ונסיב לאידך לישנא דלא צריך ליה, והכי הו"ל למימר אף כ"ק = כתבי קודש = טומאתן, שלא יעשה אותן שטיחין ותו לא מידי, והי' דבר דבור על אפניו לפי המכוון מהיוכח הניצוחי הלז. ע"ק מ"ש המפרשי' שכל זה אינו אמת, כי לא גזרו טומאה על כ"ק אלא משום שהיו מצניעין תרומה אצלם והיו מפסידין אותן. כדאי' בשיטת י"ח דבר, א"כ מה לו לטפל בשפת שקר, ולהציל מפייהם דבר אמת, ועל התוספתא קשה ביותר, שאין מדרכה כי אם לבאר סתימות המשנה שיש בהן נפקותא לדינא דידן, ולא להטפל בתוספת ביאור וויכוח ופולפול של הבל. עוד ראוי לשום לב דנקיט יוחנן דווקא לכן עשה אונן כאפרכסת ושמע את אשר הראוני מן השמים בפי' משנה זו, שכל דבריה האמת והצדק, חלילה לה מדבר שקר כי לא יפול מדבר ד' ארצה, וכך אני אומר על כרחנו צריכין אנו לחלק מיני הטומאות לשני סוגים גדולים, הא' הוא של תורה שאין טעמה נגלה לנו, ולא לנו להגיע עדיו בשכלנו בשום אופן. אלא על פי דרך הסוד הנעלם, והב' של דבריהם שטעמו ידוע בנגלה. משום הרחקה ומשמרת לד"ת, כמו שהם רוב גזרות חז"ל כפי המפורסם, ואמנם אותה הטועאה/ הטומאה/ החמורה של תורה, עם היות סבתה העצמית נעלמת באמת, ואין לנו לבקש טעם לדבר, מכל מקום רואין אנו בודאי שיש לה התלות וחלות בדבר החביב דווקא דהיינו ישראל החביבין שנקראו בניו למקום, שהם הם המקבלים טומאה בחייהם, לא כן עכו"ם שאינו מקבל טומאה כלל לא ממת ושרץ ושאר אבות הטומאות, וכן אינו נעשה זב ומצורע וב"ק = ובעלי קרי = ואין בעכו"ם נדות וזיבות, שכל זה נוהג בישראל בלבד, וצ"ל לפי חבתן היא טומאתן (ואף במיתתן לרשב"י אינן מטמאין באוהל אלא ישראל לא הנכרים, כמו כן מטעם זה) וכן הדבר באפר פרה שאין שם טהרה גדולה ממנה, לפי חבתה טומאתה, שמטמאה טומאה חמורה ג"כ, וזה דבר ידוע ומפורסם בתורה, שהכל מודים בכך בלי ספק שהחבה היתרה והמעלה הגדולה, היא הגורמת לטומאה עם שאין לזה מבוא בהקש ובשכל אנושי, וא"צ טעם לחוקי התורה וגזרות מלך, וזה פשוט נודע גם לצדוקים, אכן בחלק האחר שהוא סוג הטומאה של דבריהם, שגזרו חכמים כדי לעשות סייג לתורה. כגון בעור אדם וכתבי קודש ודומיהן, דבר ידוע הוא שאין צדוקים מודים בו כלל, ואין דנין בהם לא טומאה חמורה ולא קלה, שהן מעמידין הכל על דין תורה בלבד, ובאו להתווכח עם הפרושים ולהתרעם עליהם שאין מקום לגזרתם, כי מתוכה נולד זרות מבואר הביטול לפי דעתם, שנוהגים זלזול בכ"ק יותר מספרי מינין. ואע"פ שבאמת הוצרכו פרושים לגזור טומאה על כ"ק, מחששה שלא יעשה אדם אותן שטיחין כדמסיק בתוספתא, שהוא ודאי טעם עיקרי ואמיתי, מ"מ הם אינן מסכימים בזה, כי יאמרו שחששה זרה היא, ולא ימצא בל"ז מי שיזלזל כל כך בכ"ק, אם לא שפקר בדת ישראל, ולא תועיל לו גזרתם, על כן לפ"ד לא יצטרכו לגזרת חכמים בטומאה זו, שנראה כממעט בכבוד כ"ק. ולכן לא ראה ריב"ז להוכיחם מגזרת עור האדם שיטמא, עם היות עור חמור טהור, כי לא יודו לו אף בזה וילעגו גם לזאת, דהיא גופה קשיא מה"ט נמי, איך יש מקום לחוש שיעוז אנוש פניו כל כך לעבד עורות או"א, או של שאר בן אדם כמוהו,

לעשותן שטיחין לבהמה לכן רחוק מכליותיהם גם דבר זה, ולא יקבלו עליהם גזרת סופרים לעולם, לפיכך עשה ריב"ז בחכמה לנצחם עכ"פ בדבר שהם מודים בו בודאי, דהיינו עצמות אדם שמבואר בתורה שהן טמאין. והנה בזה י"ל שני טעמים לסבת הטומאה, הא' מפני חבתן יותר מעצמות הבהמה, וזה בלבד מספיק בדרכי התורה. כדרך הטומאות שזכרנו למעלה. אך לפ"ז לא תתכן הטומאה אלא בישראל לבד. מפני חבתן למקום כנז'. ולא יטמאו א"כ עצמות העכו"ם (ביחוד לרשב"י שאפי' מת שלם דנכרי אינו מטמא באוהל מט"ז. ואעפ"כ מודה הוא שאפי' עצמותיו של נכרי ג"כ טמאין במגע ובמשא מ"מ) ודיו לטמא גופו בעצמו ובשרו, כענין טומאת הנבלה, ומדוע יהיו עצמותיו טמאין יותר מעצמות הבהמה, אבל יש עוד טעם אחר דהיינו מחמת גזרת חכמים שלא יעשה אדם עצמות או"ת תרוודות ועל כרחך טעם זה מוכרח בין שיהא מד"ת או מד"ס =מדברי סופרים=, כי מאחר שלא חילקה תורה בעצם אדם בין גוי לישראל, וטומאה הכל בשוה אע"פ שאין שייך לומר בעכו"ם מפני חבתן היא הטומאה. א"כ בהכרח לומר שגם התורה עצמה עשתה סייג כזה לדבריה. ובדבר זה הצדוקים שוים שאין לחלק בטומאת מת בין ישראל לגוי, לכן על כרחם יצטרכו להודות לפרושים שיש מקום לגזרתם, שלא יבא אדם לבעוט בעצמות או"ת. אף שהוא קצת רחוק מן הדעת, ועל כן אין להאשים הפרושים שגזרו כזאת בכ"ק. ותכל תלונותם של צדוקים מעליהם, וזהו שאמר ריב"ז והלא הם אומרים עצמות חמור טהורים. כלומר הניחו הדבר על דין תורה ועצמות יוחנן כ"ג שהוא משלהם כידוע שנעשה צדוקי טמאין. כלומר גזרו עליו טומאה. או הניחוהו כמו כן עד"ת. שיטמא כמו עצם אדם דישראל. ובזה א"ל לפי חבתן היא טומאתן, שהרי אף הוא ככלב וכחמור נחשב בעיני חכמים. ולא גרמה לו חבתו טומאתו בשום אופן, והרי גם אתם מודים בטומאתו. ואף חכמי ישראל סוברים כן שהוא מטמא וכן הם שוים בכל מת אדם. אפי' של נכרי גמור שמטמא כמו כן (כי בעיני פרושים. צדוקים ונכרים דבר א' הוא) עם היות לדעת שתי הכתות לא שייך בו לומר לפי חבתו היא טומאתו. ולא זכר ריב"ז את יוחנן (לשבח כפי שחושבים הכל) אלא לגנאי בהיות אף הוא לא טוב מהנכרי בעיני החכמים, ועכ"ז לא הקלו בטומאתו שהכל מודים בזה כמונו כמוהם, וכמו שמטמאין ג"כ במתי נכרים בכלל, שכולן שוין בכך כנז'. ואע"פ שבדבר שאין לו חבה כענין הבהמה אין שום טומאה בעצמותיה. וצ"ל בודאי מטעם הגזרה. עכ"פ במת נכרי לא ימלטו מטעם זה. ויחזרו לדעת חכמים, ועל פי הדברים האלה השיבוהו משני צדדים, וכך אמרו לדין לעולם אימא לך מפני חבתן היא טומאתן, שיוחנן ודאי חביב אצלם. ולא זו בלבד אלא אפי' מת נכרי נמי מטמא מה"ט ממצות התורה לפי חבתו יותר מעצמות החמור עכ"פ, באשר צורת האדם חביבה היא מכל מקום מצורת הבהמה, ואתם מטמאין אותן מטעם שלא יעשה אדם עצמות או"ת תרוודות דשייכא בנכרים, אבל אינכם צריכים לכך כי על דעת צדוקים באמת אין מקום לגזרה זו בכל אדם שיהא, ויספיק להם הטעם התוריי הכולל, שהוא אמיתי בכלם, על כן עדיין לא יסכימו בגזרת פרושים הנז'. וקמהדר להו ריב"ז נקוטו מיהת פלגא בידייכו, דהטומאה נמשכת מהחבה היתרה שיש לאדם ביקר על הבהמה, א"כ מדוע תתרעמו על הפרושים שזלזלו בכ"ק לגזור עליהם טומאה יותר מספרי מירם, דאדרבה היא הנותנת וגורמת לטומאה הכללית בתורה, לפיכך אין בזה תימה כל עיקר (דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון) אחר שהודיתם בעצמכם שכן הוא. ולכן בדיוק עזב טעם הגזרה האמיתי והוא שלא יעשה אותן שטיחין, לפי שהוא דבר זר אצל צדוקים. ועליו צווחו אליו יתבוננו אליו ישגיחו כאמור, ומובן מתוך תשובתן, ולא יכול ריב"ז להחזירם מדעת זה בשביל כך לא רצה שוב לטפל בו, ולא ביקש רק לבטל תרעומתן מעל הפרושים שנהגו מנהג בזיון בכ"ק, כי בזה עכ"פ יכול יוכל להם מדברי עצמן כנז' שהכריחם להודות מעתה שאין גנאי לכ"ק על ככה. והספיק לו זה הקיצור לפי כוונת הוויכוח. משא"כ תנא דברייתא דרכו לפרש סתימות המשנה וגילה לנו טעם הפרושים העיקרי בביאור יותר, שהוא מחמת גזרה בודאי שעליה נחלקו צדוקים. כמחלוקתן בכל מקום על גזרת חכמים, אבל הוא טעם אמיתי של פרושים בגזרה זו, שחששו שלא יבואו לנהוג קלות ראש בכ"ק לעשותן שטיחין, עם שהיא חששה רחוקה, מ"מ יקר וגדולה נעשה לכ"ק על ככה לחזק ההרחקה בכל אופן המועיל, שלא יבוא הדבר לידי שכחה ומיעוט זהירות, ובטומאה היו נזהרין מאד, כמ"ש כמה פרצה טהר' בישראל, והי' חמורה בעיניהם יותר משפיכות דמים כדאי' בסדר יומא על כן נכונה גזרת פרושים גם בזו

ולא ידעתי מנין להם למפרשים ז"ל שאמרו שאין זה אמת, אלא מפני הפסד כ"ק הוא שגזרו טומאה עליהם ולענ"ד אין לזה יסוד ושורש כלל, כי שם בשטת י"ח דבר, לא מצינו שגזרו טומאה מטעם זה אלא על ספרי וכתבי קודש עצמן, אבל על ידיים הבאין מחמת ספר לא גזרו מט"ז, שאין לו ענין לזה, אלא משום דר' פרנך הוא, שלא יאחוז ס"ת ערום כדאיתא החם בהדיא. והיינו הך דהכא שלא ינהוג מנהג בזיון בספרים וכ"ק, שאפי' לאוחזן ערומים אינו נכון, כ"ש שיש לחוש עוד שמן הקל יבוא אל החמור והוא לעשותן אף שטיחין, אם לא יהיו מורגלים לנהוג בהם

כבוד גדול. וי"ל עוד שהברייטא הוצרכה לטעם יותר גדול וחזק בענין מפני שמדברת בכל כ"ק שיהיו. שכולן מטמאין הידים מט"ז החמור ולפי ששאר כ"ק קלין קצת בעיני בני אדם. מצאה החששה מקום יותר שיבוא לעשותן שטיחין, ושם בסוגיא דבספר לחוד עסקין לא אצטריך ליה למנקט טעמא רבה דגזרת שטיחין. שהוא חוק קצת אצל הספר לזלזל בו כל כך. ומסתייה בטעמא זוטא דר"פ. דאיתיה מיהא אף בספר. ודי בו לגזור טומאה על הספר מחמתו מ"מ דבר אחד הוא עם טעם הברייטא בעצם הכוונה. וזה נ"ל ברור בס"ד. וכפתור ופרח הוא בהבנת המשנה. שמענה ודע לך והבן וחכם בבינה.

נקטינן מהא דלדברי אלו ואלו פרושים וצדוקים עצמות אדם כל דהו טמאין. וטעמא דמטמין אפי' של נכרי בין שהוא מד"ת או מד"ס (לכשתימצי לומר אע"ג דלא קיי"ל כרשב"י בקברי גוים שאינו מטמאין באוהל. היינו דווקא קבריהן ממש ר"ל מת שלם. או רוב בניינו ומניינו של מת שיש בו משום טומאת אוהל. בהא בלחוד הוא דפליגי רבנן עליה ומטמו להו באוהל. משא"כ בעצם גרידא ולענין טומאת מגע ומשא. אימר לכ"ע ליכא בנכרים טומאה מן התורה אלא מד"ס = מדברי סופרים = (אי נמי כי אצטריך טעמא. לעצם השעורה דהלכה היא. וכי אתאי הילכתא לישראל. אבל לדנכרי לא אלא טהור לגמרי הוי. ורבנן הוא דגזרו מהך טעמא דלעיל) ואע"פ שבגמרא הסברא הפוכה. דאפי' לרשב"י לא מיעטינהו קרא אלא מטומאת אוהל. ומיהו מודה דמטמו במגע ומשא. איכא למימר דלרבנן נמי מת שלם דווקא הוא דמטמא באוהל כישראל. אבל בטומאת מגע דעצם. דילמא ליכא מ"ד. אלא מדרבנן הוא דגזור עלייהז/עלייהו/ טומאה) על כרחנו צ"ל בטעם הדבר שגזרו אף בשל נכרי. שלא יבוא להשתמש בהם. מפני שאסורין כמו כן בהנאה. + עוד ראי' אחרונ' שהלכ' כמותו+ עי"ל כדמות ראי' לדברי מגמרא דחולין (צ"ב) שלשים מצות קיבלו עליהן בני נח ואין מקיימין אלא שלש. א' שאין שוקלין בשר המת במקולין. ופירש"י מת אדם. הרי משמע ודאי שיש בו משום איסור הנאה. ונענשין כשנהנין ממנו. ועדיין כהוגן עושין במה שאין נוהגין בו מנהג בזיון כל כך לשוקלו בבית המטבחים כשאר בשר. ואף שיש שם עוד פ"א ברש"י ראשון עיקר בלי ספק.

ואין להביא ראי' לסתור מהא דאמרינן בפ"ב דסנהדרין במאה ערלות פלשתים דחזו לכלבי ושוני. דההיא איכא לאוקמה בבשר הפורש מן החי. שאינו אסור בהנאה וכמו כן אינו מטמא וכההיא דתנן בפ"ב דעוקצין החותך מן האדם. וכ"ש ערלות דלית בהו אפי' טומאת אבר מ"ה = מן החי =. אלא עור גרידא הוא. דלא טמא ולא נאסר בהנאה. ואף אבר הפורש מן החי אע"פ שטמא אינו אסור בהנאה. דלא מצינו איסור הנאה זה אלא במת. ואע"ג דכתיב ויך מהם מאתים איש ויכרות את ערלותיהם. שמא לא הרג אותם מתחלה. אלא הכם שוק על ירך והפילם וחתך ערלותיהם קודם שמתו דשרו בהנאה (וכענין שכתוב ויכו את צקלג וכתוב לא המיתו איש. ודכוותה איתא בגמ' דנזיר גבי שמשון דכתיב ביה ויך אלף איש ולא נטמא בהם. ובמ"א כתבתי דאפשר כך ה' מעשה דפנחס בזמרי. (שוב מצאתי מפורש כדברי במ"ר) ואין צורך למ"ש הרד"ק בפ'י נביאים. עה"פ הוא הכה את איש מצרי גבי בניהו. אע"ג דכהן הוה. עמ"ש בס"ד בהגהות תנ"ך) אי נמי מקרא מסורס הוא כמו וירום תולעים ויבאש אבל א"צ כלל. כי לא נזכר שהמיתם. ואין סתם הכאה שבכתוב מיתה (והכי איתא בריש הנחנקין ש"מ כל היכא דאיכא הכאה סתם לאו מיתה היא) כי אז דרכו לפרש הכה לפי חרב. או יוכם וימיתם כמצוי לרוב. וכאן אין ענינו אלא כבישה. ק"ל שהוא במלחמה ונלכדו. באופן שיכול לחתוך ערלותיהם וגם למה ימיתם לגמרי. ומדוע לא נאמר שהשאירם בחיים להיות לו לעבדים. או שמא גיירם. עכ"פ איך שיהי' הדבר ברור שאין מכאן הוכחה וסתירה כלל. בשגם היא אגדה. ואין למדין הלכה מאגדה. ובילדותי ראיתי תשובה א' מהה"ג כמו' דוד אופנהיים ז"ל (זה חמש ועשרים שנה. כששלח איזה דפין לדוגמא מספרו שהי' בדעתו ז"ל להדפיס אז באמשטרדם. ושוב נמלך בו. ועדיין נשאר ממנה רשם קטן בזכרוני) על עסק הנאת עור אדם אם מותר הוא. ואת זו אני זכור כעת ששמח בראיה מפורשת שמצא ז"ל בגמרא דפרק לולב וערבה הני תרי מיני כו' דא"ל ר"א משכיה דההוא גברא משוינן גודא ומלינן ביה מיא. וגם זה הבל במ"כ שאינה אלא שיחת ת"ח וחוכא בעלמא דקא אחיך בההוא מינא (וליצנותא דע"ז נמי שריא כע"ז גופה) לקיים בו ענה כסיל כאולתו ותמהני על שהוצרך לטפל בדברי שיחה קלה. כמות שהיא ודאי אינה אלא שחוק והתול להלעיג על המין החכם בעיניו. לפי דרכו כסל למו השיבהו על עקב בשתו. ואוקמיה במילתא בעלמא. ואדאיכפל ואיטפל בחוכא. הוה ליה לאתויי קרא דכתיב הן עם כו' לא ישכב עד יאכל טרף ודם חללים ישתה. דבהרוגי ע"א = עבודת אלילים = משתעי ולשונו ברור מלל שיאכל טרף אדם ודם החלל ישתה. הרי לפי דרכו ז"ל יותר מפורש כן בכתוב. שאפי' הבשר והדם שלהם הותר לאכילה כבשר צבי ואיל. והלא זה ודאי דבר בטל מעצמו כי מי הוא שיעלה על דעתו ללמוד מדברי משל ומליצה.

בין של תורה בין של קבלה. וכן דברי חכמים וחיזותם. לענין איסור והיתר ודין מהדינים כ"ש שלא יתכן ללמדו משם. שאינו לא משל ולא מליצה חידות לו. חלילה להבין דברים כמשמען. להפוך דברי אלקים חיים. חלילה לרז"ל מאלה. שלא נאמרו אותן דברים אלא ללעג ולקלס מרבה להכיל. לפי מדתו וכסילותו של המין זו לעגם. וכדי בזיון וקצף יגיע לו מליצנותו והתפארותו. ונתכוונו רז"ל בדברים כאלה ללמד בני יהודה קסת סופר מהיר. לידע מה להשיב למינים הפוקרים ומתלוצצים במקראות להשתיקם מהר ולעשותם כלבים אלמים לא יוכלו לנבוח. ולהחיש הקץ לדברי רוח. וכמ"ש במ"א לזה דחיתו בקנה. והיא דרך חכמה לבעלי התבונה. לסגור על איש עקש בל ימצא מענה.

שוב השאלתי לי ס' צ"צ לראות מה שמץ נשמע לו ושורש דבר נמצא בו לבן המחבר ההוא ז"ל. להתיר בפשיטות כמו שהעדת לנו משמו. והנה מצאתי ראיתי שראיתו היא מערלות פלשתים, הלא היא כתובה לפני למעלה ותשובתה בצדה. ועד בשחק נאמן שכתבתיה בטרם עיינתי בו. ואיהו ז"ל קדחי בה דברים מבוארים כנ"ל. ומוסכמים מגדולי ההוראה. ושירי ליה מריה דפשיטא אין זה כדאי לדחות ולעקור פסק הלכה דש"ע הקבוע בלי שום חולק. ואפי' הי' תלמיד שאמר דבר הלכה. אין מזחיחין אותו בכך כ"ש שכבר עשינו לו סמוכות חזקות. ומלבד מ"ש כבר לעיל בס"ד בטוב טעם ודעת דלא ראייה היא כלל. הנני יוסיף להפליא עליו ז"ל אכתי מאי פשיטותיה מיהא פליגי בה. דהא שאול סבר דאפי' לכלבי ושונרי לא חזו. ומאי טעמא (מי נימא דהוּו פליגי במציאות אם הוא דבר הנאכל לכלבים. דודאי לא גרע למאכל כלב. משאר בשר מת ונבלה. וכלבא בכפניה גללי מיבלע בלע. כ"ש הא) אלא לאו משום דאסירי בהנאה אי הכי מי ליכא שאול דפשיטא ליה איפכא. ואע"ג די"ל מסתברא הילכתא כוותיה דדוד. דכתיב ביה וה' עמו שבכ"מ = שבכל מקום = הלכה כמותו. לא כן שאול דכתיב ביה בכל אשר יפנה ירשיע. מ"מ איכא למימר נמי מעשה רב. והא שאול בחיר ד' מארי דעובדא הוה וקעבד בה עובדא ונתנה לאיש אחר. וחלילה לו להכשיל לאחרים בא"א = באשת איש = ודאית. ואין אדם חוטא ולא לו. גם ודאי לא הי' עושה כן אם לא הסכימו בית דינו עמו. מיהת מיפלג פליגי בה. דלשאול וב"ד הוה פשיטא להו דלא חזיין מידי. ואורי כשמעתיה. ואע"ג דאמרינן קידושי פלטי בעברה היו. איברא אדרבה מהכא משמע לי דמוכח טובא דקידושי ערלות לא הוּו קידושינן גמורין באמת. ואם פשטה מיכל ידה וקיבלה קידושינן מפלטי. היו תופסין בה. אלא לפי דעת דוד בעברה היו. ולכ"ע נמי מידי עברה לא יצא פלטי. אילמלא הי' מחזיקה לאשה. לפי שהיא אשת דוד ודאי. העומדת לו מאז שהיו חפצים זה בזו וזו בזה. ובאונס ניתנה לפלטיאל על כרחיה. היינו דקרי לה בעברה. ולא מפני שהקידושינן דערלות קידושינן מוחלטין היו. ועל כרחך אתה אומר כן. דהא מרא דהך שמעתא דבעברה היו. מנו ר' יוסי היא דדריש מקראות מעורבין. ומכדי שמעינן ליה לר"י דאמר מיכל אחר מיתת מרב נשאה. ותקשי עליה בתרתי חדא דאי הכי קשו קראי. דכתיב ויהי בעת תת את מרב וגו' וכתיב בשתיים תתחתן בי היום וכתיב ולא מלאו הימים משמע שבפרק אחד היו שני המעשים שניתנה מרב לעדריאל. מיד אח"כ נתחתן שאול לדוד במיכל לפייוס בה תחת מירב שנתנה לאחר. ודוד לא המתין עד מלאת הימים אשר קצב להביא ערלות הפלשתים אבל נזדרז והביאם מיד. ואם נשא מירב ראשונה. היאך א"כ נשא מיכל עליה בחייה. שאי אפשר לומר שמתה מירב בתוך כך שהרי הולידה חמשה בנים לעדריאל ועוד כמה ימי מלכותו של שאול שתי שנים. וזה הי' מעשה זמן רב אחר שנה ראשונה שכבר עברה ממלכותו. ככתוב בן שנה שאול במלכו כשהכין עצמו למלחמת פלשתים הראשונה. מכאן ואילך צא וחשוב כמה הי' צריך למלחמה ההיא. ושוב נלחם בעמלק. ואח"כ התחילה מלחמת פלשתים דגלית שהתיצב ארבעים יום בטרם בוא עת המלחמה עצמה. ואחר שנצחו דוד היו כל אותן מעשים דמירב ומיכל. א"כ לפחות יצאו ב' חדשים גם משנה שניה של שאול. קודם שנתארסה מרב לדוד, וכנסה עדריאל. ונאמר שהולידה לו חמשתן בכרס אחד. אפי' לא בצרן ימי עיבורה מז' חדשים ואפי' תימא דילדה למקוטעין שאינם אלא ה' שלמין ואיזה ימים. מ"מ תצטרך ליותר מחמשה חדשים לפרנס בהם גלותו של דוד, כי בכרמל לבד עשה ימים רבים. כנראה מדברי שלוחי דוד ועבדי נבל עצמם. ואימתי היו ימי בריחתו של דוד מכל המחבואים אשר יתחבא בארץ יהודה. וכל המקומות אשר התהלך שם הוא ואנשיו, וישיבתו בארץ פלשתים שהיו ימים וארבעה חדשים. באופן שאין להמלט כלל מלומר שנישואין ראשונים דמיכל לדוד היו בחיי מירב אחותה. וזה מוכרח מאד בלי ספק בעולם. ואם יתעקש אדם ולא יספיק לו זה אוסיף לו עוד הכרח חזק ממנו. הרי אמרו רז"ל שמואל מת ז' חדשים לפני שאול. ובו בפרק כבר עברו ימים רבים שברח דוד ופירש ממיכל. ועדיין לא יצאו יותר מחמשה חדשים לשנה השניה. והרבה יותר מחודש עבר בתחלתה. בטרם נשאת מרב לעדריאל ואיך ילדה ה' בנים בשלשה חדשים. או אפי' עם איזה ימים יתרים.

שהרי בשום צד לא יגיעו לד' חדשים. הא על כרחנו נתארסה מיכל לדוד בערלות. בעוד מרב אחותה קיימת. והיאך א"כ יתקיימו שני דברים הללו. ביחוד אליבא דר"י גופיה דאיהו תנא דס"ע. והדרא קושיא לדוכתה איך נשא דוד שתי אחיות בחייהן. אלא מאי אית לך למימר אירוסי מיכל באמת בלא"ה לא היו תופסין אז. כל זמן שמרב בחיים. אפי' הי' מקדשה בכסף ממש. אלא היו תלוין ועומדין עד לבסוף כשנשאה בימי איש בושת. אחר שכבר מתה מרב בעת ההיא אז גמרו וחלו. ואע"פ שלא היו מתחלה כהוגן. מ"מ (משום הבטחת ברית וקיום אמנה) היא לא היתה חפצה בפלטי. והיתה מצפה לדוד שישאנה ודוד מצפה לה כאשר מסר נפשו עליה. היינו דקאמר אשר ארסתי לי במאה ערלות פלשתים. ששם עצמו בסכנה בשבילה. וכשמצאו מקום לחול חלו. דהיינו כשכנסה שנית. אז נעורו קידושין ראשונים. אע"פ שלא היו תופסין לשעתן, לא יהא מקדש במלוה דאינה מקודשת. ומ"מ אם כנס ובעל מקודשת. ה"נ להכי אהנו אירוסין דערלות (אע"ג דלאו חד טעמא הוא) וכל אותו זמן לא היתה חפצה באחר. אלא שבהכרח ניתנה לפלטי, היינו דקרי להו בעברה מפני האונס (ועם שיהא איזה דוחק לפ"ז בהתכת המשכת הכתובים. אין מנוס מלומר כן לפי שטתו של ר"י. ולפי פשטיה דקרא מסתבר טפי דקידוש מרב לא היו בעברה. איברא מטעמא דאכתוב בסמוך נראה שיש סעד גדול לשטת ר"י באמת) ותו דוקא נמי דקושטא הכי הוא. דאל"ה אלא קידושי מיכל מיד הוו תפסי בה. אכתי לא פלטינן מקידושי פלטי ונישואין שלו שהיו לפ"ז ודאי בעברה דא"א = דאשת איש = גמורה. ואי הכי היכי הדר דוד ונסבה. דהא בניסת אפי' בטעות ובאונס ליכא דשרי בא"א. (אע"פ ש"ל בין אונס לאונס) וקיי"ל לא עבדינן עובדא במה הו"ל למעבד. והיאך נשאה דוד בעברה. אחרי שכבר נאסרה עליו ע"י נישואי פלטי. עם שלא נבעלה. אלא ודאי מוכרחים אנו לומר כמ"ש. שבשום אופן לא היו תופסין קידושי מיכל בערלות. על כן פנויה היתה כשניסת לפלטי. שאפי' הי' בא עליה. שוב היתה מותרת לדוד. לפי שעדיין לא היתה מקודשת ממש לדוד. אלא שפלטי לא רצה לבוא עליה באונס. מאחר שלא היתה חפצה בו. ובהכרח הובאה לו לכונסה על כרחו וכרחה. ע"פ גזרת מלך. לכך נעץ חרב בינו לבינה שלא יבוא עליה דרך זנות. ביודעו כי היא לא אשתו והוא לא אישה. וסוף עומדת היא לדוד כרצון שניהם. ובזה כל דברי חכמים קיימים והטלנו שלום בין פשטי המקראות ומדרשיהם. וחזרנו על הראשונות. שלפ"ז אין הכרח בשום צד להוכיח משם היתר הנאת מת נכרי. ולא יהא אלא ספק אין ספק מוציא מיד וודאי של הש"ע. ולא עדיף שמא מברי

תו יכלנא למימר דלא תשמע מההיא מידי. אב"א לעולם תרווייהו הוה ס"ל דאיסורי הנאה נינהו. מיהת בהא פליגי שאול סבר איסורי הנאה דאורייתא הויין וליתנינהו לקידושין לגמרי. ודוד ס"ל דאינן אלא איה"נ = איסורי הנאה = של דבריהם ומקודשת מכל מקום. אע"ג דלא חזיין. כיון דמדאורייתא הו"ל קידושי מעלי'. וכמ"ש ז"ל באה"נ של דבריהם עא"ע סי' כ"ח. ובאמת שקן נראה בעיני עיקר. שאין איסור זה ד"ת ממש. עם שעשאוהו כשל תורה ודנוהו בג"ש מצינו לפעמים ג"ש בש"ס שאינה אלא כדמות אסמכתא. ולחזק הענין בלבד, דוק ותשכח, אבל אין לנו לחלק באיסור זה בין מת נכרי לישראל, כמ"ש בס"ד שקן מוכיחין סתמי ההלכות והסוגיות. שלא חילקו ביניהם לענין זה (וכן לענין טומאת מת שוין הן). לפי כל המשניות הסתמיות, חוץ מרשב"ד דפליג בברייתא ואטומאת אוהל בלחוד) וגם הוספנו לקח טוב בידיים מוכיחות שאיסור זה נוהג במת נכרי כישראל. ככתוב למעלה וברור הוא לענ"ד אך מ"מ לחלק יצאתי לדון בדבר חדש שאין איסור הנאה זו אלא מד"ס. אע"ג דגמרינן שם שם. אינה ג"ש גמורה, דזימנין גמרינן לה מעגלה ערופה, ולזימנין מע"א כדאי' פנ"ה, לאו משום דאסמכתא גרידא היא. ואשכחן דכוותה כנז'. ותדע עוד דא"ה מילקא נמי לילקי עליה. ותו דהא בדקינן בכוליה ש"ס ולא משכחינן דנסיב לה תנא דידן בשום דוכתא גבי הילכתא פסיקתא דכיליניהו לכולהו איסורי הנאה כגון בשילהי תמורה, לא קחשיב בשר המת בין נקברין ונשרפין. ואע"ג דדבר ידוע הוא שמת טעון קבורה, וכאותה ששינו באגב שילהי פ' נגמר, ההיא משום כבודו בלחוד. (ובגמרא שקלין וטרינן אי משום כפרה או משום בזיונא) מיהו לא סגי דלנקטיה נמי התם במנינא דאיסורי אכילה והנאה, דצרכי קבורה או שריפה מפני התקלה. ולא לשתמיט תנא זימנא חדא לאשמועינן ליה נמי, כי קחשיב אה"נ, והכי נמי לא חשיב ליה בבתרא דע"ז גבי איה"נ דאוסרין כל שהן. (ואע"ג דהוא תנא תרתי בעי איסור הנאה ודבר שבמנין, מאן לימא לן שבשר אדם אינו חשוב וראוי לעלות על שולחן מלכים אם לא מפני איסורו אצל הכל, וכפי מה שאומרים קצת בני אדם ששמעו מלודיים ומרוצחים שנתפסו טורפי אדם ואוכלי בשרו. טעמו משובח מאד אם יאמנו דבריהם. גם הרופאים הקדמונים מעידים שבשרו דומה לשל חזיר וזכרו שאחד מכר מבשרו במר דחזיר עד שהוכר בעצמות כמ"ש אבן סינא) וכן בשילהי האיש מקדש ליחשביה בהדי איה"נ דחשבינהו התם, כי רחלא נקט ואזיל אפי' חולין בעזרה דאיכא מ"ד דרבנן. ומאי שייר דהאי שייר.

ואי משום חמץ ופסח ופסולי קדשים. לאו שיורא הוא כדכתבו התוס', והא לא שייך בבשר המת. ומ"ט שייריה. ולא אשמעין אם קידש בו האשה שאינה מקודשת. לכן לבי אומר לי שלדברי הכל אינו איה"נ ד"ת גמור. כשאר איה"נ של תורה. אע"פ שהחמירו בו כשל תורה, והוציאוהו מג"ש, כבר אמרתי שכמדומה אינה ג"ש ממש. דהא אין אדם דן ג"ש מעצמו. והכא פריך תלמודא מר"ט יליף לה מהא ולא מהתם וק"ל. ואל תבהל להשיב. גם יש לנו דוגמתה כאמור. ודאתאן עלה לעולם אימא לך שאין חילוק בין מת נכרי לישראל בדבר זה, ובקידש בו את האשה הוה ס"ל לדוד. אפי' בשל ישראל מקודשת, כיון דמדאורייתא מיחזי חזי אי נמי ערלות שאני דעור בעלמא הוא. ואע"ג דבישראל ודאי אסור בהנאה דלא גרע משאר תשמישיו של מת שנאסרין עמו, אבל בגוי אין איסורו אלא מד"ס. ולא החמירו בו כל כך לאסור אף עורו בהנאה. מאחר שלענין טומאה טהור הוא. העמידוהו על דין תורה. ואע"פ שגזרו טומאה על עורו המעובד כדי שלא יבוא לעשותן שטיחין לבהמה. שהוא דבר מגונה מאד, אבל לא ראו לגדוש בו המדה לאסור הנאה כל דהוא אף במיעוט עורו (ובזה מתיישב מה שהקשו התוס' פ' נגמר דמשמע מההיא דהעור והרוטב דעור האדם מותר בהנאה ע"ש. ולדין ניחא דהיא מתני' סתמא אף בגוי איירי וכדפרישנא לעיל. להכי נקט תלמודא טעמא דשטיחין דחמיר. דמהני בכל עור אדם שהוא ודו"ק) ואם תרצה אמור דעורו נמי אסור מדרבנן. מ"מ ודאין אין בו חומר כשל תורה. דמת ישראל הוא דאסמכוהו אקרא דותמת שם. דלא מהני למיסר בדגוי נמי. אלא בגוי מיהא ודאי אין עיקר איסורו אלא מגזירת חכמים בלבד. ומ"מ י"ל דה"ט דס"ל דחזו לכלבי ושוברי אי דאורייתא אי דרבנן נמי. דלא גזרו אעורו כולי האי. (שוב מצאתי שכתבו התוס' בנדה (דף נ"ה ע"א) דעור אינו בכלל בשר ליאסר בהנאה והנאני מאד, איברא דידן עדיפא. דזה אינו אלא בשל גוי כדאמרן. דהכי אתי שפיר טפי) אבל בשר המת ממש וכ"ש כל זמן ששלדו קיימת. ודאי דאסור בהנאה. אף דגוי וכדאמרן. הרי השבנו בעזה"י לכל העולה על הדעת להוכיח מאותה אגדה כלום לענין זה. אבל לקושטא דמילתא א"צ לכל הטורח הזה. דבלא"ה לא מוכח מידי מהתם כדכתיבנא לעיל בס"ד. ואין לדחות בכך דברים מוכרחים ומבוארים במקומם מעצמם. + עוד ד"א לחלק בנכרי גופיה ואתי נמי שפיר ולק"מ דין הלנת מ"ג על העץ בא". + עי"ל אפשר שהנלכדים במלחמת מצוה מותרין בהנאה לאחר שמתו משום דהרוגי מלכות הן ונכסיהן למלך, וכמו שממונן הפקר כך גופן הפקר. לפי שכבר קנו גופן מחיים לעבדים ולשפחות. וכמו שמפקירין גופן במלחמה ולא ניתנו לקבורה כדומן על פני השדה. וגם כך הותרו בצליבה והלנה על העץ. עם שכמדומי איסור זה שוה בגוי כמו בישראל. כנראה ממה שהוריד יהושע מלכי כנען כבוא השמש. והרוגי מלכות אפי' ישראלים הותרו להלינם לשם שמים. כדרך שעשו למוקעים מפני קידוש השם. וה"ה לכל צורך שעה. וכן הכבושים במלחמה מותר למלכות לעשות בהם נקמה כטוב וכישר בעיניו. ומה שעשה יהושע לפי שמלכים היו נהג בהם מנהג כבוד. וכמו שחלק יהוא כבוד לאיזבל. אע"פ שנתנה מאכל לכלבים. מ"מ צוה לקבור עצמותיה כי בת מלך היא, וכן יהושע אע"פ שצלבם ונתן בשרם לעוף השמים לאכול, כי היה מותר ומצוה לעשות כן באויבי ה' ועמו אשר נפלו בחרב ביום קרב. נהג קצת כבוד בעצמותיהם להיותם מנכים. ומ"מ נראה ממה שצוה להורידם בטרם תבוא עליהם השמש. שיש קפיידא בהלנת גוי על העץ כישראל. וא"י נמי לאו דווקא דהא גמירין מנה לכל המתים שאוסר להלינם אף רק בלי קבורה. אם לא לכבודם, ש"מ שהוא איסור השוה בכל אדם ובכל מקום. וחומר בארץ מפני שמטמא אדמת הקודש. אבל יצאו הרוגי מלכות כנז'. שכשם שהממון למלך (ואפילו בגדי הנהרגים וכליהם מותרים בהנאה וכמ"ש והעם ישובו אחריו אך לפשט) כך לא יהא גופו חמור ממנו. כי בעונשן של רשעים אתה מוצא הממון חמור מן הגוף, ככתוב יכין וצדיק ילבש. ואם על ממון לא חסה תורה ולא חששה שיתקיים אף לזרעו. ק"ו לגופו (וא"ל מרשעי ישראל וק"ל), באשר כרע שם נפל שדוד. שאינו אסור בהנא' למלך הנוצח במלחמתו. וכמו שרשאי לשלוט בו בגופו להיות לו לעבד עולם בחיים חיותו, כן הוא שליט בגשמו ובנבלתו, וה"ה להפקיר גופו לעוף השמים ולבהמת הארץ. ולכל הנאה לצורך האדם. כאשר יכשר בעיני האדון. משא"כ במתי גוים שמתו בדרך כל הארץ, הרי הן טעונין קבורה. אלא שאין אנו מצווין עליהן לקוברן. אבל מפני ד"ש = דרכי שלום = קוברין מתייהן ודאי. וכן אסורין בהנאה כנ"ל מדרבנן לכ"ה. ומשום סרך טומאה נמי.

ולפמ"ש נדחית ג"כ הראיה השנית שהביא בן הרב הנ"ל ז"ל מתוס' ב"ק דף י'. דבר מנה דההיא עבד ודאי שאני. דקנין כספו הוא וגופו קניו לישראל קנין עולם כשורו וחמורו (ואתקש נמי לקרקע). לכן שוב אין בו איסור הנאה לעולם. שהרי הוא עם הדומה לחמור. משא"כ בגוי שלא נקנה לישראל לעבדות. אינו דומה לבהמה ואית ליה חייס, וכ"ש באומות הללו שהם בעלי דת ודין. ומאמינים בבורא עולם ומנהיגו משכיר ומעניש וכמה עיקרים

נאותים. אע"פ שאיוו לאלוהות הרבה, הם אינם מצווים על זה כמ"ש רז"ל בן נח אינו מצווה על השיתוף (וכה"א אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים אע"פ שהוצרכו הזקנים לבטל תרעומת) עם שצל"ע בדבר זה כי כמדומה המשתף. דבר אחר הוא. שמניח כבוד האחדות במקומו לגמרי, ומודה בעיקר אחד סבת הכל ממ"ה הקב"ה =ממלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא.= אלא שמכניס אמצעיים בהנהג' לצורך העולם השפל. כסוכב ומלאך והרבה זולתן משלוחי ההשגח' האלהית, ומשתפן בעבוד' באמור שרצון מלך לחלוק מכבודו לעבדיו משרתיו העומדים לפניו ועבד מלך מלך. זו היתה דעת רוב עובדי ע"ז אשר מעולם כידוע. וכל אלו לא הרבו הרשויות כאשר עושים המשנים וכדומה בפיהם כמה התחלות ורשויות נפרדות, עם היותן אומרים שהן האחדות. ובלשונם יכזבו לו ככל העולה על רוחם. השי"ת ישמרנו. י"ל שאינם בגדר משתפים. לפי שהמרבית בעיקרים. הם מינים גרועים ביותר, שהבחר לו יותר מאחד, אפי' אחד אין לו. כמבאר בעצמו ואין כאן מקומו. (ובעו"ה לפי דעתם המשובש מצאו להם ערים בצורות מיום שנמסרו ס"ת לחיצונים, וכבוד אלקים הסתר דבר) מ"מ דיינו שכל ישראל חושבים אותן לבלת עובדי ע"ז וכן ארז"ל גוים שבח"ל אין ע"ז אלא מנהג אבותיהם בידיהם, לכן יקר דמם בעינינו, אפי' היינו מושלים עליהם והיו כבושים תחתנו על אדמתינו, הרי אמרו (אף בעע"ז ודאין) הגוים לא מורידין אותן. ואצ"ל בח"ל שאנו חסים בצלם, שמחויבין אנחנו להגן עליהם כמו כן בכל יכלתנו. ולהצילם מן המות ומכל הפסד והזיק, ואף שמירת ממונם צריך להיות חביב עלינו (ואצ"ל שגזל שלהן אסור כדקיי"ל) +ביאור דעת דתוס' הנ"ל על נכון+ וכבר הורונו רז"ל שקוברין מתייהן ומנחמין אביליהן ומפרנסין ענייהן מפני דרכי שלום. וכל זה פשוט, לפיכך גופן אסור בהנא' לאחר מיתה כשאר בני נח. כי אינם גרועים אם שומרים ז' מצות ואם יעברו עליהן נענשין. וסוף יש להם תקון, אחר שקיבלו עונשן. יש להם מדור וחלק לעוה"ב כפי הראוי להם. וכבר אמרו חסידי או"ה =אומות העולם= יש להן חלק לעו"הב. ולא אמרו פושעי או"ה נידונין לדורי דורות, אלא בפושעים בגופן בעברה, וכדרך האמור בישראל כמו כן, אבל שאר פושעים של אלו ואלו אינן נדחין לעולם, ואית להו תקנתא, ואינן דומין לבהמה שנפשה נאבדת מכל וכל, וכן זרע כנען המקולל שנדמ' לבהמ', לכן אין ראייה מדברי התוס' הנ"ל. ואע"ג דנקטו נמי נכרי, י"ל דלא דווקא, ואי נמי דווקא, הא על כרחך בגופו קנוי לישראל קמיירי התם, דבעי בעל הבור שלומי ליה. וכמ"ש תוס' בפי' א"כ היינו עבד, ונ"ל דמשו"ה נסבי נמי נכרי, משום דבעבד שטבל לשם עבדות אכתי ספוקי מספקא להו בהא, דילמא אסור בהנא' לאחר מותו, והכי הוא ודאי, דבהדיא אמרין אחיך קרינן ביה (ב"ק ד' פ"ח) משום דאיתקש נמי לאשה, ולא פסיקא להו מילתא אלא בנכרי הקנוי לישראל לגופן, ולא טבל לשם עבדות. שזהו ודאי עם הדומה לבהמ', והנאתו מותרת ויש לו דמים אף לאחר מותו, כך אני אומר בדעת התוס', שלא יהיו דבריהם כמיותרים. ונמצינו למדין כמו כן שאין מדבריהם ראייה לנדון זה להתיר במ"נ =במת נכרי=. ואפי' את"ל דהתוס' התם ס"ל דה"ה לכל מת נכרי דשרי בהנא'. כמו שחשב הרב הנז"ל בפשיטות. אפי"ה אכתי לא מוכח מידי באמת מחמת קושיית התוס' שם. שתירוצם בל"ז אינו מוכרח. ויש שם עוד תירוצים אחרים. לכן אצלי עדיין אינו ברור כל צרכו מ"ש למעל' להקל בעבד. אפי' בנכרי הקנוי לישראל אינו רואה לסמוך על זה להלכ' כי מידי ספק לא יצאנו, וצריך להחמיר בו להורות למעש'. אפי' הי' רק מדרבנן, מצינו פעמים הרבה שמחמירין אף בספק של דבריהם. ואצ"ל בשל סופרים, שהיא מדרג' אחרת חמורה הימנה. ודינו בכל מקום כשל (תורה, כ"ש דסוגיין דעלמא שהוא איסור של תורה ממש. (וע' עוד מ"ש בסמוך בס"ד

מש"ע מדמשבח קב"ה בישראל שנתנין שונאיהן לקבור' אחר שקיי"ל כל האסורין בהנא' צריכין קבורה, זה שיבוש במ"כ. דהנהרגים במלחמ' ודאי שאני. ולא עדיפי מרשעי ישראל דכתיב בהו לא יאספו ולא יקברו. אף כי באו"ה שהרשעו שא"ל תקנה הנה אחרית גוים מדבר וגומר. אבל לעולם אימא לך דשאר מ"נ שלא מתו במלחמת ישראל טעונים קבורה. ואפי' לכשתימצי לומר דא"צ קבורה. מיהת אסור בהנא' אב"א ד"ת ואב"א מד"ס כדאמרן. אבל באמת אפי' אי בעו קבורה כמו שהוא האמת ועיקר בלי ספק מיהא לאו מצות דרמיא עלן היא אלא עליהן לקבור מתייהן, אם לא מפני ד"ש =דרכי שלום= או לטהר הארץ והי' להם לשם ככתוב היינו דקמשתבח קב"ה בישראל. ולא תפשוט מידי לענין איה"נ =איסורי הנאה= דלא תליא הא בהא לגמרי. דאע"ג דאיסורי הנא' נינהו לאו דוקא בעו קבורה, דהאיכא נמי דבשריפה ונפקא מינה למישרי אפרן. ולכולהו מייחדי קרא או אתאי הלכתא ולא כל איה"נ בקבורה ובשריפ' מן הסתם. תדע הרי שביעית שאסורה בהנאה ואינה לא מהנשרפין ולא מהנקברין. ולא יקשה בעיניך לפ"ז היכי מסיק תלמודא מסתברא איברי שיעיר מותרין לפי שלא אמרה תורה שלא לתקלה. הא לאו מילתא דודאי אע"ג דמצית לאשכוח' איה"נ דא"צ לא קבור' ולא שריפ'. מ"מ באיברי שיעיר דלא גלי קרא ולית לן הילכתא ולא יצאו מכלל נבלה דעלמא, מנלן איסורא דהנאה לגמרי משו"ה מסתברא דשרו.

דאל"ה הוּי צריך גילויא לאיסורא דלא ליתו לידי תקלה ודו"ק. אבל היכא דידיעין איסוריה מקרא או מהילכתא, תו ליכא תקלה ודאי. ועוד כי אמרינן לא אמרה תורה שלא לתקלה אלא בדברים העומדים לאכילה כצפור ושעיר, דב"ח = דבעלי חיים = הנאכלין הם. משא"כ בנבלת פגר האדם שאין התקלה מצויה שאינו ראוי לאכילת אדם (ובלא"ה מיבדל בדילי אינשי מניה. כדאיתא בהדיא בגמרא דחולין פ"ח) רק לטהר את הארץ יצטרכו לקוברן לעתיד וכל זה ברור מאד.

מ"ש הלבוש בטעם שאין שבות אצל מת נדחה ואפי' את"ל כן אין ממנו ראייה כלל לנ"ד + ודאתאן עלה דמ"מ + פשיטא טובא דמת נכרי הוה מידי דלא חזי לגמרי וגרע ודאי ממת ישראל לענין טלטול בשבת. דמת ישראל חשוב הוא והיה עולה על הדעת לדחות איסור מוקצה בשבילו וכמו שמצינו שהקילו בו בדלקה ושאר קולות. לכך הוצרך הלבוש להמציא אותו טעם על שאסרו לטלטלו במקום שאינו מהצורך כל כך ועדיין אין טעמו מוכרח. ואין לו יסוד ועיקר רק סברא בעלמא היא מדעתו ז"ל (ואיברא מלין לדחויי נמי, לעולם אימא לך דאף במ"נ שייך ההוא טעמא דלבוש. דמאן אמר לך דמ"נ בההוא עלמא לא ניחא ליה שלא לחלל שבת בשבילו. אע"פ שאינו מוזהר עליו בעוה"ז כבר אמרו באגדה כל שאינו משמרו כאן על כרחו משמרו שם. ואף מתי הנכרים שובתין בגיהנם. תדע מקברו של אותו האיש שלא העלה עשן בשבת. ובזה נדחה ג"כ טעמו של לבוש דלמאי צריך להא, ולא בדידיה דמת תליא. אלא במי שצויה על השבת שמקפיד על שביתתו גם באותו עולם אפילו למי שלא נזהר ולא נצטוו עליו) אבל באמת במ"נ לא צריך שום טעם. דודאי דמי לאבן וצורר וצואה ודכוותיהו דמוקצין מחמת עצמן הן אליבא דכ"ע. ומה צורך לטעם חדש לאסור טלטולו שהרי אין לך מוקצה גדול ממנו אחר שאינו ראוי לכלום דאפי' יהיבין לך מאי דסא"ד דהנאתו מותרת וחזי נמי לכלבים, מיהא לא קאי לכלבים והא לא קבעי ליה להכי. אלא אדרבה מצנעי ליה לרפואה, ומוכן ועומד בעינן כדלעיל והאי לא מוכן ולא עומד לא בתחילה ולא בסוף, ומאיזה צד א"כ באת להוציאו מכלל מוקצה מחמת גופו

ותדע ג"כ שא"צ בזה לטעמו של לבוש. דאל"ה בנפלים מאי אית לך למימר והא נמי לא שייך בהו אותו טעם. והרי זה בא ללמד על איסור הנאה דמת שכולל גם הנכרי ונפש אדם כל דהו. שאל"כ תתיר אף הנפלים. שהרי נראה בודאי שגרועים הם מהנכרי דעכ"פ קנה נפש בצלם ודמות שהיה אפשרי התיקון. משא"כ בנפלים שלא בא לכלל זה ופשיטא דלאו בכלל ישראל נינהו, ואליבא דאמוראי טובא לית להו חלק לעוה"ב כדאמרינן מאימתי קטן זוכה לעוה"ב משעה שמוֹלד או משסיפר או שענה אמן או שנימול, לבד מרבינא דס"ל משעה שנזרע. ואתי כהא דשילהי כתובות דפליג עליה ראב"ה כדאי' התם. וחסידי או כשרי או"ה יש להם חלק בודאי, כדמוכח נתי' נמי/ מסתם מתני' שהוציאו ד' הדיוטות מהכלל. והא בלעם בלא"ה ישראל לא הוּי דאצטריך לאשמועינן ואף סתם נכרי כל שאינו מכלל פושעי בגופן. כדמוכחא סוגיא (דפ"ק דר"ה) כדלעיל דמשמע בהדיא דאינך כולהו אית להו תקנתא לע"ל. ואם אתה אומר שכשרי הנכרים ג"כ מותרין לאחר מיתתן כבשר צבאות ואיילות השדה. א"כ כל שכן שתתיר בנפלים. וזה לא עלה על דעת אדם מעולם ע"ס ש"ס"ד (וכן טעונין קבורה בודאי (וכמנהג ישראל) שאפילו כותים ועכו"ם קוברין נפליהן. כמו ששינו במדורות העכו"ם טמאין. ובפ' דם הנדה בית הטומאות של עכו"ם מטמא באוהל מפני שהן קוברין שם את הנפלים. ור"י דאמר לא היו קוברין אלא משליכין וחיה גוררתן משום דדרוש כל שא"ל נחלה א"ל גבול. ש"מ נמי דלאו מילתא הוא לדין אלא לא שנא יש לו נחלה או א"ל נחלה יש לו גבול) ובגמרא דפ' נגמר הדין קבר חדש מותר הטיל בו נפל אסור בהנאה. ומסיק דיש לנפלים תפיסת הקבר. וזה בודאי מן התימה הנפלאה על מי שעלה על דעתו להקל במת נכרי אטו לאו ק"ו הוא, ומש"ע שבזה הותר הספק של הט"ז לא ידעתי מקום לזה הספק דמאן הא דלית ליה מוקצה מחמת גופו ומידי דלא חזי כלל כאבנים ועפר 'וצואה כנז'. ובודאי ליכא דס"ל דפליג בהו ר"ש נמי כמ"ש כה"פ פה א

מש"ע ואף לנתח אבר אבר נמי שרי ומשנה ערוכה היא. לא היא מתני' איירי בנתנבלה ומתה מאליה דלא אתקצאי מחמת איסור כדלעיל. ואפ"ה דוקא לכלבי ישראל שמזונותן עליו מחתכין הא לא"ה ודאי לא השואל טרח טרייה לריש' דחבית הנתזת בסייפא לאו סבר"א ולא שפיל לסיפא לא נחית לתרוצי תוגיא + כתבת + עוד וא"ל במקום מצוה שאני דמחתכין בתלוש אף דליכא מצוה. ולזה טרחת להביא ראייה. ולפום ריהטך לא עמדת על מרצת הסוגיא שם כאשר אוכיחך ואערכה לעיניך למען תדע שכל דברך בטלים, כי רצית להוכיח מדפריך אר"א דמחלק בין דרוסות למפורדות מבריית' דמביא אדם חבית ומתיז ראשה בסייף ומניחה לפני האורחין ומשני הא ר"נ הא רבנן. מאי דוחקא כו' לוקמי תרוייהו כרבנן. וההיא במקום מצוה ולהכי נקט לפני האורחין עכ"ד ותרי תמיהי נינהו דהיכי מצית אמרת לוקי תרוייהו כרבנן. הא ודאי מתני' לא אתיא כרבנן דא"כ מאי אריא דרוסות

אפילו מפורדות. ולהכי אוקי ר"א מתני' כר"נ משום דקשיתיה גרוגרות. ואם משנתינו משום חיתוך דרשות היא. א"כ קשיא נמי מ"ט דשריא בגרוגרות, הא מ"מ פוסק הוא את התלוש ולא אשתרי אלא במקום מצוה. ותו היא ברייתא מאי אריא דנקטה סייף. אי לאו לאשמעינן דכלי ניטל אף שלא לצורך תשמישו ואי איתא דהתם קמ"ל פסיקת תלוש דשריא במקום מצוה דהיינו דנקט לפני האורחין כדס"ד. תינח התזת חבית דשריא דלא סגי בלא"ה, הא מיהא טלטול כלי שלא לצורך תשמישו למאן דאסר. היכא שמעת לה דשרי במקום מצוה. ומסתברא דלא שני ליה כלל כיון דמצי לשבר ראשה בקופיץ וקורדום וכדומה מהכלים הראויים לה לתשמיש כזה. והא לדידיה מוקצה הוי ומוקצה לא אשתרי לדבר מצוה היכא דאפשר בלא"ה. אלא ודאי ההיא רבנן דפליגי עליה דר"נ היא דקבעי לאשמעינן דלא בעינן לצורך תשמישו ול"ש לדבר מצוה ל"ש לדבר הרשות מישרי שרו ליה ולא נסיב תנא דברייתא לפני האורחין אלא אורחא דמילתא הוא כיון דפתח בחבית שדרך לפותחה לצורך ב"א =בני אדם= הרבה הללו בעלי חביות ובעסק מצוה לא קמיירי דזיל הכא איכא למדחי דס"ל לברייתא אפילו לדבר הרשות שרי לחתוך וזיל הכא איכא לדחויי דמתניתין דשובר אדם חבית דגרוגרות לעולם אימא לך דלא שריא אלא לצורך מצוה קצת דאפילו אכילה גרידא ועונג שבת נמי מצוה גדולה היא, משו"ה הוא דקשרו להכי שבקיה לתלמודא דדחיק ומוקי לה בפלוגתא. הרי שכל דברין אינן אלא תימה ונפלו בלי תקומה ולא תידוק מידי. דאימא קושטא הכי הוא דלא שרי לחתוך בתלוש לדבר הרשות. ואפי' קלקול בעלמ' ושבירה ופסיקה חדא מילתא היא דכולהו אסירי בתלוש נמי אם לא במקום מצוה.

ובהכי אזדא לה נמי ההוכחה השנית מדרמי תלמודא אהדדי דתניא חדא מתיר ומפקיע וחותר ותניא מתיר אבל לא מפקיע ולא חותר, דעל כרחך אצטרך לאוקמא חדא כר"נ דאי תרווייהו כרבנן. ובמקום מצוה דוקא הוא דשרי חיתוך. א"כ מ"ט התיירו התרת חותלות במקום דבר הרשות. דהא מ"מ פוסק ומקלקל הוא ולא אשתרי אלא לדבר מצוה אלא שכל זה שיבוש ולא היית צריך לכך להתלות בקורי עכביש כאילו הם ראמות וגביש שדבר ידוע הוא לתשב"ר דשרי לחתוך בתלוש אף לדבר רשות (ר"ל גבי מצוה רבה כהכנסת אורחין דידן רשות קרינן ליה) מצוה מאן דכר שמה הכא ודאי לאו דוקא מצוה ממש בעינן. אלא מיהא מידי דמיכל וצורך היום בעינן דכה"ג ודאי מחתכין בתלוש אף לצורך כל דהו, שהרי רשאי לחתוך ולאכול כל היום כמה דבעי. וכן אף לשאר צורך היום לתענוג כגון מפשח אלותא לריחא וקוטם אוכלי בהמה לחצוץ בו שינוי כ"ש לצורך אכילת בהמות דאיכא נמי מצוה וחובה. ואצ"ל לאכילת בני אדם ההכרחית ר"ל לצורך סעודת היום דחובה, לא מיבעיא למימר דשרי לחתוך בכל גוונא והיינו נמי דאיפסקא הילכתא כר"י בחתיכה ולא מיתקנא דלצורך היום הוא הכי קאמינא לדידך דקסברת דשרי למחתך גובתא ואפי' בכלי כדי לתקנו ולעשותו כלי ממש. איברא לא נהיר ולא צהיר דאין א' מהפוסקים שהתיר זה. ולא נתחוור לך דבר זה עמוד עליו במקומו בב"א אבל עכ"פ שלא לצורך היום פשיטא דאסור לחתוך את התלוש דאפי' מיטרך באוכלא לא טרחינן. ואסור לחתוך שחת וירק לפני הבהמה אע"ג דצריך לה קצת כיון דאפשר בלא"ה וע"פ שהן אוכל ק"ו לדבר שאינו אוכל ואינו עשוי לשום צורך הנאת אדם ולא זו בלבד דרך תיקון אסור כחיתוך אוכלין הנז'. א"א אפי' דרך קלקול והשחתה לא יהא אלא מקלקל בעלמא דפטור אבל אסור ככל אינך פטורי דשבת. וכן כל מחתך וקורע ופוסק ומפרק חיבור המדובק בתלוש כל אלו המקלקלין אסורין גם בתלוש אלא שאין חייבין עליהן ואף לצורך מנהג של מצוה כגון למול הנפלים אסור ואף על פי שאינו אלא מחתך בבשר בעלמא.

מיהא בחיתוך דנ"ד חוששני גם מחטאת מתרי טעמי+ ולא עוד שבחיתוך כנדון דידך חוששני לו מחטאת ודאי, + משני צדדים לבד הנז' למעלה בתחלת דברינו דאפילו את"ל דלא קפיד אמשחתא לא יהא אלא קורע. מיהא לאו מקלקל הוא אלא מתקן ודאי מיקרי ועדיף ממקלקל על מנת לתקן דמיהת תחלתו קלקלה, וזה סתם מעשיו אינן מקולקלין לא בתחלה ולא בסוף ולא גרע ממתקן אצל יצרו, כ"ש הכא דאית לי' נחת רוח טובא בהכי ולא קלקל ולא הפסיד מאומה בשום צד. ועוד דדמי למפיס מורסא אם לעשות לה פה חייב משום דמלאכת הרופאים היא וחשיבא אומנות כעושה כלי וכמכה בפטיש, ה"נ אע"ג דחותך בבשר המת, מה בכך וכי מה בין זו לחותר בבשר החי שאינו מרגיש באיזמל כמוהו ולא מחייבין ביה כלל משום חובל אלא מטעם מלאכת מכה בפטיש, כמ"ש ז"ל דאעשיית פה לחוד הוא דמחייב, והוצאת ליחה לכתחלה שריא. א"כ דון מנה דהא דידך נמי מלאכה חשיבא היא טפי מהפסה והך פה שפיר עביד להכניס ולהוציא, טפי מפה דמורסא שנדחקו בו התוס' ריש שבת משום דעשוי להוציא ליחה והא הוצאת ליחה לא חשיבא מידי ופטור עליה וליחה מיפקד פקיד וממילא נמי נפקא ואפ"ה מחייב

משום עשיית פה וכאן צריך הוא ודאי לפה, להכניס ידו ולהוציא איברים פנימיים וכל הטמון באי"ש. משו"ה מסתברא דמלאכה גדולה לא גרועה היא הך הוצאה, ותו דלא סגי נמי דלא קפיד אמשחתיא כמ"ש בעצמך ומ"ש לסתור זה מגמ' דערכין דפריך פשיטא מאי קעביד מחתך בבשר בעלמא הוא. לא אמרת כלום דהתם ה"ט משום דחותך כדרכו ואינו חושש להרחיב ולהאריך כל צרכו ויתר מצרכו. מחתך והולך בגוף האשה ובבשרה ואינו מקפיד על היתרון. כי רק לוולד הוא צריך. ואין קפידא במדת הנחתך בשום אופן. ואם משום שנזהר שלא יגע בוולד, משום הכי ודאי לא מיקרי קפידא אמשחתיא דוולד גופא אחרינא הוא וכמאן דמיפרת דמי. אף בזמן עיבורו כיון דסופן לצאת, וכל העומד לחתוך כחתוך דמי, וכחיבורי אוכלין דכמפרתי דמו. ביחוד אחר שנעקר לצאת כדאיירי התם, ואפי' עודו בבטנה דנידון כירך אמו לשאר דברים. מ"מ אינו חיבור לענין זה. שהרי הוא עומד בפני עצמו. (ולכן החותך מעובר שבבהמ' מותר באכילה. לפי שאינה גופה. וכן לענין טומאה אם מת בבטן אמו ונגעה בו חיה. מטמא אותה) הא למה זה דומה לחותך פרי בין הפירות או שאר דברים תלושים שאינו מקפיד על החתך ומדתו. ונזהר של יגע באחרים שאין צריכים לו עכשיו ומניחן שלמים. הלזה תקרא מקפיד על המדה. לחייב משום חותך בזה הנאכל או הצריך לו לד"א = לדבר אחר. = כגון קנה של שבליים או של תבן וקש לחצוץ בו שניו שאין בו משום מתקן כלי. וקוצץ א' מביניהם ומקפיד לחתכו בנחת שלא יעבור הסכין ויחתוך כולם כאחת. (או שלא יפגע באצבעו או בשולחן ובמפה) הא ודאי לא מיקריא קפידא לענין זה אפי' מחוברין בעוקציהן, ואפי' במידי דלאו אוכל בהמה הוה שרי כה"ג, אי לאו משום דקפיד אחיתוך גופיה. אבל הכא קפידא אשיעורא דחיתוכא שלא יאריך ולא יקצר את החתוך. באופן שלא יקלקל ויפסיד כוונת ההתלמדות ההוא. ובל' ספק מתכוין הוא בחתוכו בדקדוק גדול. כדי שיועיל לו לבחון היטב סידור האברים וקישור הגידים וחיבור הוורידים. והילוך הדם ושאר החלטים והלחיות והשמרים. במקום העצבים והמיתרים. ושאר דברים וחלקים דקים, והרב' פרטים שצריכים עיון גדול איה איפה מקומם. ע"כ צריך ודאי השגחה פרטית ושמירה יתירה באופן ואיכות החיתוך ההוא. הצריך למתלמד במלאכת הרפוא'. ובל' ספק כמה פעמים פוגעים במקומות שיש קפידא גדולה על מדת אורך ורוחב גודל וקוטן החתך. שלא יפסיק ולא יקצר אלא במקום שאמרו שאי אפשר לי לבאר כל זה שלא ראיתי מימי מלאכה זו. רק מסברא אני אומר. ואם כך הוא הרי זה חייב חטאת בלי ספק

ואנכי לא ידעתי מה הגיעך על ככה שכתבת גם מתוס' דע"ה מוכח דלא שייך קפידא אמשחתיא אלא במקטין דבר ממה שהי' קודם דאל"כ הדרא קושית התו' לדוכתה דהא בציוור נמי איכא קפידא שלא להאריך במקום שראוי לקצר ע"כ. ומה ראית ששינת לשון התוס' שלא נמצא בלשונם שעושין ציור. אלא שעושין שרטוטים ויפויים ע"י סיתות. ומדוע לא נזהרת לומר בלשון רבותינו. ולכן מכשול אחד גרם לך מכשול אחר, שלא כיוונת הבנת דבריהם, כי לא נתכונו כלל על צורה. אלא על נקירה שעושין מסתתי אבנים באבן מתוקנת ומרובעת שכבר הושווית מכל צדדיה. וניטלו כל חלקיה העודפים ויתרים העקומים ועיקושים שעל פניה רק לייפותה עוד מנקרין בה ע"ג כל שטחה. שעושין בה כעין גומות קטנות ושרטוטים מעטים בערבוביא. שתראה יפה ונאה כאילו נקורה בנקרת הפסילים. המסתתין ומקדרין בהרים ובסלעים. שנוקרין הצור בכלי ברזל דק מעט מעט. עד שמשברין ומוציאין ממנו חתיכות אבנים יקרות מחוטבות או עשת מתכות. כך בענין זה הוא תיקון הסתתין וגמר מלאכתן באבן החלקה ומתוקנת כל צרכה כדי לנאותה יותר, לחזור ולשרטטה ולנקרה כעין שרטוטין ורשמים כל שהן, בלי ערך ויחס ושיווי, שאין אלא ניקורין ופגומות ושקיעות מעורבים בבליטות דקות על פני כולה באופן שאינו מקלקל ריבועה. רק שלא תהא חלקה מאד. שזהו יפוייה וגמר מלאכתה זה פשוט וידוע. ואין שם זכר לעשיית צורה. וגם אפי' תהא צורה ממש. אינו מעלה ומוריד כלל בענין. כי אף הצר צורה בכלי חייב כמו כן משום מכה בפטיש. ואינו מכלל מלאכת מחתך. ואם בטבלא ובכותל ועל המגלה. חייב המצייר משום כותב. לא משום קפידת מדה

משום חבורה וחבלה ודאי ליכא הכא. וזה א"צ פנים. כי מי לא ידע דלא שייכי בבשר המת. גם לא לדם הוא צריך דבלא"ה אפשר בדם הקזה. והוא הנאות לו יותר לידיעתו. אם ירצה לבחון מהותו ואיכותו בעודו בחיים חייתו. בדם הנפש. לא בדם שהנפש יצאה ממנו, וכל עיקר לא נאסרה חבלה אלא משום נטילת נשמה מיהו לא יהא אלא מקלקל דעלמא. פטור אבל אסור הוא כאמור. וכ"ש דמתקן בודאי נמי הוי, כדי להתלמד ע"י כך. ואומנות גדול' ומלאכ' רבה היא. ואפי' לא הי' בה אלא אימון יד בלבד. נ"ל דאסור בלי ספק. כי הא דס"ד לחייב במלאכת מכה בפטיש משום דמאמן ידיו. אע"ג דלא קאי במסקנא. מדקשו בה בני רחבה אלא מעתה חזא אומנותא בשבת ה"נ דחייב. היינו דלא לחיובי עלה חטאת כעל מלאכה גמורה. מיהו אסור לאמן ידיו למלאכה. ככל פטורי דשבת, ולא יהא אלא משום דמיחזי כעובדין דחול. שאסרו חז"ל כמה דברים אע"פ שאינם נוגעים

בעסק מלאכה כלל. כמו שלא נעלם ממך בודאי. (וכענין רדיית הפת שהיא חכמה ואינה מלאכה. ולא אפי' שבות. כמ"ש הר"ן ז"ל באורך. ואפ"ה אסור' שלא לצורך שבת) ועוד הרי אסור אפי' המדיד' אם אינה של מצוה עם שאין לה דמיון במלאכה. ומעשה קל ואומנות מעוטה היא. וגם מזה אינו ניצול המנתח ללמוד מלאכת הרפוא' לפי דעתו. כמדומני יצטרך ג"כ למדוד לפעמים המרחקים וגבולי הקשרים. עם יחס האיברים ומצבם במגורם בקרבם, וא"ת מדידה זו ואומנות זה גם הוא של מצוה. דאית ביה משום חיי דברייתא ומצינו לרז"ל פעמים הקלו לצורך פרנסה בלבד דחשבינן ליה עסק מצוה. כ"ש הא דאית ביה תרתי לטיבותא, שלומד מלאכ' שתמציא לו מזונותיו בכבוד וימצא חכמה עושר וכבוד. וחיים ישיגו ע"י אומנות זו המכבדת בעליה בעיניה. וראה חיים עם אשה אשר אהבת זו אומנות חביבה ויקרה כזו. לא תעשה בנפשך שקר להלכד בפיתוי יצה"ר וכשפיו הרבים. ליתן מקום בלבך לדמיונות כאלה המכזבים ומזוייפים. נרפים הם נרפים. כי אע"פ שמצינו כמו כן שהתירו לפסוק על התינוק ללמדו אומנות. פסיקה בלבד התירו, ולא תראה שהתירו ללמוד בשבת אומנות במתכוין לה. חלילה. חלילה. לא יעשה כן בישראל.

וגדולה מזו טלטול כלי השעות שקורין אורלאזי. אסר בתשוב' מהרי"ל מספק מדידת הזמן ואפי' לצורך הלמוד הקדוש לא רצה להתיר. כיון שאין המדיד' עצמה מצוה. לא יתלה לימודו בדבר האסור. ואע"ג דאנן נהגינן להתיר טלטול האורלאזי. היינו משום דבאמת אינו מודד כלום והזמן הוא דבר שאין בו ממש. ואינו משתעבד תחת ידי מדידה מעשית. ולא קעביד מעשה לגמרי כשעורכו מאתמול והוא הולך מאליו ואפי' לערכו בשבת לא ידענו בו איסור ברור. שאין זו מדידה כלל. ואינה אלא מעשה סגירת ופתיחת מנעול. שבהנעתו ודחיקתו סובב ומגלגל הברזלים שבפנים שהאחד דוחה לחברו. כמעשה האופן בתוך האופן שבאורלאזי ממש דומה בדומה. מ"מ נשאנו פנים למנהג בזה להחמיר, שנרא' בעיני בני אדם כמתקן כלי. אבל לא ראינו לגדוש הסאה לאסור טלטולו ג"כ. דהא למהרי"ל ז"ל גופיה ספוקי מספקא ליה אי הוי ענין מדידה, ע"כ יפה כח המקילים בזה. וכאשר ראינו בעינינו לגדולי עולם ז"ל, מיהא שמעינן מדברי מהרי"ל ז"ל שאפי' טענת הלמוד אינה מועלת להתיר ספק דשבות הקל. מעתה תדון ק"ו בן ק"ו ללימוד שאינו של תורה. (והוא עצמו אפשר דאסור בשבת כדס"ל אקצת פוסקים) שלא יועיל להתיר שום שבות מחמתו, חלילה להקל בשבילו אף מנהג קל אחת דתו

גזרת השבותין יש לו עיקר גדול בנביאים ובכתובים+ הבט ימין וראה כמה הרחיקו חז"ל וגזרו גזרה לגזרה שלא + לבוא אפי' לידי שבות וא"צ לפרש לשכמותך דברים כאלה. שכל מס' שבת ועירובין מלאים מהם ורבו מספר. ואפי' במקום מצוה העמידו דבריהם. ואף בשבות דשבות ומצוה כמה דיוטות משתפכין וקולמוסין משתברין. והלכ' כדברי האוסרין, וכן בקבלה מצינו כמה חומר החמיר נחמיה להרחיק מכל עסק ומעשה חול, כנרא' בס"ס =בסוף ספר= עזרא כמה הפליג להטיל עונש על הרוכלים הנכרים שהיו לנים בסחורתם מחוץ לירושלים. עם היות המקח וממכר עצמו אינו אלא משום שבות ועובדין דחול. שהרי אינו מכלל מלאכות שחייבין עליהם ואע"כ גזר על סוחרי הגוים שלא ילינו אף חוץ לעיר מחשש שלא יכשילו לישראל לקנות מהם מאומה בשבת (וכן בדברי ירמ' ולא תוציאו משא מבתיכם אפי' שלא לר"ה. רק משום מעשה חול לאפושי בטירחא הוא) לפיכך אל יתמה אדם ולא יקלו בעיניו גזרות חז"ל, שכל דבריהם האמת והצדק, מאנשי כנה"ג ומסיני מסורת לעשות משמרת למשמרת. הפורש מהם כפורש מחיייו על אודות הרע' הזאת מאחרת. סופו עוקר גבולי תורה ותחומיה כאשר שכר עברה. עברה גוררת השי"ת ישמרנו מכל מכשול עון וישימנו כאנשי עבודתו ומקימי דגל תורתו לעטרת תפארת לכן אהו' כבני אם לי אתה ולקולי תשמע. עמוד מנגד ואל תשב אצל העוסקים במלאכת הניתוח ביום ש"ק. כי אפי' בזה יש איסור גמור מחמת עצמו ועיצומו של יום. כאשר הראת לדעת אם עיניך יפות. ולא תבקש מכסה כזב על האמת לחפות, ולא שאני מפריז על המדה לאסור לכל אדם אף ראייה בעלמא, ולעמוד שם אצל המנתחים להביט במלאכתם דרך תענוג וטיול, כדרך ב"א =בני אדם= הנהנים לראות דבר חדש, כי בזה ודאי לא די שאיני מחליטו לאיסור. אדרב' לא הייתי מוחה כלל, כי לא כך למדתי מרבתי. ואין דרכי להחמיר להמון העם בדבר שאין איסורו ברור ולא נפיק מניה חורבא, אלא לכ"ע שרי, ולדיך אסור. אחר שכוונתך ללמוד בזה ההסתכלות והעיון, ולהשיג ע"י כך ידיעת אותה אומנות דבר זה איסור מוחלט הוא בעיני מטעמים הנ"ל. ועוד שיש בו משום גזרה שמא יבא הדבר לידי חילול שבת במלאכ' גמורה ג"כ. כיוצא בו אמרו לא יאכל הזב עם הזבה כו'. וכן אותה ששינו לא יצא הבלבל עם חשכה. וכמו שמצינו שגזרו כמה גזרות כדומה לזו שמא יעלה ויתלוש שמא יתקן כלי שיר כלי שיט ודומיהם רבים. עם היות עשייתן קשה, ורחוק' היא מאדם ההמוני שאינו אומן ובלי כלי אומנות, כ"ש שיש לחוש כאן שהיא מוכנת ומזומנת לפניו. שיבוא ויעשנה מתחלה עד סוף ולא ירגיש, מתוך חשק הלמוד ישכח

קדושת שבת לגמרי, או יקל בעיניו. אימר עביד ולא אדעתיה. וסחור סחור לכרמא לא תקרב, אם בעל נפש אתה ונפשך חביבה בעיניך, ושמת סכין (הנתוח) בלועך, ביום קודש פרוש, ולא תעשה כמעשיהם ולא תדרוש, וזכור נא מ"ש הרמב"ם ז"ל שאסור ללמוד בשבת אפי' בספרי חכמ' כי אם בתורת ד' כל היום. ק"ו להתלמד במלאכ' האסור' בו בלי שום ספק בעולם.

הנה יצאתי ידי חובתי לענ"ד. די בא"ר חומר האיסור. ושאין ממש במה שחשבת לתפוס בכחא דהיתירא, דעדיף לך ולהנאת עצמך אתה דורש. תמים תהי' ולא יחשב לך עון. כי בנקיון כפים עשית, באשר אינך רוא' חובה לעצמך, וחלילה חלילה לך לילך בעצת היצר המצר. לסוף ישיאך ח"ו לאבד עולמך כרגע. על כן ידידי השמר והזהר אל תגש ואל תגע, וכל ראיותיך ודמיונותיך לא יצילו מפח האיסור ולא תועיל כי תפגע. חרב הניתוח השב אל תערה ביש"ק = ביום שבת קודש = תשקוט דום לד' והרגע. ואם תשמע לעצתי. ישמעך אלקים ותזכה להשיג מרפא לנפש ולגוף להסיר כל מחלה כל נגע

ופה לא תהא שביית קולמוסי הפעם מזה הענין. כי נסתכלתי בו ולא נתנגב, עודנו נוטף דיו, ולא נתייגע מטורח רב הדרך באורך מענהו לא אמר דיו, שמתי אל לבי ונזכרתי שנשארה לך אצלי עוד תביעה א' הלכ' למעשה רב. ספיקא דדינא באיסורא וממונא. במה שבא בסיום דבריך כמעט שעברתי מהם. ברוך המזכיר לפרוע בכת"ב מלא משלם, באופן שלא תפסיד כלום אין כל נעלם, שכתבת אם עדיין איברי הכלב מפרכסין שאסור לחתוך וקרמית אהדדי פירכוס אפירכוס, ההיא דערכין דחשיב פירכוס כמית'. וההיא דבי"ד סכ"ז דחשיב כחי, ואמרת דספוקי מספקא להו, בגמר דבריך הללו אתה נתפס. כי הי"ל ללמוד לשונך לומר איני יודע, ולמה תעשה בדאי ותאחז, מפני שלא ידעת משנה שלמה שנויה ומשולשת בג' מקומות, רפ"ט דחולין ופ"ק דטהרות וכן עוד ביותר ביאור פ"ק דאהלות, ואם בינה שמעה זאת שני פרכוסין הן וכך הוא הענין. אין כאן ספק דשחיטה אינה עושה מיתה עד גמר יציאת הנפש, לפי שאינו אלא מעשה טרפה, כאילו ניקב הוושט ונפסק הקנ' ברובו, רק שממהר יותר למות, וזוהי שאמרו כמו כן בשחט בו רוב שנים ורמז כותבין ונותנין גט לאשתו לפי שחי הוא עם שסופו למות. וכן הדבר בשאר קרובי מיתה שלא נעשו נבלה. והיינו דאמרין התם בסדר יומא מעשה שהיו שנים שיום ותקע א' סכין לחברו ועדיין הי' מפרפר ולא נטמאת סכין, משא"כ בהותזו ראשיהן, וכן כל אותן שהן נבלה מחיים. כגון דשויה גיטרא מיד נחשבין כמתים, אע"פ שמפרכסין, והיינו כזנב הלטהא שהותז ואין לו חיבור עוד בגוף. שאין זה פירכוס של חיות, והכי נמי חשבין פירכוס דוולד (אחר שמתה אמו בחרבו של מלאך המות) כמת גמור בלי ספק בעולם, דאיידי דזוטר חיותיה. ודאי מיית מקמי אמיה, אלא שיש חילוק בין נעקר לצאת כמ"ש שם, וכן הדבר בשחוטה כשרה, בוודאי שהיא כחיה לכל דבריה, (אע"פ שעודה מפרכסת), עד שתצא נפשה. מעתה נפשטה בעייתך והדבר תלוי באיזה אופן שהמיתו את הכלב, אם בשחיטת סימנין בלבד. או בהתזת הראש. (ונפקא מינה לענין אב מלאכה דנטילת נשמה) זה ברור בלי פקפוק, ואין מקום לספק כל עיקר, ברית הן הן הדברים שנאמרו למשה מסיני ודבר ד' יקר.

הנה הארכת למעניתי בפעם הזאת יותר מדאי. שלא כמנהגי ובלי הסכמת הפנאי. ונאמן עלי הב"ח שי' שהביא לי כתבך היודע ועד כי כבד מאד משא הטרדות הנועדות עלי כעת. מנוחה הדריכוני כתרונני עטרוני כצנה, כסדרן ושלא כסדרן עלי היו כולנה. ואהבתך דחקה את השעה ואת הבשר לכתוב בידי הכהה תורף וטופס. שניות מדברי סופרים. כדי להסיר מהם כל סיג. ולהשיב אותך דבר שלם ומאמרים כוללים. מתמימים דבריהם ומאירים. אקוה שתשים לבך להם ותעיין בהם במתון כאוהב דעת ומבקש בינה, ותדע שלא דחיתי אותך בקנה. וחזרתי על כל הצדדים ולא יכולתי להעמיד דבריך, בקשתי ולא מצאתי מקום חשוב שתנוח דעתך עליו. ואעפ"כ חביבין עלי דבריך ומשחתי בהם עד לאחת, ואם יש מילין השיבני ויהא לי לנחת. רק בבקשה ממך אל תטריחני בחנם להקיפני בתשובות חבילות שאין בהם ממש ובלי יסוד חזק כדרך המתעקשים, המבקשים רק להלאות אנשים. ומתעצמים לעמוד על דעתם בחלומות והבלים ובהשגת גבול האמת לא יבושו כי ידברו. אף אם יהיו זוממים או מוכחשים. בעול זה לא הבאתי צוארי מעודי. אין לי עסק בכך וידי מסולקות מזה, כי אין קץ לדברי רוח. ולמה זה הבל איגע בהתשת כח גברא. ובאיבוד זמן רב פסידא דלא הדרא. אכן מעולם נדרשתי לאשר שאלוני משפטי צדק קרבת אלקים יחפצון. אשיבם כיד ה' הטובה עלי תמיד נמצאתי למשחרי. ואשרי המדבר על אופן שומעת מוכיח אדם אחרי. ואנכי באתי בדבריך כי בטחתי בך שכוונתך לשמים לעמוד על האמת. לשמור ולעשות ככל דברי התור' הכתובים ביושר ובאמונ'. למען תחכם באחריתך אם תבקשני ככסף וכמטמונים תחפשני. אז תבין יראת ה' ודעת קדושים תמצא כקן ידך לאסוף נדחי החכמות ולקבץ הידיעות הנפוצות. להלביש אותך

מחלצות. והנה מדעת קונך יש בך שהנחת ההרים הרמים והמה חכמים מחוכמים ורב רבנן. והלכת לבקש מנוח עד העזוב ועצור מקום חושך לדרוש דבר ה' משפל ואפל מתוך הענן. גם אנכי חלילה לי מחדול, למהר לקראתך כי חובה היא לקטן כגדול. ויותר מהמה בני יותר ממה שעגל רוצה לינק כו' אשקך מיין הרקח מעט הדבש וחלב אשר תחת לשוני וינקת חלבי וצופי, כי יהיו לך לרצון אמרי פי. +הערת המחבר על ענין לימוד החכמות ודרך לימודם: + גם אשר לא שאלת ולא בקשת מידי. אגיד לך את אשר עמדי, כי הנה ערכת לפני ענינך כי שוטטת בארץ אחר החכמ' איה ואיזה מקום בינה. וי"ל פירכא אעיקרא דדינא מי התיר לך להניח מקומות שיש בהם ק"ק מישראל, ולהיות גולה שלא למקום תורה, להושיב' עגונה. למנוע שארה ועונה, להכניס צרה במקום הגבירה העדינה, בני מי הרשך לעמוד במדרשיהם וללמוד נימוסיהם. ללכת אחרי ההבל והשגיון, לבלות זמן במלאכת ההגיון. שהיא מלאכ' שא"צ = שאינה צריכה = לגופה, ולא נשתמשו בה אבותינו ורז"ל כלל. ולפי פשוטו של דבר נרא' שכיוונו לזה במ"ש ומנעו בניכם מן ההגיון, ולא תראה לחכם מחכמי האמת שאיבד זמנו בה. (עתשו' ריב"ש סמ"ה) אך הרמב"ם ז"ל הוא לבדו מצינו שהעמיק עיונו בה הפליא עצה הגדיל תושיה בספרו המורה. לצורך אנשי דורו. והל"ל זה לדורו בלבד תקן. והדורות שבאו אחריו מיד מאנו בספר ההוא ולא (אבוא) [אבו] הלך בדרכיו אף אם גבהו עמקו מחשבותיו ולא נודעו לכל נתיבותיו ומהלכיו. ואין למדין מן התקוע שתקע עצמו להלכ' זו כי בכל חכמי ישראל האחרונים אין ערוך אליו, מי כמוהו מורה בדת אל הרבה צבאותיו ערך מחנות. קרא לתבונות יעמדו יחדו לרקחות ולטבחות רבות בנות. ואין כל אדם זוכה לשתי שולחנות. צא ולמד ממ"ש ספ"ד מיסודי התור' שאע"פ שאותן החכמות היו בעיניו ז"ל מסתרי התור'. קרא העיון בהם טיול בפרדס ואמר כלשון זה שאין לטייל בפרדס אלא מי שמילא כריסו בשר ויין. שהוא התלמוד ודיני המצות, לידע האסור והמותר. שהיא הטובה הגדול' שהנחיל הקב"ה לעם סגולתו, וכדבר רה"ג הובא בע"י. ודברים אלו לא יזיזו ולא יליזו מעיניך נצור תושיה ומזימה. וכן כתוב ויאמר לאדם הן יראת ה' היא חכמה. וסור מרע בינה, ומי שאינו חסר זה הכל קנה. ואותן החכמות החיצוניות צריך שישקיפו עליהן החכמים שבאדם וישמעאל ושאר או"ה = אומות העולם =, באשר אין להם חכמה זולתה. ואם אמנה לא טוב היות האדם משולל וערום לגמרי מהן. בדורות הללו היורדות, ובני אדם בקשו חשבונות רבים מערבבים הדעת האמיתי וההטעאות מתחזקות בכל יום להחשיך האור הבהיר לעור עיני השכל הברור, לזאת יועילו מעט למען דעת בני ישראל ללמד מלחמ' להנצל מחרב הלשון, ולא ליתן מקום לאפיקורסים לרדות. אך אם מיעוטן יפה למזג השכל ולבשם הדעת ולהיות מעורב עם הבריות, מ"מ רובן קשה ואיבוד זמן יקר הולך בהבל. ואמנם חכמת הטבע שאני. שהיא ודאי חכמה מותרת ומשובחת נצרכת להביט אל פועל ה' ומעשהו הגדול כי נורא, וביחוד החלק ממנה הנכלל במלאכת הרפוא'. באשר היא חיי דברייתא. והתור' העידה על מציאותה וציותה לעשותה. אף אם לפי המדומה אבדה אותה חכמה עכשיו מן העולם, אחר שדימו לעלות על במתי עב ע"י המצאות מחודדות. והתחכמו בענפים ותולדות, ונשתבשו בשרשים בכל עת דעות שונים מתחדשים על כן חזרו התחלותיה ויסודותיה להיות מסופקות. ותולדותיהן כיוצא בהן מפוקפקות. עכ"ז אפי' לא יעלה ביד החוקר בטבע רק מעט מזער בכמות. הנה הוא רק האיכות ושקול כהרבה בשאר חכמות. בפרטות אם יבואר הדבר בנסיון להועיל להטיב. הנה שכרו מרובה בזה ובבא, לכן מהראוי לטרוח אחריה. וכמו שידענו ביחוד משני גדולי עולם אנשי חמודות. בתור' ובהוראה יסודות, ה"ה רמב"ם ורמב"ן ז"ל אשר יצא להם שם בגוים בחכמתן, והארץ האירה מכבודם ותורתן, מלבד הרבה גדולי דורות זולתן. (ואגב אשאלך והודיעני נא אם יש שם ג"כ מי שבקיא בנייתוח היסודות והוצאתן מן המורכבים. והפרדת שלשת עמודי האלקימיא' וידיעת חיבורן והתמזגן בכל הנמצאים השפלים עד הצמחים והעשבים. והמתכות והמחצבים, חפצתי לדעת אם ישנה אותה חכמה עדיין במציאות. ואם נתאמתו אותן דברים בבירור גמור כהשתנות עצמי המתכות, ועוצם שבח רפואת תעלה כללית אשר הפליגו לספר ממנה בעלי אותה הכת והגדילו הפליאות. ואם נמצא ממנה בשום ספר אצילנו, ומקורב ראיתי נדפס ספר א' בלשון לעז ע"ש קדמון מבני עמנו והוא נחשב אצלם יקר הערך מאד ואומרים שיש להם כמה מחברים מבני ישראל אשר היו גדולים באותה חכמה, וזה פלא גדול אם אמת נכון הדבר איך נשתקט זכרונם לגמרי מאתנו אין יודע עד מה. אפס בח"ה = בחובות הלבבות = מזכיר גבורת האלקימיא' בראש שער הבטחון משמע שהי' מאמת מציאות', גם הראב"ע נרא' כמניח אמיתתה. בסוף פ' וישלח ופ' כי תשא (ובאחרונים ס' מדבר יהודה) אבל הכוזרי מביאם בב' מקומות ומזכירם לגנאי ומלעיג עליהם, אכן לא ראיתי עדיין ולא שמעת שיש זכרון לראשונים שחיבר באותה ידיעה איזה ספר בלה"ק. לכן נכספ' כלתה נפשי לדעת ג"כ אם אולי נמצא עדיין ספר כזה למי משלנו בבתי ספרים הגדולים הקיבוצים הנכבדים הנמצאים במדרשים. ותתענג בדשן נפשי לידע מה

הפקחים שלהם סוברים בדבר זה) ומזקנים כהם ז"ל נתבונן שלא להניח ח"ו הלמוד החמוד הקדוש בשביל זה, אשרי שיאחז בזה וגם מזה אל ינח ידו לעשות כמותן. אך ללכת בדרך רחוקה למדרשיהם, אינו דבר ראוי לדעתי אף אם אין דינו כלומד מן המגוש, מ"מ אל תקרב אל פתח ביתה ואל תתאו להיות אתם בחדרי משכיתם, ולעמוד בחצריהם ובטירותם ללמוד מנהגייהם ונימוסייהם, והרבה גזרות גזרו חז"ל ותקנו תקנות שלא ידור אדם עם העכו"ם שלא ילמד ממעשיו. וברוך אשר בחר בנו והבדילנו מכל העמים לבלתי נלך בחוקותיהם אף כי לנטות אוהל לשכון ביניהם בקבע אינני רואה נכון. אע"פ שככה עשו כמה וכמה. לא ילפינן ממקלקלתא. מ"מ לאיש כמוך אמרתי אגלה אזורך. כי תשמע לעצתי ותמעט כל האפשרי. ואם יעלה בידי מקצת דייני מעט צרי, ועתה בני הלך הלכת כי נכספת לדעת לכסף מוצא. שמע דברי חכמים בטבע ולבך תשית לדעתי שמע מוסר וקבל עצה. אל תטוש תורת אמך מכל משמר נצור לבך כי ממנו תוצאות חיים פלס מעגל רגליך וכל דרכיך יכונן לשם שמים אז תבין יראת ה' ודעת קדושים תמצא. והזהר מאד באיסורין קלין כחמורין. כי עכשיו אתה צריך שמירה יתירה ומעול. מאחר שפירשת למקום סכנה, כי קרובה המכשלה חלילה. ותמיד השמר מהחרב אשר ביד יצרך החכם שר הטבחים והמנתחים, דוב אורב הוא ארי במסתרים, ולמוד הוא להרבות בחבילות טענות ותשובות להקל משא האיסורים כאשר הטעך בזה לעשות קבוצות כת"ב ראיות לקולא, כאילו הם אבני חפץ וסגולה. והמה מהבל יחד אין במ מעיל מש"פ ולמעל, על כן בני אם הצריכך זמנך לפשוט נבלה ולעיין בניתוחה לעבוד עבודה שהיא לך זרה, חזק ואמץ ואל תשליך אחרי גיווך דברי התורה, את ה' אלהיך תירא. אותו תעבוד. בזה תשיג כל חפצך תפארת וכבוד, את חכמים תהיה נמנה ועם שלמים תהא נזבד זבוד, נאם החושק כמוך לכרות ברית עם החכמות, מעודו בהם דבק לאהבה, גרסה נפשי לתאבה, לחקור משכיות לבבם, לחשוף מים חיים מגבם, לרוות צמאוני שובע שמחות נעימות, והם מאסו בי ולא נתנוני לבוא עליהם כדרך כל הארץ ויגרשוני מאתם וידיחוני מהסתפח בנחלתם דחפוני בשתי ידיהם כבזה נפש חדל אישים כלה לועג לי שבע כלימות, עצבוני ויעשוני עשיר בהוצאה מלאכה גרועה עני בהכנסה באותה שעה קטן הכמות, גדול בטרדות מרובה בגד"ל זמן עוכר והפשיטוני בגדי השלמות, אני הגבר ראה עני מצפה לישועות ונחמות, אליך נושא אלומות שלמות. יעב"ץ ס"ט

שו"ת נודע ביהודה מהדורה תנינא - יורה דעה סימן רי

תשובה לכבוד אהובי מחותני ידידי וחיבי הרב המופלא ומופלג בתורה כבוד מו"ה ליב פישלס נר"ו ע"ד קונטרסו אשר שלח אלי אשר העריך מערכה בנדון השאלה שבאה עליו מק"ק לונדון במעשה שאירע שם באחד שחלה בחולי האבן בכיסו והרופאים חתכו כדרכם בעסק רפואה במכה כזו ולא עלתה לו תרופה ומת ונשאלו שם חכמי העיר אם מותר לחתוך בגוף המת במקום הזה כדי לראות במופת שורש המכה הזאת כדי להתלמד מזה בהנהגת הרופאים מכאן ולהבא אם יקרה מקרה כזה שידעו איך יתנהגו בענין החיתוך הצריך לרפואה ושלא להרבות בחיתוך כדי למעט בסכנת החיתוך אם יש בזה איסור משום דאית ביה ניוול ובזיון להמת הזו או אם מותר משום דאית מיניה הצלת נפשות להבא להיות מיזהר זהיר במלאכה זו על תכליתה. והמתיר רצה ללמוד מחניטה שמצינו בתורה ביעקב ויוסף וחניטת מלכים במלכי ישראל ואם כי זה היה לכבודם גם זהו כבוד המת להיות ריוח והצלה על ידו לצורך העולם. ועוד הביא ראייה מתשובת הרשב"א שהובא ביו"ד סימן שס"ג סעיף ב' בהגה"ה ברובן שצוה לבניו להוליכו למקום קברות אבותיו כו' שמותר ליתן סיד על הבשר למהר העיכול כו' הרי שמפני צורך שעה שצוה להוליכו לקברות אבותיו התיר הרשב"א לפנותו מקברו הראשון והתיר נתינת סיד עליו ק"ו כאן +. שהוא קודם הקבורה. ע"כ דברי המתיר: +/הגהות ויאמר שלום/ נ"ב עיין ת' חת"ס יור"ד ת' של"ו ואלה דברי האוסר שהרי אמרו במס' ב"ב דף קנ"ה ע"א במעשה דבני ברק שאמר ר' עקיבא אי אתם רשאים לנוולו. והחכם המתיר השיב לו דשאני שם שבשביל ממון רצו לנוולו ולכן אמר להם ר"ע שאינן רשאים משא"כ כאן שהצורך הוא להצלת נפשות. כל זה הוא הויכוח שהיה שם בלונדון. ומעלתו דחה דברי שניהם בעיני ראיותיהם וכל דברי מעלתו בזה תורה הם ודברים הראוים למי שאמרם כי בודאי החניטה אינה בזיון כלל ואדרבה היא לכבודו וגם נתינת הסיד על המת אינו ניוול ולא בזיון והאריכות בזה ללא צורך וכבר ביאר מעלתו כל הצורך בזה, ודברי האוסר ודאי אם היינו אומרים שיש כאן הצלת נפשות פשיטא שיפה השיב המתיר דבשביל מה שאסר ר"ע לצורך ממון אין ללמוד איסור לצורך נפשות. ומה שהשיב כבוד מעלתו על דברי האוסר ואמר ומטונך שממקום שרצה ללמוד איסור אדרבה משם מוכח היתר שהרי שם ב"ב/ב בדף קנ"ד ע"ב קאמר הש"ס ואלא אי אמרת לקוחות לינוול ולינוול כו' הרי מבואר דמשום פסידא דלקוחות לא משגחין בניוול המת. והנה באמת יפה השיב מעלתו על חכם

האוסר ואמנם לפי שאין אני יודע מי הוא האוסר ואולי צורבא מרבנן הוא דרכי לחפש זכות ואולי כוונתו דמזה יבואר עכ"פ שהיורשים שהם משפחת המת אינן רשאים לנוולו אף אם היה להם פסידא בזה כיון שהם קרובים וכן מפורש שם בתוס' בד"ה זוזי יהיבין וכן מפורש בח"מ ס' ק"ז סעיף ב' בהגה"ה דאם הבע"ח הוא קרובו של המת מוחין בידו שלא לעכב קבורת המת בשביל פרעון חובו ומסתמא גם בנדון שלפנינו אי אפשר לעשות דבר בהמת בלתי הסכמת קרוביו והביא החכם האוסר שאין היורשים רשאים להסכים לנוולו

עוד הביא כבוד מעלתו ראה מסוגיא דחולין דף י"א ע"ב וכ"ת משום איבוד נשמה דהאי נינווליה כו' הרי דלהציל הרוצח היה מותר לנוול ההרוג וכ"ת דשם ודאי הצלה הוא וכאן ספק הוא שירפאו הרופאים פעם אחרת ע"כ, כך, שם ג"כ ספק הוא שמא ימצא טריפה ועוד דגם ספק פיקוח נפש דוחה כל איסורין שבתורה חוץ מתלת. והאריך מעלתו בדבר זה. והנה בזה אמינא דלכאורה דברי הגמרא תמוהים דאין קאמר משום איבוד נשמה דהאי נינווליה דאדרבה ע"י הניוול אנו רוצים להמית הרוצח ואם לא ננוולנו ינצל הרוצח דאמרינן טריפה הרג. ואמנם פירוש הדברים הם כך דאם אתה אומר שלא התירה התורה לנוולו א"כ על כרחך צותה להמיתו בלי בדיקה ולא לחוש כלל לשמא טריפה הרג יותר נכון לומר שהתורה צותה והצילו העדה לחוש שמא טריפה הרג ולא להרגו בלי בדיקה ולינוול שאם התורה התירה לנוולו אין לנו לחוש לניוולו, הא חדא. ועוד דאי אמרינן שלעולם לא יהרג הרוצח בלי בדיקת הנהרג א"כ ניוול זה הוא לכבודו של הנרצח וכל מה שהוא לכבודו אין בו משום ניוול. את כל אלה כתבתי לפי דבריכם שאתם קורים זה פיקוח והצלת נפש. אבל אני תמה הלא אם זה יקרא אפילו ספק הצלת נפשות א"כ למה לכם כל הפלפול והלא זה הוא דין ערוך ומפורש שאפילו ספק דוחה שבת החמורה ומשנה מפורשת ביומא דף פ"ג וכל ספק נפשות דוחה שבת ושם דף פ"ד ע"ב ולא ספק שבת זו אלא אפילו ספק שבת אחרת ע"ש. ואמנם כ"ז ביש ספק סכנת נפשות לפנינו כגון חולה או נפילת גל, וכן במס' חולין שם גבי רוצח הפיקוח נפש לפנינו וכן אפילו לענין ממון שם במס' ב"ב ההיזק לפנינו אבל בנדון דידן אין כאן שום חולה הצריך לזה רק שרוצים ללמוד חכמה זו אולי יזדמן חולה שיהיה צריך לזה ודאי דלא דחינן משום חששא קלה זו שום איסור תורה או אפילו איסור דרבנן שאם אתה קורא לחששא זו ספק נפשות א"כ יהיה כל מלאכת הרפואות שחיקת ובישול סמנים והכנת כלי איזמל להקזה מותר בשבת שמא יזדמן היום או בלילה חולה שיהיה צורך לזה ולחלק בין חששא לזמן קרוב לחששא לזמן רחוק קשה לחלק. וחלילה להתיר דבר זה ואפילו רופאי האומות אינן עושים נסיון בחכמת הניתוח ע"י שום מת כי אם בהרוגים ע"פ משפט או במי שהסכים בעצמו בחייו לכך ואם אנו ח"ו מקילים בדבר זה א"כ ינתחו כל המתים כדי ללמוד סידור אברים הפנימים ומהותן כדי שידעו לעשות רפואות להחיים. +/הגהות ויאמר שלום/ נ"ב נ"ל כדמות ראי' לזה ממד"ר בראשית פ"י מטיטוס והי' מצווח ואומר פצעו מוחו וכו' מיד קראו לרופאים, נראה שמשום שצוה עשו כן. + ולכן האריכות בזה הוא ללא צורך ואין בזה שום צד להתיר. ולדעתו שגגה יצאה מלפני כבוד מעלתו שמיהר להשיב להקל. +/הגהות ויאמר שלום/ נ"ב נלפע"ד לצדד בזכות המקיל מגמ' נדה כד: תניא אבא שאול אומר קובר מתים הייתי והייתי מסתכל בעצמות של מתים, ופשטות הגמרא נראה שהי' חותך הבשר מעל העצם כדי לבדוק העצם האיך הוא כדי לידע מענין השתי'. (וי"ל דאבא שאול עמד על ענין השתי' ע"י ליקוט עצמות, דאם הי' קובר מתים, הי' גם מלקט עצמות. חתנו המעתיק והמסדר). + ואני הנלע"ד כתבתי. דברי הד"ש

שו"ת חתם סופר חלק ב (יורה דעה) סימן שלו

תכל שנה וקלקלותיה תחל שנה ותקנותיה לידידי התו' המופלא כ"ה הרש ני' דוקס נתעורר מעלתו עמ"ש בנב"ש תנינא חי"ד ס' ר"י עיינתי שם הנה לכאורה הו"מ לאסור בפשיטות מטעם מת ישראל אסור בהנאה מן התורה והוא איסור דאורייתא ממש ואי' הנאה דתקרובות ע"ז וי"נ =ויין נסך= מזבחי מתים נפקא לן ומת מעגלה ערופה וכל האסור בהנאה אסור להשליכו אפילו לכלבי הפקר מכ"ש למכור או לתנו לגוי אלא שלפי הס"ד של השואל ההוא בנב"י הוה זה פקוח נפש שילמדו הרופאים ללמוד ממנו שורש המכה ההיא כדי שידעו להזהר ולהמציא תרופה בכיוצא בו ואם כן אפילו יהיה שאסור בהנאה מ"מ הא מתרפאים באי' הנאה ע"כ האריך הגאון צ"ל שאין זה בכלל הצלת נפשות כיון שאין חולה לפנינו הצריך לזה ושוב ממילא גם בלי טעם דאיסור הנאה אסור לך ולא לזה ולפ"ז אי היה לפנינו חולה שיש לו מכה כיוצא בה ורוצים לנתח המת הלז לרפואתו של זה קרוב לודאי דמותר אמנם נידון שלפנינו מי שרוצה למכור עצמו בחייתו לרופאים שינתחוהו אחר מותו ללמוד ממנו הלכות הרופאים הנה זה איננו נכנס בגדר פ"נ =פקוח נפש= כלל וכלל אם כן כל לימודי הרופאים ידחה שבת ויעיין

בשאלת יעב"ץ ח"א תשובה נפלאה וכיון שאין כאן פ"נ איכא משום אי' הנאה וגם משום ניוול אם על ניוול של עצמו לא חס כל שלא חס על כבוד קונו ראוי לו שלא בא לעולם יעיין ברמב"ן פסוק כי קללת אלקים תלוי יראה שאיננו כהבנת החצונים.

והאי שפחה דנתחייבה שריפה למלכות ושלקוהו במס' בכורות מ"ה ע"א האי שפחה עמלקית היתה דמותר הנאה או אפי' שפחה כנענית של ישראל ותליא בפי' הראשונים בכוונת תוס' דמס' ב"ק י' ע"א סוף ד"ה שהשור וכו' ועיין מ"ל פי"ד מאבל ע"ש ולכאורה יש להוכיח דעבד מת אסור בהנאה מגיטין מ"ג ע"א דמשני במנוול ומוכה שחין וקשה אכתי חזי למוכרו להאכילו לכלבים אחר מיתה או ללמוד הניתוח ובשגם שהוא מוכה שחין וילמדו ממנו רפואה לכיוצא בו אע"כ אסור בהנאה ותיובתא להמתירין עבד מת בהנאה וי"ל עכ"פ אין האדון רשאי לנוולו כבנדה מ"ז ע"א לעבודה נתתי ולא לבושה והנה ממילא לק"מ ממלכי ישראל שהחניטו /שחנטו/ אותם כמ"ש בתשוב' נב"י הנ"ל דהתם לא נהנו מהם וליכא משום איסור הנאה ותימא שלא הביא מיוסף שהחניט /שחנט/ אביו יעקב ובחי' תורה שלי פרש' יחי כתבתי על פי מה שכל לקט הקמח על משניות סוף פרק ה' דפסחים על פי דרך הזוהר שחלילה לא פתחו בטן יעקב ולא הוציאו בני מעיו אלא דרך טבורו הכניסו האפרסמון דדרך פיו של מת א"א דמשמת נסתם הפה ונפתח הטבור כמו שהיה במעי אמו (נקב קטן כחוט השערה) ושם הכניסו הרופאים האפרסמון ע"ש שסיים דבר זה נודע לבני יעקב לא לזולתם לכן אין רופאי או"ה =אומות העולם= יודעים לעשות כן למלכיהם ועל זה כתבתי אני שזה דוחק כיון שנודע לרופאי יוסף ועשה כן ליעקב מסתמא הי' עושין לפרעה במיתתו ולא היה הדבר נשכח כי הי' עושין כן לכל מלכי ארץ אבל נ"ל מה בצע לשפוך שמן אפרסמון לתוך גוף מלא קיא צואה ע"כ א"א בלי הוצאת בני מעים הפנימים אך ביעקב כתיב ויגוע וכו' וכ' רמב"ן סוף פ' ח"י שרה שנתמקמק בחולי מעיים כמו עשרה ימים ויותר עד שהמק בשרו והוא על רגליו והי' נקי מכל רפש וצואה לו היה יכולים להכניס אפרסמון דרך טבורו וגם ליוסף שלא נאמרה בו גוועה לא הי' יכולים לעשות כנ"ל אלא חנטוהו כדרך כל החונטים ע"כ נקרא עצמות יוסף ולא נאמר כן ביעקב מטעם הנ"ל שנשאר יעקב שלם [ועפי"ז י"ל לשון שאמר יעקב לבניו אני נאסף אל עמי קברו אותי אל אבותי ופי' רמב"ן אל אבותי שאוני אל אבותי וק' מ"ט לא אמר ג"כ אל תקברוני במצרים כמ"ש ליוסף ואם סמך עצמו במה שכבר השביע ליוסף א"כ ג"ז לא הי' צריך אלא י"ל שעיקור חששא הי' שיקברוהו במצרים לענל הבשר ושוב ישאוהו דא"א לחנטו דרך טבורו ויחושו לרמה ותולעה וע"כ אולי יקברוהו תחלה במצרים ע"כ צוה שעכ"פ בשום אופן אל יקברוהו במצרים אך סמוך למיתה שראה עצמו נקי מכל לכלוך אמר אני נאסף דייקא בגוועה ואסיפה ואפשר בחניטה דרך טבורו פשיטא שלא תקברוני תחלה במצרים ולא אמר רק שאוני אל אבותי] אלו דברי בחי' תורה וכבר הארכתי במקום אחר במשאחז"ל אין עכו"ם מטמאים אציע מ"ש תוס' פ"ק דע"ז לחלק בין אדם להאדם דגם עכו"ם נקראו האדם והסביר תורת חיים כי האדם בה"א /בה' / הידיעה דקאי אהגוף העומד בפנינו ובזה בין עכו"ם ובין ישראל צורת אדם הוא אך אדם בלא ה"י /ה' / הידיעה קאי על תוכו אדם פנימי חלק אלהי ממעל זה קאי על ישראל ולא אעכו"ם וחושב אני שאפשר לומר שהחמיר' תורה בטומאת המת שלא יבואו ליהנות וכעין הא דנדה נ"ה ע"א אלא התם בעור אדם דרבנן ואני אומר בבשר אדם דאורייתא ואם כן בשר עכו"ם דמותר בהנאה אינו מטמא באוהל עכ"פ לא החמירה תורה כי אינו צריך הרחקה והאי גופא טעמא בעי הוא משום דכל העכו"ם חושבים בפירוד הנשמה מהגוף נשאר הגוף בלי שום לחלוחית רוחניות ע"כ קוראים הרוח (זעליג /רוחני/) והגוף פגר (געקערפערט) שהוא כולו גוף (קערפער) וע"כ מנתחים אותו ואינם חוששים לבזיונו וע"כ מותר בהנאה ואין עכו"ם במותם קרוים עוד אדם לפי דעתם ואמונתם

אך בני ישראל מאמינים גם אדם כי ימות באהל עדיין במותו נקרא אדם פנימי ולא פגר (קערפער) כי גם בגופו שהיה נרתק /נרתיק/ לנשמה נשאר בו לחלוחי' קדושה ונוהגים בו כבוד ואומרי' עליו קללת אלקים תלוי ע"ד רמב"ן פרשת ויצא שרזמתי /שרמזתי/ הנ"ל ע"כ אסור בהנאה וממילא מטמא ועד"ז יובנו דברי חכז"ל במשנה שלהי מס' ידים ואין להאריך ואחתום בברכה א"נ. פ"ב מש"ק א' דסליחות תקצ"ו לפ"ק. משה"ק סופר מפפ"דמ

שו"ת דעת כהן (ענייני יורה דעה) סימן קצט

ב"ה, עה"ק ירושלים תובב"א, כ"ט מנ"א תרצ"א. לכבוד הרה"ח מו"ה ישראל יעקב שטיין נ"י. שלו' וברכה זה מכבר באה אלי שאלתו בענין המתים הדרושים בשביל הנתוח של למוד הרפואה. לדעתי מאחר שניוול המת הוא אחד מהאיסורים המיוחדים לישראל, +ע' לקמן עמ' שפח /בסי' רה' / נובי"ת סי' רי, חת"ס סי' שלו+ שהקב"ה צוה אותנו על קדושת הגוף, כמו שאנו מוזהרים ממאכלות אסורות לא מצד הטבע של הגוף, אלא מצד הקדושה

המיוחדת לישראל, שקראם הש"ית גוי קדוש, והגויים כשם שאינם מקפידים על המאכלות רק באופן טבעי, ככה אין להם שום טעם להקפיד כ"כ על הגוף שלא יתנוול, בשביל איזה מטרה טבעית כמו הרפואה, ע"כ אנחנו צריכים לקנות בכסף מלא גויות מתים מאוה"ע בשביל המטרה המדעית. ואין לחוש בזה משום שנאת הגויים, כי הישרים שבהם יבינו, שסו"ס אומה זו, שנבחרה להביא את אור הקודש של ידיעת ד' אמת בעולם, וסובלת ע"ז צרות מרובות לאין שיעור, היא ראויה ג"כ לאיזה פריבילגיה של קדושה, והמקולקלים שבהם לא יחדלו להעליל עלילות גם אם נקח מתים מישראל לנתחם. וענין המכירה והמסירה של הגופים בחייהם לא יוכל להועיל, כי איסור ניוול המת הוא בא מצד צלם אלקים שבאדם, שהוא מיוחד לישראל ביותר בהירות מצד קדושת התורה, וחלק גבוה מי יתיר.

והש"ית יתקנו בעצה טובה מלפניו, ויסיר עול הגויים מעל צוארנו, ויראו גויים צדקנו בשב"ה' שבותנו להר קדשו בב"א, וה' זה שלו' כנה"י ונפש דוש"ת באה"ר מהר הקודש מירושלים.
הק' אברהם יצחק הק'

שו"ת פסקי עוזיאל בשאלות הזמן סימן לב

נתוח גוף מת לצורך לימוד חכמת הרפואה

זה ימים מספר שנשאלתי מאחד מידידי אם אסור מן התורה או מתקנת רבן לנתח את הגוף המת אחרי מותו כדי להתלמד הנתוח בהירות ודיקנות וכדי להכיר את עצם המחלה ואופן רפואתה. השואל נמק את דבריו ואמר שאם לא נמצא היתר בדבר ננעול את דלתי חכמת רפואה בפנינו שלא ירצו לקבל יהודים בבתי המדרש לחכמת הרפואה, ויש בזה משום פקוח נפש כמובן. ולכאורה היה נראה לי להתיר מטעמים שאבאר אלא שבכ"ז השיבותי לשואלי לאמור: שאלה כללית הנוגעת לכל תפוצות ישראל לא תמלט מחלוקי דעות שהללו אוסרים והללו מתירים, ולכן מוטב ששאלה כזו תוגש לפני הרבנות הראשית בירושלים וממנה תצא הוראה בכנוס גדולי ההוראה שבדורנו והנה כעת נזדמן לי לראות בהירחון שערי ציון (חוברת א' ב' ס' ד) שהרה"ג כמוהר"ר יהודה ליב גרויבארט נשא ונתן בהלכה זו. ומכיון שעלתה שאלה זאת על הפרק אמרתי לחוות אף אני את דעתי בדין זה להלכה ולא למעשה

סעיף א' נתוח המת משום הפסד ממון

בסוג' דב"ב ד' נ"ד ע"א אמרו: מעשה בני ברק באחד שמכר בנכסי אביו ומות, ובאו בני משפחה וערערו לומר קטן היה בשעת מיתו ואינו יכול למכור בנכסי אביו, ובאו ושאלו את ר"ע מהו לבדקו. ואמר להם אי אתם רשאים לנוולו, ועוד סימנים עשויים להשתנות לאחר מיתה. ואמרו שם בגמרא אי אמרת לקוחות מערערי אמאי שתקי לימרו ליה אגן זוזי קא יהיבין לנוול ולינוול, והתוס' (שם בד"ה זוזי יהיבין) כתבו: אבל יורשים אינם רשאים לנוולו בשביל הירושה, דלאו מידי יהיב, ועוד שהוא קרוב. ומדבריהם למדנו דקרובים אינם רשאים לנוולו אע"ג שמפסידים ירושתם על ידי זה וכל שאינו קרוב מותר לנוול את המת משום הפסד ממון. והיכא דאיכא הפסד ממון ממש ולא רק מניעת ירושה לתירוץ קמא דתוס' אפילו יורשים עצמם רשאים לנוולו. ועכ"פ אינם יכולים לעכב שלא לנוולו כיון דאיכא הפסד ממון לאחרים ואם כך אמרו בהפסד ממון ודאי דכל שכן הוא במקום ספק פקוח נפש שאין היורשים יכולים לעכב. אלא דקשה לזה ממ"ש (חולין י"א) רב כהנא אמר אתיא מהורג את הנפש דאמר רחמנא קטליה וליחוש דילמא טריפה, אלא משום דאמרינן זיל בתר רובא, וכי תימא דבדקינן ליה הא קא מנוול ע"כ, וקשה לפי מאי דאמרינן בסוג' דב"ב דבמקום דיהיב זוזי מצי לקוחות לומר לינוול ולנוול מאי קאמר הכא הא קא מנוול הרי ההורג יאמר: נפש קא יהיבנא לנוול ולינוול ולא יהא הפסד נפש גרוע מהפסד ממון ואין מקום לומר שזהו באמת מה שאמרה הגמ' וכי תימא משום אבוד נשמה דהאי נינוולה כלומר שכיון שיש לפנינו תובע הנוול משום אבוד נשמתו דשמא ימצא טריפה ולא יהרג נינווליה ובי"ד טוענים שמא טריפה הוא וחיבים לנוולו דא"כ מאי מתרץ הגמ' וליחוש שמא במקום סייף נקב הוה, כלומר וכיון שאי שאפשר לברר בבדיקה סומכים ארובא והלא עדיין יש מקום להורג או לבי"ד לטעון בשבילו לינוול ולינוול כיון דעכ"פ אם נמצא בו טרפות נמלט מדין מיתה בודאי. ומזה נלמד לדין דנוול המת אסור מדאורייתא ושוב אין שום סברא להתיר אסור דאורייתא משום הפסד ממון של לקוחות; ואין לחלק באסור דאורייתא בין יורשים לאחרים. ובכל אופן קשה לי מאד להבין סוגיא זו דחולין שאם נאמר שעכ"פ במקום שיש הצלת נשמה מותר לעבור על אסור תורה כמו שמחללין אסורי התורה משום פקוח נפש מקרא דחי בהם אמר רחמנא ולא שימות בהם מדוע לא נתיר לבדוק את הנרצח כיון שהבדיקה תועיל להציל ממות את ההורג

במקרה שימצא בו טרפות ודאית. וכן אמרו (ערכין ז' ע"א) האשה שישבה על המשבר ומתה בשבת מקרעין את כרסה, ופריך בגמ' פשיטא מחתך בשר בעלמא הוא? ומתריצין: אמרי לא נצרכה אלא להביא סכין דרך רה"ר =רשות הרבים= וכו' מהו דתימא התם הוא דהוה ליה חזקה דחיותא אבל הכא דלא הוה ליה חזקה דחיותא מעיקרא אימא לא קמ"ל ע"כ. ומדנקט דינא במתה בשבת משמע דבמתה בחול אין שום ספק בדבר שמקרעין כריסה ולא חיישין לנוול כלל משום שיש בו ספק פקוח נפש. ומסוגיא זו מוכח דבמקום פקוח נפש אע"ג שיש בו גם אסור שבת דוחים אסור דנוול ושבת וא"כ מכ"ש גבי הורג שיש לו חזקה דחיותא בודאי שדוחין אסור נוול מפני פקוח נפש. ומטעם זה היה צריך לבדוק כל נהרג שמא ימצא טריפה כדי להציל את ההורג. ואיך שיהיה מדברי ר"ע שאמר אי אתם רשאים לנוול ולא אמר אסור לנוול ומה שאמרו דבמקום פסידא דלקוחות לינוול ולנוול משמע בהחלט שאין אסור דאורייתא בנוול המת, וסוגיא דחולין דאמרה וכי תימא דבדקינן הא קא מינוול קשה לי להולמה, דמה בכך שהוא מינוול הלא אפילו אסור תורה דוחים מפני פקוח נפש וכל שכן נוול המת שנדחה מפני הפסד ממון ידחה מפני הצלת נפש הורגו, ולכן נראה לי לומר בפירוש סוג' זו דה"ק וכי תימא נבדקיה כלומר דלא אזלינן בתר רובא ומה שאמרה תורה להרוג את הנפש הוא אחר שיתברר לנו שלא היה טריפה וע"ז מתרץ הא קא מינוול כלומר ונוול זה שהוא לא לתועלת אלא אך אדרבה להמית אדם אסור מן התורה ואין סברא לומר שהתורה מחייבת נוול זה. ומזה שמעינן דאזלינן בתר רובא, ולזה הקשה בגמ' וכו"ת משום אבוד נשמה דהאי ננווליה כלומר אפילו לדידך דאזלינן בתר רובא, בדין רוצח ע"כ לומר דלא אזלינן בתר רובא משום דכתיב ושפטו העדה והצילו העדה ומטעם זה אפילו אם בכל התורה אזלינן בתר רובא במקום אבוד נשמה מוכרחים לבדוק כדי להציל את הנפש ולא חייבה תורה הריגת הרוצח אלא אחר בדיקה וממילא אין ללמוד מהורג דאזלינן בתר רובא. וזה הוא שדקדק בתלמודא בקושיתו השנית לומר וכי תימא משום אבוד נשמה וכו' לזה מתרץ דסו"ס לענין רוצח שפיר נלמוד מהורג שאפילו אם תאמר שבדקינן ליה אכתי יש לצדד לפטור ההורג משום דילמא במקום סייף נקב היה. ומזה נלמוד גם כן שלא נאמר ושפטו העדה אלא לענין חקירת עדים וברור הדין, אבל בדין רובא שוה דין רוצח ככל שאר איסורין שבתורה שהולכין בו אחר הרוב, ולא מצריכין בדיקה. ובזה מתישבת גם קושיתו של הגאון נב"י דהקשה מאי קאמר וכי תימא משום אבוד נשמה אדרבה למאי דס"ל דלא אזלינן בתר רובא אין הורגים אותו משום דחיישין שמא טריפה הוא ולפי מ"ש מתישב שפיר ודו"ק. ולהלכה משני הסוגיות דבתרא ודערכין נלמד דבמקום הפסד ממון או במקום ספק פקוח נפשות אין שום אסור בנוול המת ואין היורשים רשאים לעכב והכי מסתברא שלא נקרא ניוול אלא כשהוא נעשה לשם בזיון או שלא לתועלת אחרת. אבל כל שזה נעשה לשם צורך הכרחי של הנאת ממון או פקוח נפש אין זה נקרא נוול ומסוג' דחולין אין סתירה לזה משום דהנוול הוא לא לתועלת אלא אדרבה להרוג את הנפש ואין לנוול המת משום זה ובנ"ד שמנתחים את המת לצורך ללמוד מלאכת הרפואה כדי לרפאות בני אדם אחרים מסתברא ודאי שהוא מותר גמו רואין ספק שכל רבותינו הראשונים שהיו גם רופאים מומחים הוצרכו לבדוק את גופות המתים כדי ללמוד ולהתלמד ולא חשו לאסור נוול

ב' נתוח המת לצרך למוד רפואי

הגנוב" מהד"ת חיו"ד סי' ר"י נשאל בחולה שמת מחמת מחלה בכיס והרופאים רצו לנתחו כדי לראות במופת שורש המכה כדי להתלמד מזה בחולים אחרים באופן הנתוח הראוי שלא יהיה בו סכנה. והגנוב"י אחרי שפלפל בחכמה בעיקר דין זה מסיק וכתב: אבל בנדון דידן אין כאן שום חולה הצריך לזה רק שרוצים ללמוד חכמה זו אולי יזדמן חולה שיהיה צריך לזה ודאי שלא דחין משום חששא קלה כזו אסור תורה או אפילו אסור דרבנן שאם אתה קורא לחששא זו ספק נפשות א"כ יהיה כל מלאכת הרפואה שחיקת סמנים וכו' מותר בשבת שמא יזדמן ביום או בלילה חולה שיצטרך לדבר הזה. ולחלק בין חששא לזמן קרוב לחששא לזמן רחוק קשה להקל וחלילה להתיר דבר זה ואפילו רופאי האומות אינם עושים נסיון זה כי אם בהרוגים ע"פ משפט או במי שמכר עצמו. ואם אנו מקילים ח"ו בדבר זה ינתחו כל המתים שלנו כדי ללמוד סדור האברים הפנימיים ומהותו כדי שידעו לעשות רפואות להחיים ומטעמים אלה מסיק לאסור

ולע"ד אני אומר שלא מצאתי בכל הטעמים הנ"ל שום טעם מספיק לאסור דהנה במ"ש שאין כאן חולה אלא שמא יזדמן, אני אומר: אטו מציאות שקלת מעלמא? ובודאי שתמיד נמצאים כמה וכמה בני אדם שחולים באותה המחלה. ואם לא ידוע לנו ברגע זה, למחר או היום יודע לנו. ולא דמי כלל לשחיקת סמנים וכו' שאפשר לעשותם בכל רגע או להכינם מתמול, אבל במקרה כזה אם לא יעשו הנתוח בגוף זה משום אסור שבו, לא יעשו לעולם ותמיד תהיה ידיעה זו נעלמה מעינינו, וגורמת לזדאי מיתה של כמה נפשות. ואולם במ"ש בסו"ד שא"כ ינתחו כל

המתים ודאי שזה טעם מספיק שלא להתיר בהחלט ולעשות מתי ישראל הפקר לכל מי שרוצה ללמוד חכמת הרפואה, אבל במקום מחלה ידועה שלא ידעו הרופאים סודם ורוצים ללמוד מהזדמנות זאת על ידי נתוח ומכ"ש במקום שאי אפשר לרופאי ישראל ללמוד חכמת הרפואה אם לא ע"י נתוח שבזה יש ודאי סכנת נפשות שלא יחדל חולה מהארץ, וכלם צריכים לרפואה, ודאי שמותר גמור הוא לנתח את המת עם הזהירות היתירה שלא לנהוג בו בזיון וקלות ראש.

והחת"ס (בח' יו"ד סי' של"ו) הוסיף ע"ד הנוב"י וכתב שאפילו במקום שיש לפנינו חולה דומה למחלתו של זה המת ושהנתוח א"כ יש בו ספק הצלת נפשות, אפ"ה אסור משום דלימוד זה מקרי הנאה ומת אסור בהנאה ואפילו במכר עצמו לכך נמי אסור משום הנאה ומשום נבול שאין אדם רשאי לנוול את עצמו, ויפה מאד השיג ע"ז הרה"ג יל"ג יצ"ו והוכיח דאין בלמוד משום אסור הנאה. (עיין לקמן סעיף ד'). ולע"ד דברי החתם סופר נסתרים מסוגיא דבבא בתרא הנ"ל דמשום פסידיא דלקוחות בודקים אותו, ולח"ס הוי זה כנהנה מן המת. וגם מ"ש ע"ד הנוב"י ולמד מדבריו שבזמניו זה שמעשים בכל יום שעושים נתוחים באברים הפנימיים והם מהתנאים הראשיים של רפואה וכו' נתוח המת הוא לצורך פקו"נ = פקוח נפש = הם דברים של טעם

אולם מ"ש משם נחל אשכול דטעמא דמקראין את כרסה של אשה שמתה הוא משום דאמדין דעתה דמסתמא ניחא לה בנוולה כדי להציל את בנה, אין דבריו נראים, ובאמת אם יש ספק פקו"נ או הפסד ממון אפילו אם צווח ואומר שאינו רוצה אין שומעין לו, שאין לך דבר העומד בפני פקוח נפשות וראיה לדבר מסוגיא דחולין שאמרו וכי תימא משום אבוד נשמה דהאי ננווליה ובודאי הגמור שאם היינו אומדים דעת ההרוג ודאי שהיה צועק ככרוכיא ואומר שלא ינוולו אותו ושאינו לו שום רצון להציל את הורגו נפש שלכה"פ קרב מיתתו והמיתו מות נבל אולם מ"ש הרה"ג יצ"ו דמשום כבוד ישראל שלא יאמרו העמים העם הזה מיקל ראשו בתקון העולם ואינו חושש לתועלת הבריות צורכי החיים, אולי כבוד האומה דוחה נוול המתים. אני אומר דלא שמיע לי כלומר לא סבירא לי דאין זה כבוד אלא קלון ודומיא דהכי אמרו סהדי שקרי אאוגריהו זילי וכל כבוד ישראל הוא בתורתו ומצותיו שבהם הבדילנו מכל העמים וקדשנו במצותיו ואסור להעלות על הדעת שכדי להתכבד בעיני העמים נתיר אפילו מצוה קלה ומנהג מסורתי של היהדות. ומה שאמרו גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה ושדוחים אסור דברים שכתב אי אתה רשאי לאמרם בע"פ וכדומה, היינו היכא שבאים לחלוק כבוד לעצמנו או לאחרים שאנו חייבים בכבודם. אבל לומר שאנו מתבזים באסור תורה ושאו צריכים לבטלם מפני הכבוד זהו חלול התורה והמצוה ונתן יד לעקור אסורי תורה, משום שלא יאמרו העמים שאנו עם נבדל ונפרד מחזיק בנושנות וכדומה וישתקע דבר זה ולא יאמר.

אולם באמת להלכה כבר כתבנו ללמוד מסוגיות התלמוד הנ"ל שכל עיקרו של איסור נוול לא נאמר אלא דוקא במקום שהוא מכוון לבזיון או שסתמו הוא נוול ובזיון ואין בו שום תועלת לאחרים אבל כל דבר הנעשה לתועלת הרבים וכמ"ש במקום שיש בו צד פקו"נ לא נאסר מעיקרו. והנה בנין אב לכל אסור נוול הוא מ"ש לא תלין נבלתו על העץ ובגמ' אמרו כי אמר' לא תלין נבלתו על העץ דומיא דתלוי דאית ביה בזיון אבל הכא כיון דלית ביה בזיון לא. וכן אמרו שם כל העושה לכבודו של חי אין בו בזיון. ועוד יותר מזה מצאנו דאפילו בזיון גמור מותר לנהוג במת במקום שזה נעשה למוסר וכפרה וכמו שחזקיהו גרר עצמות אביו על מטה של חבלים, ופרש"י שם וביזהו לעיני כל, כדי שיתסרו אחרים, ואפילו לצד שנאמר שהספד וקבורה הוא משום יקרא דחיי ניחא להו דמיחלי יקרייהו לגביה (עיין סנהדרין מ"ז ע"א) ומכל זה נלמד דכל שאין הנוול מכוון לבזיון אין בו שום אסור, ומכל שכן במקום שהנוול נעשה לצורך החיים לפקוח נפשות ודאי דחיי הצבור והיחיד עדיף מכבוד החיים. ומדינא מותר לנתח ואין זה נקרא נוול ולא אסור הנאה

ג' מציל עצמו בממון או גוף חברו

בהיותי בזה נזדמן לי לראות מ"ש בשערי ציון (שנה ה' חוברת ח' י"ב סי' מ"ד) הרה"ג אליעזר מאיר פרייל יצ"ו ואנהרינהו לעיינין ממ"ש במס' ב"ק (דף קי"ז), שאסור להציל עצמו בממון חברו ולדעת רש"י (שם) האי אסורא הוא אפילו על מנת לשלם לחברו הפסדו ובודאי שלדעתו אסור לנתח המת כדי להציל חולים אחרים ואפילו להתוס' והרא"ש והראב"ד דמפרשי התם שהאסור הוא כשאינו משלם מודו שבנתוח המת שלא נתן לתשלומים אסור. ומתוך הנחה זו יצא לחלק ולומר דמה שאמרו בערכין מקראין את כרסה וכן (ב"ב) משום פסידיא דלקוחות לנוול ולנוול, ובחולין משום אבוד נשמה דהאי ננווליה, שמוכח מזה להתיר נתוח המת כדי להציל נפש אחרים או ממנום, היינו דוקא כשהמת עצמו הוא גורם הנזק, כגון מעוברת שמתה שהיא הגורמת מיתת הילד וכן ברוב שנהרג

מסבת ההרוג, ולקוחות הבאים מחמתו, ובאלה אמרין שכיון שההיזק בא מחמתו ניחא ליה למת שיתנוול, אבל כל שלא בא מחמתו אסור לנוול.

ולע"ד נראה שאין לחלוק זה שום יסוד בתלמוד ואף לא שום בסיס הגיוני, ואיזו סברא היא זו לומר שאשה זו שמתה היא סבה למיתת עברה, או שההרוג הוא סבה למיתת ההורג, ואדרבה ההורג הוא הסבה למיתת עצמו, והעובר הוא מת בהעדר רוח החיים ששאף בחיי אמו, וגם בקטן שמכר הלקוחות הפסידו אנפשיהו שלא בדקוהו בשעה שקנו ממנו, ואין מיתתו הפסדם. ואדרבא מסתברא שנאמר שנח לו לאדם שלא להפסיד את חברו אע"ג שהוא לא גרם בהפסדו ורוצה הוא להתנוול בגופו או בממונו לאחרים וכמו שאמרו במקום אחר ניחא ליה לאינשי לקיומי מצוה בוגפיה או בממונו (פסחים ד' ועיין ש"ע או"ח סי' י"ד סעי"ד, וסי' תרמ"ט סעי"ח ובהג"ה). ומטעם זה נאמר נח לו לאדם שיהיה נתוחו מועיל לרפואת אחרים, ומכ"ש שיש לומר בזה שמא יצטרכו לדבר זה בניו עצמם אולם כל זה אני אומר למטוניה דמר, אבל באמת הוא שבכל דבר שיש בו משום נוול ובזיון המת אין אנו משגיחים לדעתו של המת עצמו. וראיה לדבר מדאמרין בסנהדרין דאי אמרת משום בזיונא אי אמר לא תקברוהו לההוא גברא אין שומעין לו (סנהדרין מ"ו) איברא שהתוס' כתבו התם והאי בזיונא דהכא לא בזיונא דמת קאמר אלא בזיונא דמשפחתו, וכן פרש"י שם (בד"ה לאו כל כמיניה) דבזיון הוא לקרוביו, אבל הטור ז"ל (יו"ד סי' שמ"ח סעי"א) והרמב"ן (הבי"ד הב"י ובכ"מ פ"ב מה' אבל ה"א) פרשו דבזיונא דכולהו חיי הוא ולא משום משפחתו לחוד, וכמו שכן הוא הדין בקבורה, כך הוא ג"כ בכל דבר שהוא משום בזיון המת, כגון נוול המת, וכ"ש הוא דנוול המת חמור יותר שעובר בלאו בלא תלין והוא לאו שיש בו מעשה, והעדר קבורה אינו אלא בשב אל תעשה.

ואחרי שבררנו שנוול המת הוא אסור מן התורה מלאו דלא תלין נבלתו על העץ דכל דבר שהוא דומיא דתלוי דאית ביה בזיון אסור. ובררנו שטעם אסור זה הוא משום בזיון כל החיים או קרוביו מסתברא שאין הקרובים רשאים לזלזל בכבוד משפחתם שיש בהם גם נוחי עדן שנפגמים בעלבון רוחני זה ומכ"ש אם נאמר שיש בזה אסור נוסף של אסור להציל עצמו בממון חברו בודאי שאין לנו רשות לאמדם דעתו ולומר בכגון זה ניחא ליה למת ובכגון זה לא ניחא ליה. אולם בעיקר הדבר אני אומר שאין כאן שום שייכות לדין מציל עצמו בממון חברו מטעמים אלה: א' אף לרש"י שסובר שאסור להציל עצמו בממון חברו אפילו ע"מ לשלם ואפילו במקום ספק סכנת נפשות היינו דוקא במקום שאפשר להציל את עצמו באופן אחר, וכגון מעשה דדוד, אבל ודאי באין ברירה אחרת אין שום סברה לומר בדעת רש"י שאסור להציל עצמו בממון חברו אפילו בכה"ג ואפשי פלוגתא ודאי לא מפשינן. ב' כבר כתבנו לעיל דנוול המת אינו בזיון למת עצמו אלא לכולהו חיי או ליורשיו. ג' שהרי אמרו בסנהדרין (מ"ז) כי אמר רחמנא לא תלין נבלתו על העץ דומיא דתלוי דאית ביה בזיון ופירש"י היינו כי משהו ליה לדחוייה בעלמא דלא איכפת ליה ביה דהיינו בזיון ודומא דתלוי אבל כל שאינו עושה לשם בזיון כגון שהלינו לכבודו של חי או של מת אע"ג שאין המת בעצמו מרגיש בכבוד גופו מותר להלינו. וכן נפסקה הלכה דאם הלינו לכבודו כגון להביא לו ארון ותכריכין או מקוננות או כדי להשמיע עיירות מותר (יו"ד שנ"ז סעיף א') וכן פסק רמ"א (חו"מ סי' ק"ז סעי"ב) ראובן שהיה חיב לשמעון ומת ראובן יכול שמעון לעכב קבורתו עד שיפרעו לו ועיין בסמ"ע (סק"י) שפירש דינו של רמ"א שהוא באופן שהמלוה טוען ברי שהניח ממון ואינו רוצה להאמין לבני המשפחה בשבועה והש"ך (סק"ו) פירש שהיורשים רוצים לבזבז הממון לצורך הקבורה והוא טוען שישלמו לו תחילה ומשמע מזה שאע"ג שלא ישאר כלום בשביל דמי קבורה ואע"ג שאין קופה של צדקה וא"כ ישאר ודאי בלא קבורה ויבוא לידי נוול ודאי אפילו הכי רשאי לעכב. והרי לאו דלא תלין הוא לאו השוה לכל נפש שכל איש מישראל וביותר קרוביו חיבים לקבור המת משום מצוה דקבור תקברנו ולא דלא תלין והיכי שרינן לעכב המת משום תביעת ממון אלא ודאי אסור הלנת המת הוי משום בזיון המת ולא שייך בזיון אלא במתכוין לבזותו אבל כל שאין כונת בזיון אלא שמעכבים לשם כבוד או אפילו לשם הנאת ממון אין זה בגדר בזיון וממילא אין כאן אסור מעיקרא אבל יש משום כבוד המת שחייבים בו יורשיו מדין מכבדו בחייו ומכבדו במותו ומכל שכן כשנהנים מירושתו ובמקום שיש לאחרים תועלת ממון או נפשות אין בכלל זה מכבדו אחרי מותו ואין בזה נוול המת.

ד' הלנת המת לכבודו

בתשובת חוות יאיר סי' קל"ט הקשה על מה ששינוי שמותר להלין המת לכבודו וכתב ומנ"ל לעבור על לא תעשה מכח טעם שנבדה מדעתנו, שהרי לא קי"ל כר"ש דדריש טעמא דקרא ומתרץ דמשום כבוד המת דוחה לא תעשה דלא תלין ומפני הכבוד דוחה אפילו לא תעשה שבתורה והוקשה לו ע"ז ממ"ש רמ"א דרשאי לעכב קבורת מת עד שיגבה חובו ולכן תירץ שלא נאמר לאו דלא תלין אלא כשאין מעכב אבל כשיש מעכב פטור אף זה שמוטל עליו

לקברו שעל המעכב אינו מוטל לקברו ומי שמוטל עליו לקברו פטור משום שיש אחר המעכב עכ"ד. ודבריו תמוהים מאד בעיני, דנראה דלאו סיפיה רישיה שבתחילת דבריו הקשה דמנ"ל להוציא קרא ממשמעותו ולומר דמותר להלינו לכבודו ולא מצא לו תירוץ אחר אלא לומר דדחינן לאו שבתורה משום כבוד המת ולבסוף מסיק דביש עכוב מאחרים גם המעכב וגם הקרב אינם עוברים ומנ"ל לומר שלא זה הוא דוקא על הקרבים ומי התיר לאחר לעכב, ולהיפך מצאנו שחיוב הקבורה למת הוא על כל אדם מישראל ומי שמצא מת מצוה אסור לו לזוז משם עד שיקברנו (יו"ד סי' שע"ד סעי"ג) והיותר תמוה הוא מ"ש שאפילו הניח נכסים ידועים וזה יורשו ואפילו בבן שאם הניח לו אביו נכסים מחויב לפרוע מ"מ לא עבר אם מעכב על לא תלין. ואלה הם דברים תמוהים מאד דאטו תביעת כסף שאדם חיב לשלם נקרא עכוב שפוטור את האדם מלא תעשה ומאי שנא לאו זה מכל לאוין שבתורה? וזה מתנגד להסברא הפשוטה אלא האמת הוא כמו שכתבנו לע"ד שלא זה כולל לכל ישראל ככל הלאוין שבתורה אלא שמוטל יותר על היורשים והקרובים לו שהם קרובים אל החלל וחיבים בכבודו ואפשר להם להתעסק בקבורתו. ולעיקר קושיתו נלע"ד לומר שהיתר הלנת המת לכבודו אינו משום דדרשינן טעמא דקרא אלא הוא פירוש הכתוב שפרשוהו חכמים שלא דלא תלין הוא הלנה של נוול דהיינו זלזול במת שלא לקברו ולהניחו במצבו הבזוי וזה למדו מיתורא דעל עץ שאפילו זה שנתלה עפ"י בי"ד חייבים להצילו מבזיון ומכ"ש בכל אדם ולעולם עיקר האסור הוא הנוול או הלנה הבאת מחמת התרשלות שהיא בזיון למת, אבל הלנה שאינה של בזיון אלא לתועלת ממון ומכ"ש לפקוח נפשות לא נאסרה כלל. וראיתי מ"ש בזה הרה"ג מהרח"א בספרו מלכי בקדש ח"ג קל"ט ומ"ש הרה"ג א' מ' פרייל בחוברת הנ"ל ו' ע"ב ד"ה ובאחרונה. והנלע"ד כתבתי. תבנא לדינא מכל האמור מתברר שבמקום תועלת גדולה לכל אדם שיש בו משום פקוח נפש לא מצינו שום טעם לאסור ואדרבה יש ראיות להיתר. ובנדון דידן יש פקוח נפשות ודאי וכל היודע פרק ברפואה ובהתפתחות והתרחבות החכמה הזאת ותועלתה לא יסתפק אף רגע בתועלתו, וביותר בימינו אלה שהתפתחו במדה מרובה נתוח החולים כדי לרפאותם ושבזה מתרפאים כמה וכמה חולים הקרובים לשערי מות ובדאי שנתוח גוף המת עוזר הרבה להכיר המחלה עצמה ורשמייה ביתר האברים ודרך הנתוח והרפואה ובמקום פקוח נפש ותועלת החיים אין כאן בזיון ולא נוול לגוף המת היות שאין המת עצמו מרגיש בבזיונו ונוולו והחיים הלא יודעים שאין זה נוול אלא צרך הכרחי הנעשה בכבוד הראוי ובהשבתו לקבורה אחרי הנתוח בכבודו הראוי ואין לומר בזה שהוא מציל עצמו בגוף חברו מטעמי דאמרו: א' שאי אפשר באופן אחר שאם נאסור כל נתוח המתים לעולם לא נוכל ללמוד החכמה הזאת שנקנית אך ורק בראיה, וכמו שמצאנו באמת בתלמידי רבי ישמעאל ששלקו זונה אחת שנתחייבה שריפה למלך בדקו ומצאו בה רנ"ב אברים (בכורות מ"ה ע"א) הרי שגם לדעת מספר האברים מה שקוראים היום אנאטומיה היה צריך בדיקה פנימית ולא היו יכולים לדעת זאת בלעדי הבדיקה הנתוחית וכבר כתבנו שמשפט הכתוב נלמד דאפילו בזה שנדון למיתה עפ"י בי"ד נוהג בו איסור נוול שהוא השארתו על העץ ומכ"ש נתוח ואיך נהגו היתר תלמידי רבי ישמעאל אם לא משום שאי אפשר באופן אחר. ושמה תאמר שאפשר לעשות נתוח זה על ידי נתוח גופות הגויים, זה ודאי לא נתן ליאמר ומכל שכן להכתב שהרי אסור הנוול הוא משום בזיון דכולהו חיי כלומר שבזיון הוא להשאיר אדם הנברא בצלם אלקים ומחונן בשכל ובינה לרדות ולמשול בכל הבריאה כלה שיהא מוטל ע"פ חוצות מנוול ומלא סרחון, וכן דקדק הטור והרמב"ן וכתב: בזיון דכלהו חיי ולא אמר של כל ישראל ובדאי שבזה אין הבדל בין גוי לישראל ובין חייבי מיתה או לא. ואין זה תלוי לא ברצון המת עצמו ולא בהסכמת יורשיו שאין שום אדם יכול להתיר בזיון ונוול גופו וצלמו. וראיה לדבר שבדין קבורה אמרו בגמרא שאם נאמר שטעם הקבורה הוא משום בזיון אין שומעים לו ודוקא בדבר שהוא נעשה לכבוד כגון בהספד הוא שאמרו שאם נאמר שהוא משום יקרא דשכבי שומעים לו ליורשים אם אינם רוצים בהספד לצד שהוא יקרא דחיי אבל במקום שיש בזיון אמרו בהחלט אי אמר לא בעינא אין שומעין לו, ומכל שכן שאין שומעין ליורשיו לנוולו של מת. הרי שאם נאמר שנוול המת אסור מן התורה אין שום אפשרות של נתוח מתים וממילא תהיה חכמת הרפואה נעדרת מאתנו לגמרי, ובמקום שיש בו סכנת נפשות ודאי דמותר לעשותו אפילו אם נאמר שזהו מציל עצמו בממון חברו, כיון דאי אפשר להתרפא בעיני אחר. וכבר כתבנו דבכגון זה מותר אפילו לדעת רש"י ודעימיה. ב' אעיקרא דדינא אין כאן מציל עצמו בגוף חברו שהרי הגוף אינו שייך למי שהוא וקרא כתוב עד שובך אל האדמה שממנה לקחת, כי עפר אתה ואל עפר תשוב ודבר ידוע הוא לכל שכל הנמצאים החמריים שבים אל יסודותיהם בבחינת לובש צורה ופושט צורה וכבר כתבו התוס' שאין המת מרגיש בבזיון הגוף, וכן הוא האמת שהנפש החיונית שבאדם היא המרגשת בהכבוד הרוחני כגון הספד בשבחו של מת או לדבר בגנותו והזכרת שמו לקלון שזה נוגע לנפשיות ולא בהכבוד החצוני הקשור בגוף

ואין זה נסתר ממה שאמרו קשה רמה למת כמחט לבשר החי (ברכות י"ב ע"ב) דקושטא היא. שכל זמן שלא נתעכל הבשר עדיין יש בו חיות והרגשה ידועה, אבל הרגשה של כבוד הגוף והדורו מסתלקת בהעדר נשמת החיים, ודמות ראייה לזה מישן או מטורף בדעתו שמרגיש במכאוביו ולא בנוולו. וא"כ אחרי שאין הגוף מרגיש בבזיון ושהגוף לא שייך למת עצמו אין כאן מציל עצמו בגוף חברו. מאי אמרת שיש כאן משום מציל עצמו בקלון חברו שהוא אסור בודאי דומה למה שאמרו המתכבד בקלון חברו אין לו חלק לעוה"ב (ירושלמי חגיגה פ"ב ה' א) ובנתוח המת מלמד עצמו בקלון כלהו חיי, זה אינו שהרי אין כאן מציל עצמו אלא מציל כלהו חיי בבזיון של כל החיים ובכגון זה לא נקרא בזיון ולא נוול כמו שהחי עצמו מסכים לנתוחו ונוולו לרפאות עצמו ודומה לזה אמרו בעובדא דחזקיה שגרר עצמות אביו משום ישראל גופיהו ניחא להו דמיחלא יקריהו (סנהדרין מ"ז). ולפי מ"ש דאעיקרא כל שאין הנוול מכוון לבזיון אלא לרפאות עצמו לא נקרא בזיון, הרי ממילא לא נשאר שום מקום לאסור משום מציל עצמו בממון חברו או בגופו דמאי אפסדיה ואפילו לדעת רש"י שסובר שאסור אפילו אם משלם היינו מצד הסברא דניחא ליה לאדם בקב שלו מט' קבין של חברו (ב"מ ל"ח) משא"כ בגופו של מת שאינו מחסרו כלום. ובעיקר דברי רש"י דסובר דמציל עצמו בממון חברו אסור אפילו במקום תשלומים ראיתי להרה"ג א' מ' פרייל (בחבורת שערי ציון הנ"ל בדף ז' ע"א וע"ג), שהביא משם הרה"ג מוה"ר ספסל להקשות: א' מסו' דכתובות (ס"א) אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו קא חלפי אפתח דבי אזגוד מלכא חלוף ואזיל אטורנא דמלכה חזי ר"א למ"ז דחזור שקל באצבעותיה אנח ליה בפומיה אמ"ל אפסדת לסעודתא דמלכא הרי שרב אשי התיר להציל חברו בממון חברו. ב' מסוג' דיומא (פ"ג) רבי יהודה ורבי יוסי הוו קא אזלי באורחא אחזי בולמוס לר"י קפחיה לרועה אכליה לריפתא הרי שהציל עצמו בממון חברו. ולא ידעתי למה הקשה זאת רק על רש"י שהרי ודאי מעובדא דרב אשי מוכח שלא נתן שום תשלומים דמה אפשר לשלם למלך על הפסד סעודתו? ובאמת אין זה נקרא מציל חברו בממון חברו, אלא שהציל חברו בנפשו עצמו שלו שאילו לא נעשה לו גם בודאי היה נענש אפילו בנפשו על הפסד סעודת המלך, וא"כ קושיא זו תפול גם על הרא"ש ודעימיה. ומסוגיא דיומא נמי אפשר היה לתרץ בפשיטות ולומר דזה מה שאמרו לו קפחת את הרועה אבל באמת אין כאן שום קושיא מעיקרא שכבר כתבנו לעיל דאף רש"י לא קאמר אלא במקום שאפשר להציל באופן אחר שלא בהפסד ממונו של זה משא"כ בהנהו תרי עובדי שהיה בהם ודאי סכנת נפשות ושאי אפשר היה להצילו באופן אחר אין שום סברה בעולם לומר שיהיה ממונו של חברו חביב מנפשו של זה ומכ"ש במקום תשלומים שאין כאן אפילו הפסד ממון אלא הפסד נוחיות בודאי ובודאי שמותר להציל את עצמו וחברו בממון חברו וזו היא מדתה של תורה שכל דרכיה דרכי נועם

אחרי שבררנו, שאין למת עצמו שום הרגשה בנוול או כבוד הגוף וכמ"ש התוס' שאין למת בזיון אם אינו שוכב על המטה בכבוד (וזו היא הגירסא הנכונה לע"ד) ולזה מתאימים גם דברי רש"י בסנהדרין (שם) ד"ה לאו כל כמיניה דבזיון הוא לקרוביו כלומר שבזיון לקרוביו הנמצאים במחיצתו וקורבתו לראות בנולו וה"ה לכל אדם וכן צריכים אנו לפרש גם דבריו שבד"ה משום בזיונא שלא יתבזה לעין כל שיראו מת נרקב ונבקע כלומר התהפכותו למצב גוף מבזזה גורם בזיון לכל מי שיראוהו במצב זה וזה הוא מתאים לדעתי למ"ש הטור והרמב"ן שהוא בזיון דכלהו חיי ה' הנאת למוד בדבר שאסור בהנאה

ומזה נלמוד שאין זה בזיון עצמי אלא בזיון קרוביו והרואים אותו. וכיון שהבזיון הוא להרואים אותו בנעשה שלא לשם בזיון לא הוי בזיון מעיקרא ומכ"ש כשנעשה לתועלת רבים ולתועלת החיים. ונשאר לנו עוד לברר אם יש בזה אסור משום אסור הנאה ונלע"ד דלימוד אינו חשוב הנאה. וראיה לדבר ממ"ש בדין המודר הנאה מחברו ומלמדו הלכות ואגדות אבל לא ילמדנו מקרא, אבל מלמד הוא את בניו ואת בנותיו מקרא (נדרי"ה) ובגמרא אמרין התם מקרא מאי טעמא לא ילמדנו משום דקא מהני ליה מדרש נמי קמהני ליה אמר שמואל במקום שנטלין שכר על המקרא ואין נוטלין שכר על המדרש ופרש"י (בד"ה שנטלין) ולהכי לא ילמדנו מקרא בחנם לזה דקמהני ליה השכר שהיה לו ליתן אבל מלמדו הלכות בחנם דלא קמהני ליה כלל, ומוכח מזה שדוקא במקום שנהנה בהרוחת שכר למוד הוא שאסור אבל הלימוד עצמו אינו נקרא הנאה

ואפשר היה לדחות ראייה זו משני טעמים: א' שעכ"פ למדנו מכאן שבנותן שכר ללימוד כזה אסור ובנדון דידן

הדבר ידוע שהרופא הרוצה ללמוד מחלה זו או כל סתם מתלמד רפואה שצריך הוא ללמוד הרכבת הגוף ואבריו (אנאטומיה) פעולת האברים בפרט והשפעתה על כל הגוף בכלל (פיזיולוגיה) הלקויים הנעשים בהם בסבת

המחלה (פאטולוגיה) ודרכי רפואתם נכון הוא לשלם שכר הגון. וה"ז דומה למקרא שאסור ללמד משום שמותר לקבל שכר, וכמו שכן העיר הרה"ג א' מ' פרייל (שערי ציון שם ו' ע"א) והוכיח ממ"ש התוס' (נדרי"ה ל"ג ד"ה דמהני

ליה) דכיון דבמציאה מרויח פרוטה של צדקה לעני ע"י שמתעסק באבדת חברו חשוב כאילו נטל הפרוטה מכיסו של בעל האבידה ונותנה לעני. ב' שיש מקום לומר שהיתר למוד המדרש היינו משום דמצוה על המלמד ללמדו תורה ומצות לאו ליהנות נתנו וכמ"ש בפירושו בדין מלמדו מקרא ומצות לאו ליהנות נתנו וכן כתב בנמק"י (בה' נדרים) וז"ל וכולהו אינך משום דאסור למשקל אגרא ובמאי מהני ליה בלמוד מלמד במצוה דנפשיה קא עסיק משא"כ בלימוד מדעי ואומנותי הלמוד נקרא הנאה וא"כ נאסור הנתוח משום אסור הנאה. אולם אעפ"כ אומר אני לע"ד דכל לימוד כזה שהוא בא ע"י הסתכלות אין זה נקרא הנאה וראיה ברורה לדבר ממ"ש (נדרים מ"א) אבל אומר לה סם פלוני יפה לה סם פלוני רע לה, וזה בודאי חשוב למוד שכל שבהמתו חולה נותן פרוטה לרופא לומר לו איזה סם יפה לה לרפואתה ואיזה סם מזיק לה ובכל זאת התירו מטעמא דכתב רש"י דאמירה לאו כלום הוא וכ"כ התוס' (שם ד"ה אבל) וז"ל דדבור שרי לתנויי ולהנאתו מדבורו ומכ"ש למוד כזה שאין בו אלא אתנויי ודאי שאין זה נקרא הנאה ומותר. ויפה כתב הרה"ג מהרח"ה בספרו מלכי בקדש ח"ג ד' קנ"ב שאין בנתוח המתים לא אסור נוול ובזיון למת ולא משום אסור הנאה.

מסקנא: על יסוד כל האמור ומדובר נלע"ד להתיר נתוח גוף המת לשם למוד רפואה, ואין בזה משום נוול ולא מציל עצמו בממון חברו ולא אסור הנאה. ואין היתר זה נוהג אלא כשעושים נתוח זה דוקא לשם לימוד ובלי שום תשלום שכר לקרובים או אפילו לעצמו, אבל אסור בהחלט לקרוביו לקבל שום הנאה חמרית מבלעדי הלמוד זה ואין לך נוול גדול מזה של סחורה בגוף המת, ואפילו האדם בעצמו אינו רשאי למכור את גופו לנתוח אחר מותו לפי שנתוח זה הבא ע"י מכירה הוא נוול ובזיון לגוף המת שהוא בזיון דכולהו ח"י. ואין שומעים לו, ואין צריך לומר לקרוביו.

במקום שמותר לנתח המת לצורך למוד משום פקו"נ = פקוח נפש. צריך שנתוח זה יעשה בכבוד הראוי ולא בזלזול וקלות ראש, וצריך גם להזהר שאחרי הנתוח יושב המת למקום קבורתו בכבוד הראוי ושלא ישאר ממנו שום חלק. אפילו היותר קטן בלי קבורה, שהרי גם במקום שמותר לפנות המת צריך ליטול עמו תפוסתו (עיין נזיר ס"ב ב"ב ק' א') משום מוהל היוצא ממנו שהוא כגופו של מת. ואין צריך לומר לדבר שהוא חלק עצמי מגופו את זה כתבתי להלכה ולא למעשה. ואני תפלה שמהרה יאמנו לנו דברי נביאנו לאמור: בלע המות לנצח ומחה (ה' דמעה מעל כל פנים, ויקיצו וירננו שוכני עפר. (שם סימן כ"ח).